

**2. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITTELU ETELÄ- JA LOUNAIS-
SUOMESSA VUOSINA 1945–1966**

Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö

Kapteeni
Pekka Korhonen

Yleisesikuntaupseerikurssi 58
Maasotalinja

Heinäkuu 2017

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja
Yleisesikuntaupseerikurssi 58	Maasotalinja
Tekijä	
Kapteeni Pekka Korhonen	
Tutkielman nimi	
2. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITTELU ETELÄ- JA LOUNAIS-SUOMESSA VUOSINA 1945–1966	
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka
Sotahistoria	Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Heinäkuu 2017	Tekstisivuja 108 Liitesivuja 1
TIIVISTELMÄ	
<p>Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata ja arvioida 2. Divisioonan operatiivista suunnittelua Etelä- ja Lounais-Suomen alueella vuosina 1945–1966. Tutkimuksessa analysoitiin 2. Divisioonan suunnitteluun vaikuttanutta toimintaympäristöä, tehtyjä arvioita vihollisesta ja sen toimintamahdollisuuksista, suunniteltua joukkojen perustamista sekä niiden keskittämistä ja käyttöä. Näiden lisäksi tarkasteltiin 2. Divisioonan operatiiviseen suunnitteluun vaikuttaneita johtosuhteita ja yhteistoiminnan ilmenemistä suunnitelmia laadittaessa.</p> <p>Tutkimuksen lähdeaineistona on käytetty primääri- ja sekundaarilähteitä. Primäärilähteistä keskeisiä olivat 2. Divisioonan esikunnan järjestelytoimiston ja operatiivisen toimiston salaiset ja operatiivinen ja toimintavalmius salaiset -asiakirjat. Sekundaarilähteistä tärkeimpiä olivat toisen maailmansodan jälkeen Suomessa laadittuja puolustussuunnitelmia käsittelevät teokset. Tutkimusmetodina käytettiin historiallis-kvalitatiivista menetelmää, jossa tieto etsitään kirjallisesta aineistosta. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin induktiivista eli aineistolähtöistä päättelyä.</p> <p>Tutkittavan aineiston perusteella toimintaympäristö, poliittinen ja maantieteellinen, vaikutti merkittävästi laadittujen operatiivisten suunnitelmien sisältöön. Poliittinen toimintaympäristö loi salailukulttuurin, joka vaikeutti suunnitelmien tekemistä, niistä tiedottamista ja alajohtoportaiden osallistumista suunnitelmien laadintaan. Poliittinen toimintaympäristö saneli myös uhkan muodostuvan lännestä. Maantieteellinen sijainti valtakunnallisine avainalueineen pakotti suunnittelemaan joukkojen käytön painopistemäisesti jättäen osan vastuualueesta lähes suojaamattomaksi. Joukkojen perustaminen suunniteltiin toteutettavan niiden toiminta-alueiden läheisyydessä. Joukot olisi keskitetty toiminta-alueilleen pääsääntöisesti maanteitse. Pääesikunnan laatimien valtakunnan puolustussuunnitelmien tiukka ja tarkka ohjaus ei jättänyt juurikaan suunnitteluvaraa 2. Divisioonan esikunnalle. Sen laatima operatiivinen puolustussuunnitelma ainoastaan täsmensi ylemmän johtoportaan suunnitelmaa. Rauhanaikaisten johtosuhteiden monimutkaisuus häytti operatiivista suunnittelutyötä. 2. Divisioonan komentajalla ei ollut käytävää kaikkiin alueellansa oleviin joukkoihin, mikä heijastui muun muassa operatiiviseen suunnittelutyöhön ja laadittujen suunnitelmien toimeenpanoon. 2. Divisioonan esikunnan, puolustushaarojen ja muiden vastuualueiden välinen yhteistoiminta oli vähäistä. Yhteistoimintaa toteutettiin ainoastaan täyttääkseen valtakunnan puolustussuunnitelmissa käsketyt asiat.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että vaikkakin virallinen uhka tuli lännestä, 2. Divisioonan puolustussuunnitelmasta ja operatiivisista asiakirjoista on todennettavissa varautumisen tapahtuneen ketä tahansa suurvaltaa vastaan. Suunnitelmat osoittivat niin arvioidun vihollisen toimintamahdollisuuksien kuin omien joukkojen käytön painopistealueeksi muodostuvan Helsinki–Ahvenanmaa välisen alueen. Ylemmän johtoportaan reservien sijoittuminen vahvistaa</p>	

painopisteajattelua. Ne olivat sijoitettu maantieteellisesti sellaiselle alueelle, josta niitä olisi voitu käyttää Helsinki–Ahvenanmaa välisellä alueella sekä tarvittaessa yhtä nopeasti niin idän kuin lännen suunnassakin.

AVAINSANAT

2. Divisioona, operatiivinen suunnittelu, kylmä sota, liikekannallepano, sotahistoria.

2. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITTELU ETELÄ- JA LOUNAIS-SUOMESSA VUOSINA 1945–1966

SISÄLLYSLUETTELO

1	TUTKIMUSPERUSTEET	1
1.1	TUTKIMUKSEN TAVOITE JA AIEMMAT TUTKIMUKSET	2
1.2	TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS.....	3
1.3	TUTKIMUKSEN RAJAUKSET JA KESKEISIMMÄT KÄSITTEET	5
1.4	TUTKIMUSMENETELMÄ JA LÄHDEAINEISTO.....	7
1.5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	9
2	TOIMINTAYMPÄRISTÖ	12
2.1	POLIITTINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA OPERATIIVISEN SUUNNITTELUN KÄYNNISTÄMINEN	12
2.2	OPERATIIVISESSA SUUNNITTELUSSA HUOMIOITAVA MUU TOIMINTAYMPÄRISTÖ	17
2.3	VASTUUALUEEN ERITYISALUEET – AHVENANMAA JA PORKKALA	26
2.4	TUTKIMUSTULOKSET.....	29
3	ARVIOT VASTUUALUEELLE KOHDISTUVASTA VIHOLLISESTA JA SEN TOIMINTAMAHDOLLISUUKSISTA	31
3.1	PÄÄESIKUNNAN KÄSKYISSÄ ESIINTYVÄT UHKA-ARVIOT	31
3.2	2. DIVISIOONASSA LAADITUT ARVIOT VIHOLLISEN TOIMINTAMAHDOLLISUUKSISTA.....	33
3.3	TAKTILLISTEN KARTTAHARJOITUKSIEN VIHOLLISTILANNEKUVAUKSET ILMENTÄVÄT MAASTONTIEDUSTELUJEN TULOKSIA	39
3.4	TUTKIMUSTULOKSET.....	40
4	LIIEKANNALLEPANOJÄRJESTELYT – JOUKKOJEN PERUSTAMINEN JA KESKITTÄMINEN ONNISTUMISEN EDELLYTYKSENÄ	43
4.1	ETELÄ-SUOMEN ARMEIJALLE ALISTETTAVAT JOUKOT JA NIIDEN PERUSTAMINEN	43
4.2	SODANAJAN JOUKON PERUSTAMINEN – KUINKA KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS OLI SUUNNITELTU	58
4.3	PERUSTETTUJEN JOUKKOJEN KESKITTÄMINEN TOIMINTA-ALUEILLENSA.....	61
4.4	ILMAN HARJOITTELUA EI KEHITYSTÄ – HARJOITTELUUN KIINNITETTIIN HUOMIOTA	62
4.5	TUTKIMUSTULOKSET.....	64
5	JOUKKOJEN TEHTÄVÄT JA KÄYTTÖ – YLEMMÄN JOHTOPORTAAN OHJAUS EI JÄTÄ JUURIKAAN PELIVARAA	67
5.1	OHJESÄÄNNÖT SELVENTÄVÄT JOUKKOJEN KÄYTÖN IDEOLOGIAA	67
5.2	VALTAKUNNAN PUOLUSTUSSUUNNITELMISTA TIUKKA OHJAUS.....	69
5.3	TUTKIMUSTULOKSET.....	79
6	JOHTOSUHTEET – PAPERILLA TOIMIVIA, KÄYTÄNNÖSSÄ VAIKEUTTIVAT SUUNNITTELUA	81
6.1	JOHTAMINEN SODAN AIKANA	81
6.1.1	”POLTTOAINEHANKINTA” MÄÄRITTÄÄ SELKEÄT JOHTOSUHTEET	81
6.1.2	JOHTOSUHTEET 2. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITELMAN MUKAISESTI	82
6.1.3	”VALPURISSA” JOHTOSUHTEITA TÄSMENNETTÄÄN ILMA- JA MERIVOIMIEN OSALTA	84
6.1.4	JOHTOSUHTEET 2. DIVISIOONAN LAATIMASSA OPERAATIOKÄSKY NRO 1:SSÄ.....	84
6.2	RAUHANAJAN JOHTOSUHTEET VAIKEUTTAVAT OPERATIIVISTA VALMISTELUTYÖTÄ.....	86
6.3	TUTKIMUSTULOKSET.....	92
7	YHTEISTOIMINTA – VÄHÄN JA VÄKINÄISTÄ	95
7.1	KÄSKETTY YHTEISTOIMINTA PUOLUSTUSHAAROJEN VÄLILLÄ	95
7.2	YHTEISTOIMINTA 2. DIVISIOONAN ASIAKIRJALIIKENTEEN MUKAAN.....	96
7.3	YHTEISTOIMINTAA RAJAVARTIOLAITOKSEN, MUIDEN VASTUUALUEIDEN JA SOTAKOULUJEN KANSSA	97
7.4	YHTEISTOIMINNAN HARJOITTELU	100
7.5	TUTKIMUSTULOKSET.....	101
8	SYNTEESI	104
	LÄHTEET	109
	LIITTEET	115

2. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITTELU ETELÄ- JA LOUNAIS-SUOMESSA VUOSINA 1945–1966

1 TUTKIMUSPERUSTEET

Sota oli loppunut. Hävinnyt osapuoli sai kantaakseen tappion raskasta taakkaa. Tappion johdosta Suomen puolustusvoimien materiaalista valmiutta ja joukkojen määrää supistettiin radikaalisti. Puolustusvoimien varautuminen sotilaallisten uhkien torjuntaan jäädytettiin; joukkojen liikekannallepanosuunnitelmia ja operatiivisia suunnitelmia ei laadittu. Tilalle tuli YYA-sopimuksen mukainen yhteistyö, ystävyys ja avunanto.

Puolustusvoimien seisahtunutta ja uinuvaa aikakautta ei kuitenkaan jatkunut loputtomiin. Maata oli kyettävä omin voimin puolustamaan mahdollisessa seuraavassakin sodassa. Vuonna 1948 valtionjohto antoi hiljaisen hyväksynnän Puolustusvoimille käynnistää suunnitelmien laatimisen. Pääesikunta aloitti intensiivisesti laatimaan suunnitelmia sodan varalle. Sitä mukaan kun Pääesikunnan suunnitelmat valmistuivat, sen alajohtoportaatt kykenivät aloittamaan oman työnsä.

Yksi Pääesikunnan alajohtoportaista oli 2. Divisioona. Sen tehtäväksi tuli laatia väkirikkaan ja taloudellisenä keskuksena toimivan Etelä- ja Lounais-Suomen operatiiviset suunnitelmat. Miten helppoa oli laatia muiden sanelemien ehtojen mukaisia salaisia suunnitelmia ja mitä niihin voitiin kirjata, kun itäinen ”uusi ystävä” saattaisi milloin tahansa vaatia niiden tarkastamista. Jos tarkastuksen lopputulos ei miellyttäisi, pienen kansankunnan kohtalo saattaisi olla jälleen uhattu.

1.1 Tutkimuksen tavoite ja aiemmat tutkimukset

Tutkimustyön tavoitteena on kuvata ja arvioida 2. Divisioonan operatiivista suunnittelua Etelä- ja Lounais-Suomen alueella vuosina 1945–1966.

Suomen puolustusjärjestelyiden kehittymistä kylmän sodan aikakautena on käsitelty tutkimuksissa ja kirjallisuudessa.¹ Teokset ovat keskittyneet pääosin kuvailemaan organisaatioiden, puolustushaarojen ja aselajien kehittymistä. Lisäksi teoksissa on kerrottu materiaalihankinnoista.

Kylmän sodan aikaisia sotilaallisia operatiivisia suunnitelmia on tutkittu vielä verrattain vähän. Puolustusvoimissa tehtyjä kylmän sodan aikaisia salaisiksi tai erittäin salaisiksi luokiteltuja operatiivisia suunnitelmia päästiin tarkastelemaan, kun operatiivisia suunnitelmia koskevat asiakirjat vapautuivat 2000-luvun alussa tutkijoiden käyttöön.² Asiakirjojen vapautumisen jälkeen aihealueen tutkimus on painottunut koko valtakunnan puolustamista käsitteleviin operatiivisiin suunnitelmiin.³ Sotahistorian professori, kenraalimajuri (evp) Vesa Tynkkynen ja filosofian tohtori, eversti Petteri Jouko ovat tutkineet Pääesikunnan laatimia operatiivisia suunnitelmia toisen maailmansodan jälkeen.

Tutkimuksessa käsiteltävänä aikakautena Suomi oli jaettu useaan sotilaalliseen vastuualueeseen. Vastuualueiden laatimia operatiivisia suunnitelmia on tähän mennessä tutkittu vähän. Everstiluutnantti Kimmo Rajala on tutkinut 1. Divisioonan operatiivista suunnittelua Pohjois-Suomen alueella. Rajalan tekemä tutkimustyö on ainoa divisioonatasoa tarkemmin käsittelevä työ. Rajala on parhaillaan tekemässä väitöstutkimustaan aiheesta Pohjois-Suomen puolustus 1945–1973. Tämän tutkimuksen kohteena olevien 2. Divisioonan operatiivisia suunnitelmia on täsmällisemmin tutkittu Ahvenanmaan puolustamista kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä käsittelevässä Petteri Joukon kirjoittamassa artikkelissa.⁴ Muita tutkimuksia 2.

---

¹ Palokangas, Marko: Räjähättävää tyhjyyttä, Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014, s. 30.

² Tynkkynen, Vesa. ja Jouko Petteri: Towards east or west? Defence planning in Finland 1944–1966, National Defence University, Helsinki 2007, s. 5.

³ Katso Tynkkynen ja Joukon kirjoittama Towards east or west? Defence Planning in Finland 1944–1966 (2007) ja Syrjön, Karjalaisen ja Elfvingrenin Suomen Puolustusvoimat 1944–1974 - Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 2:ssa (2006).

⁴ Jouko on kirjoittanut aiheesta artikkelin ”Suunnitelmat Ahvenanmaan puolustamiseksi kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä.” Tiede ja ase, nro 63/2005, s. 22–54.

Divisioonan operatiivisista suunnitelmista ei ole julkaistu.

Filosofian tohtori, kapteeniluutnantti Juuso Säämänen on tutkinut Suomen meripuolustuksen mairinnousuntorjuntakyvyn kehittymistä. Hän käsittelee tutkimuksessaan muun muassa valtakunnallista operatiivista suunnittelua toisen maailmansodan jälkeen linkittäen sen meripuolustuksen kehittymiseen. Operatiiviseen suunnitteluun kuuluvaa Puolustusvoimien liikekannallepanokyvyn kehittymistä on puolestaan tutkinut kadetti Juha Ratinen Maanpuolustuskorkeakoulussa tekemässään pro gradu -tutkielmassaan.

Tämän tutkimustyön lisäksi samaan aikaan yleisesikuntaupseerikurssi 58:lla opiskelevat oppilaspuseerit tutkivat muun muassa 3. Divisioonan operatiivisia suunnitelmia, pääkaupunkiseudun puolustusta sotien jälkeen ja 1950-luvun operatiivisia sotapelejä.

1.2 Tutkimusongelma ja tutkimuksen viitekehys

Tämän tutkimuksen päätutkimuskysymys on:

- Miten 2. Divisioonan operatiivisen vastualueen puolustus suunniteltiin toteutettavan vuosien 1945–1966 välisenä aikana?

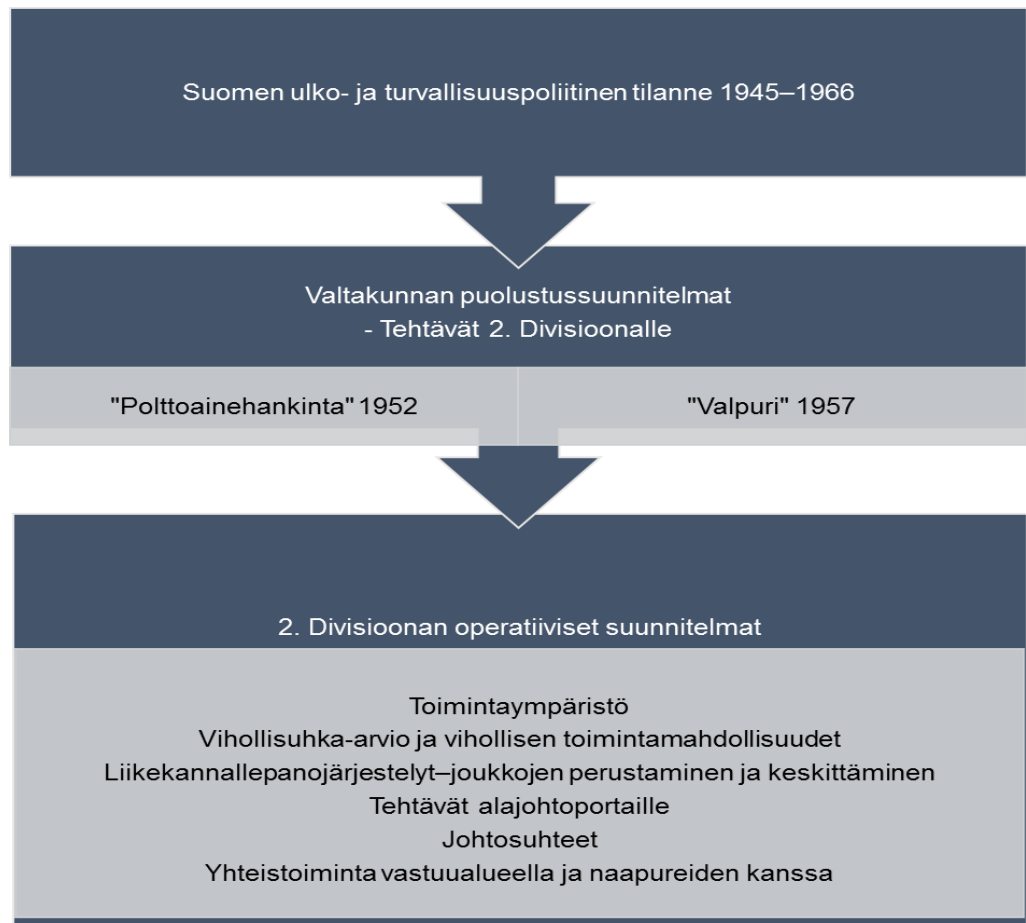
Alatutkimuskysymykset:

- Millainen oli 2. Divisioonan vastualueen toimintaympäristö?
- Millainen vihollisuhka arvioitiin 2. Divisioonan alueelle kohdistuvan, ja millaisiksi arvioitiin vihollisen toimintamahdollisuudet 2. Divisioonan vastualueella?
- Miten joukkojen perustaminen ja keskittäminen oli suunniteltu toteutettavan?
- Miten 2. Divisioonan joukkoja oli tarkoitus käyttää vastualueella?
- Miten 2. Divisioonan alueella oli järjestetty johtosuhteet rauhan- ja sodanaikana?
- Miten yhteistoiminta puolustushaarojen välillä, rajavartiolaitoksen sekä muiden vastuualueiden kanssa ilmeni 2. Divisioonan asiakirjoista?

Perehtymällä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista asemaa käsittelevään kirjallisuuteen ja valtakunnan puolustussuunnitelmista kirjoitettuihin julkaisuihin, pyritään tutkimuksessa esitettyihin tutkimuskysymyksiin löytämään syy-seuraussuhteita vallinneesta Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisesta tilanteesta vuosien 1945–1966 välisenä aikana.

Asetettuihin tutkimuskysymyksiin haetaan vastauksia paneutumalla Kansallisarkistossa oleviin Pääesikunnan ja 2. Divisioonan asiakirjoihin. Pääesikunnan asiakirjoista etsitään sen lähettämät operaatiokäskyt (Polttoainehankinta ja Valpuri) alajohtoportaille. 2. Divisioonan asiakirjoista tutkitaan esikunnan alta löytyvät järjestelytoimiston ja operatiivisen toimiston salaiset- sekä operatiivinen toimintavalmius salaiset -asiakirjat kyseiseltä aikakaudelta. Asiakirjoista ilmenevät 2. Divisioonan ylemmältä johtoportaalta saamat tehtävät, sen vastuualue ja käyttöön suunnitellut joukot.

Salaisista asiakirjoista selviää ne periaatteet, miten 2. Divisioonan komentaja oli suunnitellut toteuttavansa saamansa tehtävän sekä miten hän käyttäisi joukkojaan sodan uhatessa ja sodan aikana. Asiakirjoista selviää myös joukkojen perustamiseen liittyvät asiakokonaisuudet. 2. Divisioonan esikunnan arkistot sisältävät myös divisioonan alajohtoportaiden, kuten sotilasläänien ja -piirien, arvioita vihollisen toimintamahdollisuuksista vastuualueella.

Kuva 1. Tutkimuksen viitekehys.

1.3 Tutkimuksen rajaukset ja keskeisimmät käsitteet

Tutkimuksessa käsitellään 2. Divisioonan laatimia operatiivisia suunnitelmia, jotka ovat tehty valtakunnallisten puolustus suunnitelmien, ”Polttoainehankinta” ja ”Valpuri” perusteella. Näillä suunnitelmilla varauduttiin ulkoa päin tulevan uhkan torjuntaan. Puolustus suunnitelmia tarkastellessa on lisäksi otettava huomioon niihin kiinteästi liittyvät liikekannallepanoasiakirjat keski tyssuunnitelmineen. Näin ollen tutkimuksesta rajataan pois muun muassa puolueettomuuden vartiointiin sekä sisäisen turvallisuuden ja ylläpitämisen liittyvät suunnitelmat. Muita kuin valtakunnallisten puolustus suunnitelmien perusteella tehtyjä suunnitelmia käsitellään vain siinä tapauksessa, jos ne tuottavat selkeästi lisäarvoa tutkittavina olevien asioiden esille tuomiseen.

Vuosina 1945–1966 laadittuja 2. Divisioonan operatiivisia suunnitelmia tarkasteltaessa käy selväksi, että suunnitelmien operatiivis-taktinen lähestyminen painottuu puolustuksellisten suunnitelmien esilletuomiseen. Yhtään hyökkäyksellistä suunnitelmaa ei arkistoista löytynyt. Suunnitelmat rajataan siis käsittämään vain puolustukselliset suunnitelmat.

Tutkimus rajataan myös ajallisesti ja maantieteellisesti. Ajallinen rajausta käsittää vuosien 1945–1966 välisen ajan. Ajallinen rajausta on perusteltua ottaen huomioon käytettävissä oleva primäärilähdeaineistojen saatavuus. Operatiiviset suunnitelmat ja suunnitteluun liittyvät asiakirjat olivat OT-salaisia (operatiivinen ja toimintavalmiusasiakirja) tai salaisia. Näiden asiakirjojen osalta julkisuusperiaate toteutui vasta 40 vuoden kuluttua niiden laatimisesta.⁵ Arkaluontoisuutensa vuoksi osa asiakirjoista on edelleen salaisia.

Vuonna 1964 Puolustusvoimain silloinen komentaja teki useita päätöksiä alueellisen puolustuksen uudelleenjärjestämisestä, joka astui lopullisesti voimaan 1.7.1966. Uudelleenjärjestelyn myötä vanhat maanpuolustusalueet johtoportaineen lakkautettiin ja uudet sotilasläänit ottivat vastuulleen entisten aluejärjestöjen tehtävät sekä maavoimien joukko-osastojen johtamisen.⁶ Näin ollen uuden aikakauden alku rajaa luontevasti tutkimuksen ajanjakson.

Maantieteellistä tutkimus rajataan käsittämään 2. Divisioonan silloinen vastuualue. 2. Divisioonan vastuualue oli maantieteellisesti laaja. Sen vastuualue kattoi karkeasti noin kuudesosan

⁵ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen–Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1 – 1/1996, Nettopaino Oy, Joutsa, 1996, s. 19.

⁶ Visuri, Pekka: Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan, Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1989, s. 207.

Suomen pinta-alasta. Vastuualue käsitti Suomen rannikolta katsottuna Loviisa–Merikarvia välisen alueen Ahvenanmaa mukaan lukien. Sisämaassa vastuualueen ylimalkainen raja kulki Loviisa–Kärkölä–Kuorevesi–Virrat–Karvia–Merikarvia -linjalla.

2. Divisioonan kuului tutkittavana ajanjaksona suurimmillaan kolme sotilasläänää alajohtoportaineen. Joukkojen suuren määrän vuoksi tutkimus rajataan käsittämään 2. Divisioonan esikunnan suunnitelmat ja alajohtoportaiden alin tarkastelutaso on prikaatitaso.

Pääkaupunkiseudun puolustamista ei juurikaan tässä tutkimuksessa käsitellä, vaikkakin se kuului 2. Divisioonan komentajan johtamaan Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueeseen. Pääkaupunkiseudun puolustuksesta sotien jälkeen tekee diplomityön tutkimuksen yleisesikuntaupseerikurssi 58:lla opiskeleva kapteeni Mika Jääskeläinen.

Alla on esitelty tutkimuksessa käytettävät keskeisimmät käsitteet. Muut käsitteet avataan päälujuja käsiteltäessä.

Tutkittavana ajanjaksona **Puolustusvoimien** (PV) ylin johtoporras eli **Pääesikunta** (PE) oli aluksi nimeltään Puolustusvoimain pääesikunta (Pv.PE). Poikkeusoloissa Pääesikunnasta olisi muodostettu **Päämaja** (PM), joka olisi toiminut sodanajan johtoesikuntana. **2. Divisioona** (2.D) oli vuosina 1946–1966 yksi Pääesikunnan johdossa olevista neljästä maavoimien **rauhanajan alueellisesta johtoportasta**. 2.D:n operatiivisen suunnittelun vastuualueeseen kuului Etelä- ja Lounais-Suomi käsittäen nykyisistä vuoden 2017 maakunnista seuraavat: Uusimaa, Varsinais-Suomi, Satakunta, Kanta-Häme, Pirkanmaa ja Ahvenanmaa.

Vuodesta 1950 alkaen vuoden 1951 loppuun asti 2. Divisioonan **operatiivisesta vastuualueesta** käytettiin nimeä **Lounais-Suomen Vastuualue** (LSV). Vuonna 1952 nimi muutettiin **Etelä-Suomen Vastuualueeksi** (ESV). Vuonna 1957 Etelä-Suomen Vastuualueen nimi muutui jälleen. Uudeksi nimeksi tuli **Etelä-Suomen Maanpuolustusalue** (ESMA). Ruhanajan 2. Divisioonan esikunta olisi muodostanut sodanajan **Etelä-Suomen Armeijan** (ESA) esikunnan (ESAE).⁷

---

⁷ Syrjö, Veli-Matti; Karjalainen, Mikko; Elfvingren, Eero: Puolustusvoimien rauhan ajan historia Osa 2, Suomen puolustusvoimat 1944–1974, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, Helsinki 2006, s. 442, 444–447, 457.

Operatiivinen ilmaisee operaatioalueella tapahtuvaa johtamis-, taistelu- ja muuta toimintaa yhtymälle määrätyn tehtävän tai päämäärän saavuttamiseksi sekä osoittaa toiminnan suuruusluokkaa taktillisen yläpuolella ja strategisen alapuolella.⁸

Operatiivisella suunnittelulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa asevoimien käyttöön liittyvää suunnittelua Puolustusvoimien tehtävien toteuttamiseksi. **Operatiivinen suunnitelma** on operatiivisen suunnittelun tuote. **Puolustussuunnitelma** on valtakunnan puolustamiseen liittyvä laaja-alainen operatiivinen suunnitelma, joka on **puolustussuunnittelun** tuote. Puolustussuunnittelu toteutetaan puolustuspolitiikan määrittämien puolustusperiaatteiden ja annettujen resurssien puitteissa. Pääesikunnan operatiivinen suunnitelma käskettiin alaiselle **operatiivisena käskynä**, eli aikalaisittain lyhemmin ilmaistuna op.käskynä.⁹

1.4 Tutkimusmenetelmä ja lähdeaineisto

Tutkimus tehdään kirjallisesta aineistosta, joten kyseessä on historiallis-kvalitatiivinen tutkimus.¹⁰ Tämä tutkimus on luonteeltaan kuvaileva tutkimus. Tarkoituksena on puolustussuunnittelun tuotteina syntyneiden operatiivisten suunnitelmien kuvailun lisäksi arvioida suunnitelmien sisältöä.

Aineiston analyysimenetelmänä käytetään induktiivista eli aineistolähtöistä päättelyä, jonka avulla muodostetaan vastaukset alatutkimuskysymyksiin sekä päätutkimuskysymykseen. Aineistolähtöisessä päättelyssä selvitetään yksittäisten lähteiden merkitystä ja niistä muodostuvaa kokonaiskuvaa. Lopuksi tehdään kokonaisuutta koskevat johtopäätökset.¹¹

Laadullisessa tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedonkeruun lähteenä.¹² Tässä tutkimuksessa haastattelujen tekeminen ei ole mahdollista. 2. Divisioonan operatiivisia suunnitelmia laatineet henkilöt ovat joko poisnukkuneita tai hyvin iäkkäitä. Suunnitelmia laadittiin 50–60 vuotta sit-

⁸ Tynkkynen Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen, taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, Nro. 1/2014, s. 4.

⁹ Esimerkiksi Pääesikunnan operatiivinen käsky n:o 13, PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA. Koskimies, Tapio: Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrateginen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 14, Edita Prima Oy, Helsinki, 2010, s. 16–17. KO yl 1958, s. 57.

¹⁰ Autio Sari, Katajala-Peltomaa Sari, Vuolanto Ville: Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi. Osuuskunta Vastapaino. Gummerrus Kirjapaino OY, Jyväskylä 2001, s. 23.

¹¹ Lappalainen, Jussi T.: Haluatko historiankirjoittajaksi? Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2002, s. 63.

¹² Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko ja Sajavaara Paula: Tutki ja kirjoita, 15–17.painos, Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna 2012, s. 164.

ten, joten muistikuvat tuolta ajalta saattavat olla heikot. Haastatteluilla olisi voitu monipuolistaa ja täydentää tiedonkeruuta. Haastattelut olisivat voineet tuoda uusia näkökulmia operatiivisten suunnitelmien sisältöjen tulkittamiseen.

Tutkimuksen lähteinä käytetään primaari- ja sekundaarilähteitä. 2. Divisioonan esikunnan kyseessä olevana ajanjaksona tuottamat järjestelytoimiston ja operatiivisen toimiston salaiset- sekä operatiivinen ja toimintavalmius salainen -asiakirjat muodostavat tutkimuksen primaarilähteet. Asiakirjat ovat saatavilla Kansallisarkistosta. Lisäksi aikakautensa sotilaslehtien julkaisuja, joita ammattisotilaat ovat kirjoittaneet, käytetään tutkimuksessa primaarilähteinä.

Näitä primaarilähteitä voidaan pitää luotettavana. Asiakirjojen laatijat ovat olleet oman alansa ammattilaisia ja heitä on asiakirjoja laatiessaan velvoittanut virkamiehen velvollisuus.¹³ Asiakirjojen laatimiseen on osallistunut useampi kuin yksi henkilö, joten niiden laatimisvaiheessa on tapahtunut iterointia. On kuitenkin otettava huomioon, että 2. Divisioonan operatiivisia suunnitelmia on laatinut pieni ydinjoukko upseereita, joten heidän laatimissaan tuotoksissaan saattaa heijastua ko. ammattiryhmän tai yksilöiden omat intressit sekä mielipiteet. Asiakirjoissa käsiteltyinä olevat 2. Divisioonan operatiiviset suunnitelmat on aikanaan lähetetty pääesikuntaan ja ne ovat siellä tarkastettu sekä hyväksytty Puolustusvoimien ylimmän johdon toimesta.

Vaikkakin edellä mainittuja lähteitä voidaan pitää varsin luotettavina, tulee lähteitä kuitenkin tarkastella kriittisesti. Primaarilähteitä tarkasteltaessa on otettava huomioon aikakautena vallinnut ulko- ja turvallisuuspoliittinen tilanne, joka heijastui myös laadittujen asiakirjojen sisältöön. Puolustusvoimien operatiivinen suunnittelu perustui virallisesti siihen, että sotilaallinen uhka tuli lännestä.¹⁴ Näin ollen myöskin 2. Divisioonan operatiiviset suunnitelmat laadittiin YYA-sopimuksen hengessä.

Tutkimuksen tärkeimmät sekundaarilähteet ovat Suomen puolustussuunnitelmia koskevat teokset. Esimerkki tällaisesta lähteestä on Vesa Tynkkysen ja Petteri Joukon kirjoittama Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisema *Towards east or west? Defence Planning in Finland 1944–1966*. Petteri Joukon kirjoittama artikkeli *Suunnitelmat Ahvenanmaan puolustamiseksi kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä* *Tiede ja ase* -lehden numero 63:ssa vuodelta 2005 toimii

¹³ Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikka ja metodiikka. *Tiede ja ase* nro 35, 1977, s. 90.

¹⁴ Jouko, Petteri: *Suunnitelmat Ahvenanmaan puolustamiseksi kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä*. *Tiede ja ase*, nro 63/2005, s. 28.

hyvänä lähteenä selvittäen 2. Divisioonan operatiivista ajattelua ja erityisesti sen joukkojen suunniteltua käyttöä.

Tutkimuksessa käytetään sekundaarilähteinä myös Suomen puolustusvoimia käsitteleviä teoksia, kuten Suomen Puolustusvoimat 1944–1974 -teosta (Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 2, useita tekijöitä) ja Pekka Visurin julkaisemia kylmän sodan aikakautta käsitteleviä kirjoja Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan sekä Suomi Kylmässä sodassa. Suomen Puolustusvoimat 1944–1974 käsittelee Suomen puolustusvoimia ko. aikakautena kuvaten puolustusjärjestelyjä, sotilaallisia uhkakuvia sekä Puolustusvoimien organisaatioiden ja aselajien kehittymistä. Lisäksi teoksessa esitellään Puolustusvoimien kalustollinen kehitys merkittävine kalustohankintoineen. Visurin teokset kuvaavat Suomen sisä- ja ulkopoliittikan tasapainoilua toisen maailman sodan jälkeisessä maailmassa, jossa kahdella vastakkaisella sotilasliitolla on suuri vaikutus Euroopassa.

1.5 Tutkimuksen toteutus

Tutkimustyö aloitettiin luomalla esiyymmärrys tutkittavasta aiheesta. Esiyymmärryksen muodostamiseksi perehdyttiin aikaisempiin tutkimusaihetta käsitteleviin julkaisuihin ja artikkeleihin. Perehtymisen tarkoituksena oli lisätä tutkijan ymmärrystä siitä, mitä aiheisiin liittyviä osa-alueita oli jo tutkittu ja millä tarkkuudella.

Aikaisemmissa julkaisuissa käytetyt lähteet ohjasivat tutkijan tiedonlähteille Kansallisarkistoon. Kansallisarkistossa olevat 2. Divisioonan esikunnan järjestelytoimiston- ja operatiivisen toimiston kansiot, jotka sisälsivät salaisia ja erittäin salaisia asiakirjoja, olivat tutkimuksen tärkeimmät lähteet. Näiden kansioiden lisäksi 2. Divisioonan alajohtoportaiden kansioita tutkittiin siltä varalta, että niistä löytyisi täydentävää ja varmentavaa tietoa laadituista operatiivisista suunnitelmista.

Tietoa etsittiin myös Pääesikunnan kansioista. Kansioita tutkimalla etsittiin 2. Divisioonan operatiivisen suunnittelun käynnistämät alkuperäiset valtakunnan puolustus suunnitelmat, ”Poltto-ainehankinta” ja ”Valpuri”. Pääesikunnan kansioista kartoitettiin myös 2. Divisioonan esikunnan sinne lähettämät asiakirjat. Tutkimalla niin 2. Divisioonan kuin Pääesikunnan kansioita pyrittiin löytämään tapahtumille syy-seuraussuhteita sekä luomaan sirpaleisesta aineistosta eheä ja tutkimuksen kannalta luotettava kokonaisuus.

Sotilaallisten suunnitelmien laatiminen alkaa yleensä kartoittamalla toimintaympäristö ja vihollisen toimintamahdollisuudet siellä. Tämän jälkeen on luonnollista laatia suunnitelmat missä omat joukot perustetaan ja keskitetään toiminta-alueilleen sekä kuinka niitä tullaan käyttämään sodanaikana. Edellä mainittujen toimintojen onnistuminen edellyttää selkeitä johtosuhteita ja yhteistoimintaa.

Tämän tutkimuksen rakenne noudattelee yllä kuvattua ketjua. Tutkimus aloitetaan tarkastelemalle 2. Divisioonan operatiivisen vastuualueen toimintaympäristöä. Toimintaympäristöä käsiteltäessä tuodaan esille tutkittavaa ajanjaksoa varjostanut turvallisuuspoliittinen ilmapiiri ja vastuualueen toimintaympäristö siten kuin se 2. Divisioonan asiakirjoista ilmeni. 2. Divisioonan asiakirjojen lisäksi toimintaympäristön kuvailussa käytetään hyväksi 1950-luvulla Sotakorkeakoulussa laadittuja opinnäytetöitä. Toimintaympäristöä käsiteltäessä ei erikseen tuoda esille alueen sotilaallista infrastruktuuria, kuten luolastoja, varuskuntia ja varikkoalueita. Alueen sotilaallinen infrastruktuuri selviää tarvittavilta osilta tutkimuksen muiden päälukujen yhteydessä. Ensimmäinen pääluku vastaa tutkimuskysymykseen: **”Millainen oli 2. Divisioonan vastuualueen toimintaympäristö?”**

Valtakuntaan kohdistuvaa vihollisuutta ja vihollisen toimintamahdollisuuksia 2. Divisioonan operatiivisella vastuualueella käsitellään toisessa pääluvussa. Vihollisuuden osalta käsittelyn painopisteessä on valtakunnan puolustussuunnitelmissa ilmenevät uhkaskenaariot. Vihollisen toimintamahdollisuuksia vastuualueella tarkastellaan 2. Divisioonan esikunnan ja sen alajohtoportaiden laatimien maastontiedusteluasiakirjojen tuottaman tiedon perusteella. Edellä mainittujen asiakirjojen tuottamaa tietoa täydennetään tutkimalla vielä taktillisiin karttatarjoituksiin laadittuja vihollistilanteita. Näistä asiakirjoista ilmeni aikalaisten käsitys siitä, millä alueilla ja millä tavoin vihollinen voisi toimia hyökätessään 2. Divisioonan vastuualueelle. Toinen pääluku vastaa tutkimuskysymykseen: **”Millainen vihollisuus arvioitiin alueelle kohdistuvan, ja millaisiksi arvoitiin vihollisen toimintamahdollisuudet vastuualueella?”**

Kolmannen pääluvun tarkoitus on selvittää mitä joukkoja suunniteltiin kuuluvan 2. Divisioonan alaisuuteen sodanaikana, missä ne perustettaisiin ja mihin ne perustamisen jälkeen keskitettäisiin. Perustamista ja keskittämistä tutkittaessa avainlähteiksi muodostuvat 2. Divisioonan esikunnan järjestelytoimiston ja Pääesikunnan liikekannallepanotoimiston kansiot. 2. Divisioonan ja Pääesikunnan kansioiden tietoja vertaamalla ja yhdistämällä saadaan kokonaiskuva joukkojen perustamisesta ja niiden keskittämisestä. Tutkittava tieto varmennetaan vielä yleisiltä osiltaan

aikaisemmin julkaistusta materiaalista. Kolmas pääluke vastaa tutkimuskysymykseen: **”Miten joukkojen perustaminen ja keskittäminen oli suunniteltu toteutettavan?”**

Neljännessä pääluvussa tarkastellaan perustamisen ja keskittämisen jälkeen tapahtuvaa joukkojen käyttöä ja niiden tehtäviä 2. Divisioonan operatiivisella vastuualueella. Joukkojen käytön ja tehtävien tutkiminen aloitetaan selvittämällä miten valtakunnan puolustussuunnitelmissa käsitettiin ja ohjattiin 2. Divisioonan komentajaa käyttämään joukkojansa vastuualueellaan. Tämän jälkeen tutkitaan 2. Divisioonan laatimasta puolustussuunnitelmasta joukkojen suunniteltu käyttö. Puolustussuunnitelmia tutkittaessa ”Polttoainehankinnan” perusteella laadittu 2. Divisioonan puolustussuunnitelma avataan tekstissä tarkasti. ”Valpurin” osalta ilmoitetaan vain valtakunnan puolustussuunnitelmasta ilmenneet asiat, koska ”Valpurin” perusteella tehtyä 2. Divisioonan puolustussuunnitelmaa ei ole saatavilla. Neljäs pääluke vastaa tutkimuskysymykseen: **”Miten 2. Divisioonan joukkoja oli tarkoitus käyttää vastuualueella?”**

Viides pääluke käsittelee johtosuhteita 2. Divisioonan operatiivisella vastuualueella. Johtosuhteet vaikuttavat niin operatiivisten suunnitelmien laatimiseen kuin joukkojen käyttöön sotatilanteissa. 1950- ja 1960-luvulla vallinneita johtosuhteita tutkittaessa valtakunnan puolustussuunnitelmat ja 2. Divisioonan esikunnan operatiivisen osaston kansiot sisälsivät tarvittavan tiedon antaakseen vastauksen tutkimuskysymykseen: **”Miten 2. Divisioonan alueella oli järjestetty johtosuhteet rauhan- ja sodanaikana?”**

Kuudes pääluke pureutuu tutkimaan yhteistoimintaa. Yhteistoiminnan toteutumista selvitetään tutkimalla niin Pääesikunnan kuin 2. Divisioonan kansioita. Vastuualueiden välinen käytännön yhteistoiminta kartoitetaan tekemällä yhteistyötä 3. Divisioonan operatiivisista suunnitelmista diplomityön laativan oppilasupseerin kanssa. Yhteistyön tuloksena tutkittavat primäärilähteet laajennettiin kattamaan 3. Divisioonan esikunnan kansiot. Kuudes pääluke vastaa tutkimuskysymykseen: **”Miten yhteistoiminta puolustushaarojen välillä, rajavartiolaitoksen sekä muiden vastuualueiden kanssa ilmeni 2. Divisioonan asiakirjoista?”**

Tutkimuksen viimeinen luku, synteesi, kokoaa päälukujen yhteydessä esitetyt tutkimustulokset kompaktiksi kokonaisuudeksi. Synteesissä vastataan päätutkimuskysymykseen ”Miten 2. Divisioonan operatiivisen vastuualueen puolustus suunniteltiin toteutettavan vuosien 1945–1966 välisenä aikana?” Synteesissä esitetään myös tutkimuskritiikki ja aiheen jatkotutkimustarpeet perusteluineen.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ

2.1 Poliittinen toimintaympäristö ja operatiivisen suunnittelun käynnistäminen

Toisen maailmansodan yleistilanteen muututtua Saksalle tappiolliseksi, Suomen hallitus alkoi etsiä mahdollisuutta irrottautua sodasta. Elokuussa 1944 mahdollisuus irrottautumiseen ilmaantui tasavallan presidentti Risto Rytin erotessa. Rytin erotessa suhteet Saksaan oli mahdollista katkaista. Rytin seuraajaksi valitun Puolustusvoimien ylipäällikkönä toimineen marsalkka Mannerheimin johdolla Suomi ilmoitti Neuvostoliitolle olevansa valmis aselepoon.

Aselepo saatiin aikaiseksi Neuvostoliiton kanssa. Se alkoi Suomen rintamalla 5.9.1944. Kaksi viikkoa aselevon alkamisesta Moskovassa solmittiin välirauhansopimus. Välirauhansopimuksen perusteella palautettiin voimaan talvisodan 13.3.1940 päättänyt rauhansopimus, jota täydennettiin uusilla velvoitteilla. Uusista velvoitteista merkittävämmät olivat Petsamon luovutus, laivasotukikohdan vuokraaminen Porkkalasta ja sotakorvaukset. Näiden lisäksi Suomen oli karkotettava maasta saksalaiset joukot. Suomeen asetettiin Neuvostoliiton johtama Liittoutuneiden valvontakomissio valvomaan välirauhansopimuksessa asetettujen ehtojen toteutumista.¹⁵

Välirauhansopimusehtojen myötä Suomen puolustusvoimat joutui aloittamaan massiivisten miesvahvuuksien ja sotamateriaalia koskevien muutosten valmistelun.¹⁶ Suomen puolustusvoimien vahvuuden lähtökohdaksi määrättiin 1.1.1939 ollut puolustusvoimien vahvuus. Tämä tarkoitti sitä, että käsketty vahvuus piti sisällään yhden armeijakunnan käsittäen kolme divisioonaa, Ratsuväkiprikaatin ja neljä erillistä jääkäripataljoonaa. Näiden vahvuus oli yhteensä 26 000 miestä. Muissa aselajeissa, puolustushaaroissa ja laitoksissa sai olla yhteensä 11 000 miestä. Näin ollen Puolustusvoimien kokonaisvahvuus oli 37 000 sotilasta.¹⁷ Välirauhansopimuksen mukaan Suomella oli kaksi ja puoli kuukautta aikaa saattaa armeijansa rauhanaikaiselle kannalle.

Marraskuun 9. päivänä 1944 annettiin Maavoimille käsky siirtyä uuteen kokoonpanoon. Käskyn mukaan Maavoimiin kuului armeijakunnan komentajan ja esikunnan alaisena kolme divisioonaa, jossa oli kolme jalkaväkirykmenttiä, jääkäripataljoona, kenttätykistörykmentti sekä vies-

---

¹⁵ Visuri, Pekka: Suomi kylmässä sodassa, Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2006, s. 16.

¹⁶ Syrjö, Karjalainen ja Elfvengren (2006), s. 68.

¹⁷ Sama, s. 51.

ti- ja autokomppania. Maavoimien kokoonpanoon kuului myös kevyt prikaati, viestirykmentti, pioneerirykmentti, komennuskomppania ja mittauspatteri.¹⁸

Toinen maailmansota päättyi virallisesti Pariisissa 10. helmikuuta 1947 allekirjoitettuun rauhansopimukseen.¹⁹ Suomen osalta Pariisin rauhansopimuksen kantavana ajatuksena oli riisua Suomi aseista siinä määrin, ettei se enää kykenisi toimimaan hyökkääjänä. Pariisin rauhansopimus noudatteli pitkälti vuonna 1944 solmittua välirauhansopimuksen ehtoja. Suomen puolustusvoimien rauhanajan vahvuuden enimmäismääräksi asetettiin 41 900 miestä, 60 lentokonetta ja merivoimien uppouma 10 000 tonniin. Lisäksi ylimääräinen sotamateriaali tuli luovuttaa liittoutuneiden haltuun.²⁰

Välirauhansopimuksen ja Pariisin rauhansopimuksen ohella sopimus ystävydestä, yhteistoinnista ja keskinäisestä avunannosta oli yksi merkittävimmistä sopimuksista, jonka Suomi solmi toisen maailmansodan jälkeen. YYA-sopimus solmittiin Neuvostoliiton kanssa 6.4.1948.²¹ Sopimuksen taustalla oli Neuvostoliiton halu muodostaa länsirajallensa puskuri-vyöhyke solmimalla kahdenvälisiä puolustussopimuksia rajanaapureiden kanssa ja näin ollen vahvistaa omaa valtapiiriänsä.²² Suomen osalta YYA-sopimus velvoitti Suomen torjumaan alueelleen tai alueensa kautta Neuvostoliittoon suuntautuvat Saksan tai sen liittolaisten hyökkäykset. Hyökkäykset oli tarkoitus torjua tarvittaessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa.²³

Toisen maailmansodan päättymisen jälkeen Suomi oli muuttuneessa sotilaspoliittisessa tilanteessa. Valtioneuvosto asetti parlamentaaris-sotilaallisen komitean tekemään selvitystyötä, jossa arvioitiin Puolustusvoimien tehtäviä, asemaa ja organisaatiota. Puolustusrevisioksi nimetty komitea aloitti toimintansa kesäkuun 1945 alussa. Siihen kuului puheenjohtajan lisäksi kuusi kansanedustajaa ja viisi upseeria. Puolustusrevisio sai mietintönsä lopullisesti valmiiksi kesäkuussa 1949 eli reilun vuoden YYA-sopimuksen solmimisen jälkeen.²⁴

---

¹⁸ Sama, s. 68.

¹⁹ Sama, s. 70.

²⁰ Jouko, Petteri: Puolustus suunnittelun käynnistyminen maailmansodan jälkeen, Piirteitä Puolustusvoimien kehityksestä 1945–1964, Ekenäs Tryckeri Ab 2005, s. 53.

²¹ Visuri (1989), s. 67–68.

²² Jouko (2005), s. 53.

²³ Visuri (2006), s. 93–94.

²⁴ Visuri (1989), s. 177–178.

Puolustusrevision mietintö piti Suomen omaa puolustuskykyä ja puolueettomuuteen pyrkimistä tärkeänä. Mietinnän päämääräksi määritettiin todennäköisen sodan ennalta estäminen puolustusvalmiudella. Puolustusvoimien organisaation ahioksi suositeltiin alueellista järjestelmää.²⁵ Valtakunnallisesti tärkeiksi ja kaikissa tapauksissa omien joukkojen hallussa pidettäväksi alueiksi puolustusrevision mietintö nimesi Lounais-Suomen ja Etelä-Suomen alueet.

Puolustusrevision mietinnössä potentiaalisen vihollisen nimeämistä välteltiin. Sotilaallisena uhkakuvana todettiin Suomen todennäköisesti joutuvan keskelle lännen ja idän liittoumien välistä konfliktia. Lisäksi julkaistun mietinnön mukaan vihollisuhka idän suunnasta oli poissuljettu johdun solmitusta YYA-sopimuksesta.²⁶

Maan puolustamista koskevien operatiivisten suunnitelmien laatiminen oli ollut keskeytyksissä vuoden 1945 alkupuolelta lähtien. Tasavallan presidentti Paasikivi antoi maaliskuussa 1948 luvan aloittaa liikekannallepanon valmistelut. Lupa valmisteluihin tuli kuukausi ennen YYA-sopimuksen allekirjoitusta. Ensimmäiseksi laadittiin suunnitelma sisäisen turvallisuuden sekä puolueettomuuden turvaamista varten. Vuoden 1950 alussa Pääesikunta antoi käskyn suunnitella täydennyskokoontamiseksi kutsutun kokoontamison. Kokoontamison vahvuus oli Pariisin rauhansopimuksessa määritetty Puolustusvoimien enimmäisvahvuus 41 900 miestä. Suunnittelu-tehtävää varten Suomi jaettiin viiteen vastuualueeseen, joita olivat Lounais-Suomen, Sisä-Suomen, Pohjois-Suomen, Pohjanmaan sekä Uudenmaan vastuualueet.²⁷

Edellä mainittujen suunnitelmien lisäksi Puolustusvoimien sisällä toteutettiin kaksi mittavaa suunnittelukierrosta 1950-luvulla. Suunnittelukierrosten lopputuotteina syntyivät koko valtakunnan puolustusta ohjaavat runkokäskyt: operaatiokäsky nro 8 vuonna 1951 ja operaatiokäsky nro 11 vuonna 1957. Pääesikunta vahvisti Operaatiokäsky nro 8:n kesäkuussa 1952 ja siitä käytettiin nimitystä ”Polttoainehankinta”. Operaatiokäsky nro 11:sta kutsuttiin nimellä ”Valpuri”.²⁸ Näiden suunnitelmien pohjalta 2. Divisioonan esikunta laati ja laaditutti alajohtoportailaan (sotilasläänit) omat operatiiviset suunnitelmansa.

Poliittinen toimintaympäristö synnytti salailukulttuurin. Salailukulttuuri sotien jälkeen oli erittäin vahva. Salailukulttuurin taustalla oli suunnitelmien laatiminen myös idän suunnasta tulevaa uhkaa vastaan. Idän uhkaa vastaan laaditut suunnitelmat eivät missään tapauksessa saaneet pal-

²⁵ Sama, s. 181.

²⁶ Tynkkynen ja Jouko (2007), s. 28–29.

²⁷ Jouko (Tiede ja ase, nro 63/2005), s. 22.

²⁸ Sama, s. 28.

jastua, joten valtakunnan viralliset puolustussuunnitelmat laadittiin lännen uhkaa vastaan. Tosin jo 1950-luvun lopun uhkaskenaarioissa ja niiden myötä laadituissa operatiivisissa suunnitelmissa ilmeni vakavia epäloogisuuksia. Tarkemmin tarkasteltuna laaditut suunnitelmat eivät sopineet yhteen uhkaskenaarion kanssa.²⁹

1950-luvun lopulla laadittiin Pääesikunnan operatiivisella osastolla epävirallinen suunnitelma Neuvostoliiton yllätyshyökkäyksen torjumiseksi. Suunnitelmaa laadittiin vain kaksi kappaletta. Salaamissyistä suunnitelman tietoja ei jaettu Pääesikunnan muille osastoille eikä maanpuolustusalueille.³⁰ Ottaen huomioon vielä sodan jälkeen yhdeksi vakavaksi uhkakuvaksi arvioidun maan sisästä päin syttyvän sodan mahdollisuuden,³¹ on ymmärrettävää, että valtakunnallisesti merkittävien sotilaallisten suunnitelmien kertomista henkilöstölle vältettiin tietovuotojen pelossa.

Tietovuotojen välttämiseksi puolustussuunnitelmista jaettujen kopioiden määrä pidettiin vähäisenä. Esimerkiksi ”Polttoainehankinnasta” valmistettuja kopiota oli valtakunnassa ainoastaan 20 kappaletta. ”Polttoainehankinnan” jakelulistaa katsomalla selviää, että suunnitelma jaettiin vastuualueiden komentajille ja muulle Puolustusvoimien tärkeimmälle henkilöstölle.³² Ainoastaan Pääesikunnan järjestelyosaston ja operaatio-osaston päälliköt saivat tietoonsa käskyn koko sisällön, muut saivat käyttöönsä oman toiminnan osalta tärkeimmät osiot.³³

2. Divisioonan esikunnan laatimien operatiivisten suunnitelmien käskeminen alajohtoportaille noudatti tietoturvallisuuden osalta saamaa toimintatapamallia kuin ylempi johtoporras. ”Polttoainehankinnan” perusteella tehty 2. Divisioonan esikunnan laatima puolustussuunnitelma jaettiin vain sotilasläänien komentajille niiltä osin kun he tietoa tehtävänsä suorittamaksi tarvitsivat. Puolustussuunnitelma käskettiin sotilasläänien komentajille harjoitustehtäväksi naamioituna. Harjoitustehtävänä sotilasläänien tuli tehdä suunnitelma vastuualueensa puolustamiseksi. Harjoitustehtävän tarkoituksena oli ”muokata” alajohtoportaiden operatiivis-taktillista ajattelupohjaa.³⁴

²⁹ Tynkkynen ja Jouko (2007), s. 116–117.

³⁰ Syrjö, Karjalainen ja Elfvengren (2006), s. 460–461.

³¹ PvPE asiak nro 152/Op.1/OT/11 b/sal./ 17.9.1951, T 26862/D 1 OT-SAL, KA.

³² Tärkein henkilöstö: Kevyen prikaatin komentaja, Merivoimien- ja Ilmavoimien komentaja, meripuolustuksen- ja ilmapuolustuksen tarkastajat, jalkaväen- ja tykistön tarkastajat, pioneerikomentaja, viestikomentaja, sotatalouspäällikkö, rajavartiostojen komentaja, Pv.PE:n järjestelyosaston päällikkö ja operaatio-osaston päällikkö.

³³ PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

³⁴ Katso esim. 2. DE:n asiak nro 187/Järj/OT/11 sal/12.6.1953, T 22003A/4 F 1 OT-SAL, KA ja 2. DE:n asiak nro 188/Järj/OT/11 sal/12.6.1953, T 22003A/4 F 1 OT-SAL, KA.

Operaatioturvallisuuden säilyttämiseksi uuden valtakunnallista puolustusta käsittelevän käskyn ilmestyessä vanhat käskyt tuli lähettää ylempään johtoportaan.³⁵ Ylemmässä johtoportaan käskyt pääsääntöisesti poltettiin. Esimerkiksi Pääesikunnan operatiivisen toimiston arkistokansiota löytyvään ”Valpuri”-käskyn 2. Divisioonan jakeluversioon on kirjoitettu mustekynällä, että käskyn kolmesta jakeluversiosta kaksi on poltettu. Oletettavasti tämä on suurin syy miksi 2. Divisioonan tekemiä operatiivisia suunnitelmia ja niiden myötä alajohtoportaille laadittuja käskyjä ei arkistoista juurikaan löydy.

Vastuualueella laadittavien operatiivisten suunnitelmien osalta ”Valpurissa” täsmennettiin käskyjen jakelua ja säilyttämistä koskevia asioita. ”Valpuri”-käskyssä 2. Divisioonan esikunnan käskettiin lähettää Pääesikuntaan myös alajohtoportaille laatimansa käskyt ja säilyttää omat kappaleensa maanpuolustusalueen esikunnassaan. ”Valpurissa” mainittiin vielä, että käskyjen jakamisesta ja niiden sisältämien tehtävien tiedottamisesta alemmille johtoportaille määrättäisiin erikseen.³⁶

Salailu ilmenee niin Pääesikunnan kuin 2. Divisioonan asiakirjoissa käytetyistä peitenimistä. Tutkimuksessa usein esiintyvät ”Polttoainehankinta” ja ”Valpuri” olivat Pääesikunnan käskemiä peitenimiä valtakunnan puolustussuunnitelmista. Niistä puhuttaessa käskettiin käyttämään vain peitenimiä.³⁷ Esimerkiksi toimintavalmiuskoulutukseksi nimitettiin liikekannallepanoon ja valmiuden kohottamiseen liittyviä asioita. Joukkojen perustamistehtävistä puhuttaessa käytettiin puolestaan nimitystä harjoitusperustamistehtävät.³⁸ Omissa asiakirjoissaankin 2. Divisioonan esikunta käytti ja käski käyttämään keksimiään peitenimiä. Esimerkiksi Harjoitus 61 oli peitenimi Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella huhtikuussa 1961 järjestystä valmiusharjoituksesta.³⁹

1960-luvulla salailukulttuurin tiukkaa vyyhtiä ryhdyttiin hieman avaamaan. Henkilöstön tietoisuus laadituista suunnitelmista alkoi vähitellen kasvaa. 2. Divisioonan esikunta julkaisi vuonna 1964 käskyn, jossa se laajensi alajohtoportaidensa henkilöstön oikeuksia perehtyä laadittuihin suunnitelmiin. Käskyn mukaan perusyhtymien suunnitelmiin sai perehdyttää komentajan,

³⁵ PvPE asiak nro 180/Optsto/OT/11 b/sal./ 17.12.1957, T 26862/D 3 OT-SAL, KA.

³⁶ PvPE asiak nro 180/Optsto/OT/11 b/sal./ 17.12.1957, T 26862/D 3 OT-SAL, KA.

³⁷ Katso esim. PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

³⁸ Esimerkiksi PE:n n:o 172/Lkptsto/OT 10 f sal/17.4.1961, T 28333/ F 16 SAL, KA.

³⁹ 2.DE:n asiak nro 60/Optsto/13 a sal/14.3.1961, T 23919/4 F 2 SAL, KA.

esikuntapäällikön, operaatio-osaston päällikön ja aselajipäälliköt. Suojajoukkoprikaatien suunnitelmiin tutustuminen sallittiin rauhanajan prikaatin komentajalle ja esikuntapäällikölle sekä kyseisen prikaatin tärkeimmälle sodanajan henkilöstölle rauhanajan prikaatin komentajan harjoituksen mukaan.

Aluejärjestöesikuntien osalta käskyssä ohjeistettiin tarkasti miten sotilaspiireille annettaisiin tarvittaessa operatiivisen toimialan tehtäviä ja käskyjä. Tietoja annettaessa tulisi välttää kyseessä olevan sotilaspiirin alueen ylittävien laajempien kokonaisuuksien paljastamista. Tietoja saataisiin antaa vain siinä laajuudessa kuin tehtävän suoritus edellyttää. Lisäksi käskyssä rajoitettiin operatiivisten suunnitelmien ja käskyjen laadinta sekä käsittely koskemaan ainoastaan sotilaspiirin-, järjestelytoimiston- ja huoltopäällikköä. Alajohtoportaita käskettiin vielä ilmoittamaan 2.DE:an perehdyttävien nimet, sotilasarvot, sodanajan- ja rauhanajan tehtävät sekä mihin suunnitelmaan henkilöt oli tarkoitus perehdyttää tai oli jo perehdytetty.⁴⁰

Salailukulttuuri ilmeni muutenkin kuin asiakirjojen peitenimistä ja operatiivisten suunnitelmien jakelulistoista. Petteri Jouko tuo mielenkiintoisen ja uskottavan väitteen Piirteitä Puolustusvoimien kehityksessä 1944–1964 -julkaisussa siitä, ettei läheskään kaikista asioista arkaluontoisuuden takia laadittu asiakirjoja.⁴¹ Näin varmaan olikin; idän varalta tehtyjen suunnitelmien paljastuminen olisi voinut vaarantaa itsenäisyyden.

2.2 Operatiivisessa suunnittelussa huomioitava muu toimintaympäristö

Maantiede on aina ollut tärkeää myös sotilasstrategiassa ja sotilaallisten operaatioiden suunnittelussa.⁴² Tässä diplomityössä sotilasmaantieteestä puhuttaessa tarkastellaan 2. Divisioonan vastuualuetta maantieteellisen sijainnin sekä vastuualueen rajojen pituuden ja luonteen (maa, meri) kautta. Sotilasmaantieteelliseen tarkasteluun on otettu mukaan myös sotatoimiin selvästi vaikuttavat vesistöt ja maasto, vastuualueen lentokentät, tiestö ja rautatiet sekä teollisuuden keskittymät tai tärkeimmät teollisuuslaitokset. Vastuualueella olevaa väestöä on lyhyesti käsitelty tuoden esille pääasiassa väestön lukumäärän ja jakauman 2. Divisioonan alueella.

⁴⁰ 2. DE:n asiak nro 27/Optsto./OT 11 sal./29.1.1964, T 23919/5 F 3 SAL, KA.

⁴¹ Jouko (2005), s. 71.

⁴² Tuomi, Osmo: Itämeren alue geopolittisen ja regionalistisen näkemyksen valossa, Tiede ja ase, nro 49, 1991, s. 37.

2. Divisioonan vastuualueeseen kuuluneet sotilasläänit

2. Divisioonan vastuualue käsitti ainoastaan Lounais-Suomen sotilasläänin vuoteen 1952 asti.⁴³ Vastuualueen koillisosassa sijaitseva Inkoon kunta muodosti kuitenkin poikkeuksen kuuluen Uudenmaan vastuualueeseen.⁴⁴ Näin saatiin Porkkalan ympäröivän alueen puolustuksen suunnittelu yhden johtoportaana alaisuuteen. Lounais-Suomen sotilaslääni oli jaettu sotilaspiireittäin ala-alueisiin. Ala-alueita olivat Turun pohjoinen sotilaspiiri, Turun eteläinen sotilaspiiri, Rauman sotilaspiiri ja Porin sotilaspiiri.⁴⁵

Kuva 2. 2. Divisioonan vastuualue vuonna 1951.⁴⁶

Vuonna 1952 Puolustusvoimain komentaja vahvisti Pääesikunnan laatiman operaatiokäsäky nro 8:n (”Polttoainehankinta”). Operaatiokäsäkyssä julkaistun sodanajan vastuualuejaon mukaisesti

⁴³ 2.DE:n asiak nro 234/Järj./OT 11 sal./26.11.1951, T 22003A/F 1 OT-SAL, KA.

⁴⁴ PvPE asiak nro 95/Op.1/OT/11 b sal./19.5.1951, T 26862/D 1 OT-SAL, KA.

⁴⁵ 2.DE:n asiak nro 234/Järj./OT 11 sal./26.11.1951, T 22003A/F 1 OT-SAL, KA.

⁴⁶ Pajula, J.: Maamme eri osien sotilaallinen merkitys nykyisin voimassa olevien ja Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten valossa. Sotakorkeakoulu, Maasotalinja 19, Diplomityö nro 524, 3.11.1952. KA, liite 1. Vastuualueen raja on merkitty vihreällä värillä.

2. Divisioonan komentajan johdettavaksi muodostettiin Etelä-Suomen Vastuualue (ESV). Käsikyn mukaan kaikkia rauhanaikana sodanajan tehtävien edellyttämiä valmistelua koskevissa asioissa 2. Divisioonan komentajalla oli käskyvalta. Etelä-Suomen Vastuualue käsitti Uudenmaan- ja Lounais-Suomen vastualueet sekä Sisä-Suomen vastuualueesta Hämeen sotilasläänin Jyväskylän sotilaspiiri poisluettuna.⁴⁷

Hämeen sotilaslääni oli jaettu Tampereen läntiseen sotilaspiiriin, Tampereen itäiseen sotilaspiiriin ja Hämeenlinnan sotilaspiiriin. Uudenmaan sotilaslääni käsitti puolestaan Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin, Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin ja Helsingin sotilaspiirin. Uuden operaatiokäsikyn myötä sotilaspiirien määrä nousi näin ollen neljästä kymmeneen. Samoin vastuualueen koko maantieteellisesti tuplaantui.

Kuva 3. 2. Divisioonan vastuualue vuonna 1952.⁴⁸

⁴⁷ PVP Asiak nro 85/Op.1/OT/11 b sal/ 14.6.1952, T 22003A/F 1 OT-SAL, KA.

⁴⁸ Pajula (1952), liite 1. Vastuualueen raja on merkitty mustalla värillä.

Maantieteellinen sijainti ja vastualueen luonne

Maantieteellisesti tarkasteltuna 2. Divisioonan vastuualue sijoittui Suomen lounais- ja eteläosiin. Ahvenanmaa saaristoineen kuului myös 2. Divisioonan vastuualueeseen. Vastuualueen ollessa laajimmillaan sen ylimalkainen raja sisämaassa kulki Loviisa–Kärkölä–Kuorevesi–Virrat–Karvia–Merikarvia -linjalla. Vastuualueen maarajan pituus rannikkoa myötäillen käsitti Loviisa–Merikarvia välisen alueen Ahvenanmaa mukaan lukien. Vastuualueen kokonaispinta-ala oli noin 50 155 km² käsittäen noin 15 prosenttia koko Suomen pinta-alasta (337 009 km²).⁴⁹

Vastuualueelle oli ominaista verrattain pitkä meriraja. Uudenkaupungin ja Hangon välistä rannikon osaa pidettiin ainutlaatuisena. Lukuisien erisuurten lahtien ja niemiä ulkopuolella on laaja saaristomeri, jossa karit, luodot ja monen kokoiset saaret jatkuvat perättäisinä jonoina mantereelta Ahvenanmaalle asti.⁵⁰

Vastuualueen rajoittuminen suurelta osin mereen antaa aiheen lyhyesti tarkastella alueella 1950-luvulla vallinneita jääolosuhteita ja niiden merkitystä. Rannikolla jääolosuhteet vaihtelivat vuosittain melko huomattavasti. Talven pituus saattoi eri vuosina vaihdella jopa 2–3 kuukautta. Normaalitalven pituus oli 20–29 viikkoa ja vesistön jäätyminen alkoi yleensä loka-marraskuun vaihteessa.

Luonnollisesti myös jääajan pituus eri osissa rannikoita vaihteli hyvin runsaasti. 1950-luvulla jääajan pituuden arveltiin olevan Turun seudulla 20 viikkoa alkaen joulukuun loppupuoliskolla. Vesistö oli noin neljä kuukautta vuodesta jäänpeitossa. Jäistä vapautuminen alkoi Ahvenanmaalta ja Lounais-Suomen rannikoilta huhtikuun loppupuolella.⁵¹

Selkämeri oli yleensä rannikkoa lukuun ottamatta avointa, vain ajojaiden liikkua ulapalla. Kovina pakkastalvina saattoi koko Selkämeri jäätyä, joskin jää oli heikkoa eikä yleensä kestänyt liikennettä. Saaristomeri jäättyi kokonaisuudessaan. Ahvenanmaan länsi- ja lounaisrannikko pysyivät yleensä avoimina. Suomenlahdella Hangon kohdalla jää ulottui vain vähän saariston ulkopuolelle jääkentän kasvaessa itäänpäin mentäessä siten, että koko Suomenlahden

⁴⁹ Tilastolaitos: Suomen tilastollinen vuosikirja 1952, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki, 1953, s. 1.

⁵⁰ Adaridi, K.: Suomi sotänäyttämönä, Sotilasmaantieteellinen yleiskatsaus, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1923, s. 12.

⁵¹ Kiviranta, T.: Maihinnousun mahdollisuuksista Suomen rannikolla talviolosuhteissa, Sotilasaikakausilehti nro 8, 1957, s. 478.

pohjukka, sydäntalvella aina Kotka – Suursaari linjan länsipuolelle asti, oli kiinto- tai ahtojäiden peittämä.

Tiestö

Vastuualueen tiestö oli toisen maailmansodan jälkeen Suomen hyväkuntoisinta ja tieverkko oli tiheintä. Valtateitä alueella oli 12 ja A-kantateitä seitsemän. Valtatiet muodostivat tieverkon rungon ja palvelivat suurimpien asutus- ja liikennekeskusten välistä kaukoliikennettä ollen samalla liikenteen pääkokoojateitä. A-kantatiet täydensivät valtatieverkkoa ja olivat maakuntien liikenteen kokoojateitä. Näiden lisäksi vastuualueella oli runsaasti alemman tieluokan tiestöä.⁵²

Lounais-Suomen alueella sotilasmaantieteellisesti tarkasteluna tärkeimpinä teinä pidettiin Turku–Helsinki (valtatie 1) ja Ikaalinen–Parkano (valtatie 3) -tieosuuksia. Turku–Helsinki -tie yhdisti Turun ja samalla Lounais-Suomen Helsinkiin ja Eteläiseen rantamaahan sekä sen katsottiin kulkevan riittävän kaukana sotilaallisesti tärkeästä Hankoniemestä ja Suomenlahden rannikosta. Lisäksi tien arveltiin tarvittaessa kykenevän toimimaan jopa Turku–Helsinki välisen rautatien korvaajana, jos rautatietä ei pystyittäisi käyttämään.

Ikaalisen ja Parkanon välillä oleva tien (valtatie 3) katsottiin olevan myös tärkeä. Sen katsottiin olevan yhdystie sekä Sisä-Suomeen että Pohjanmaan rannikolle. Syy siihen, että valtatie 3:a pidettiin tärkeänä oli valtatie 8:n rannikon läheisyys. Pohjanlahden joutuessa sotatoimien piiriin valtatie 8:n katsottiin olevan epävarma etelä-pohjoissuuntaiselle liikenteelle.⁵³

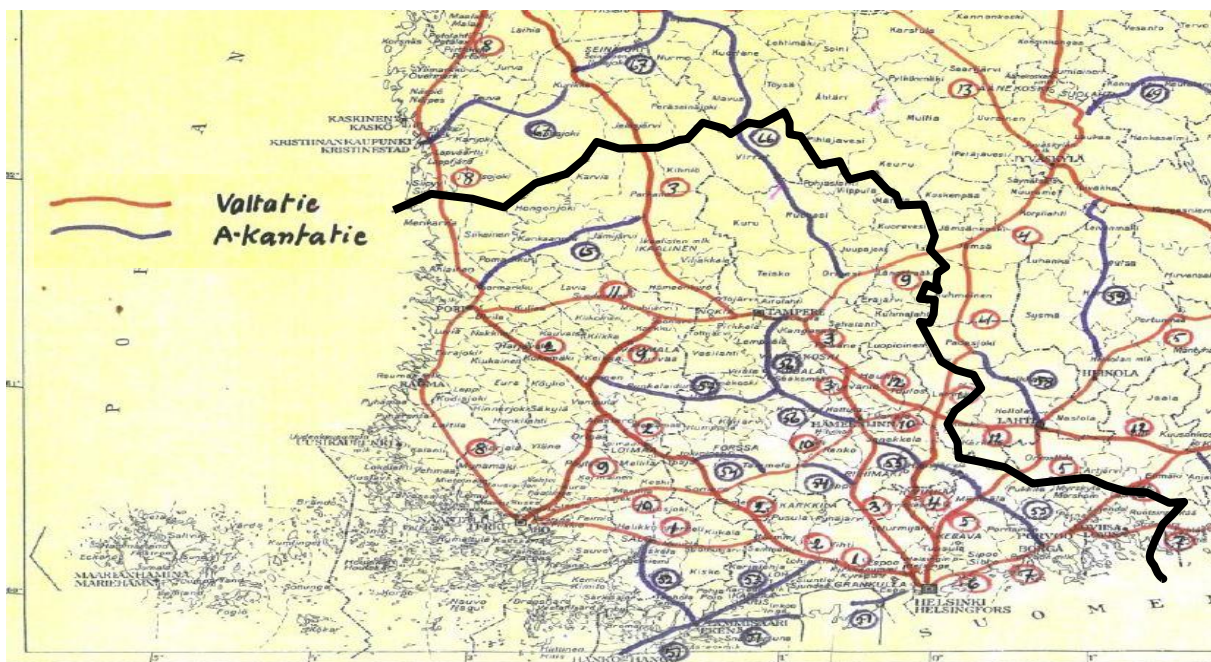
Etelä-Suomen osalta sotilaallisesti merkittävänä todettiin jo edellä mainitun Turku–Helsinki -tien lisäksi sitä seikkaa, että kaikki valtaväylät johtavat Helsinkiin. Helsingin merkitys, teollisuus- ja satamakaupunkina, oli erityisen suuri koko Suomen taloudelle.⁵⁴

---

⁵² Komsu, V: Valtakunnallinen tienrakennustoiminta maassamme itsenäisyytemme aikana sotilasmaantieteellisesti kannalta tarkasteltuna, Sotakorkeakoulu, Maasotalinja 18, Diplomityö nro tuntematon 1950, s.42, liite 3, KA.

⁵³ Sama, s. 7.

⁵⁴ Sama, s. 8.

Kuva 4. Suomen valta- ja A-kantatie verkosto v. 1947.⁵⁵

Lentokentät

2. Divisioonan vastualueella oli vuonna 1949 yhteensä 17 käyttökelpoista lentokenttää, joista Jämijärven kenttä soveltui ainoastaan kevyille yhteiskoneille. Kentät olivat jakaantuneet vastualueella tasaisesti. Uudellamaalla lentokenttiä oli neljä, Lounais-Suomessa (Ahvenanmaa mukaan lukien) kuusi ja Hämeen sotilasläänin alueella seitsemän. Ruskoon rakenteilla ollut uusi lentokenttä kasvatti Lounais-Suomen alueen lentokenttien lukumäärän kuudesta seitsemään.

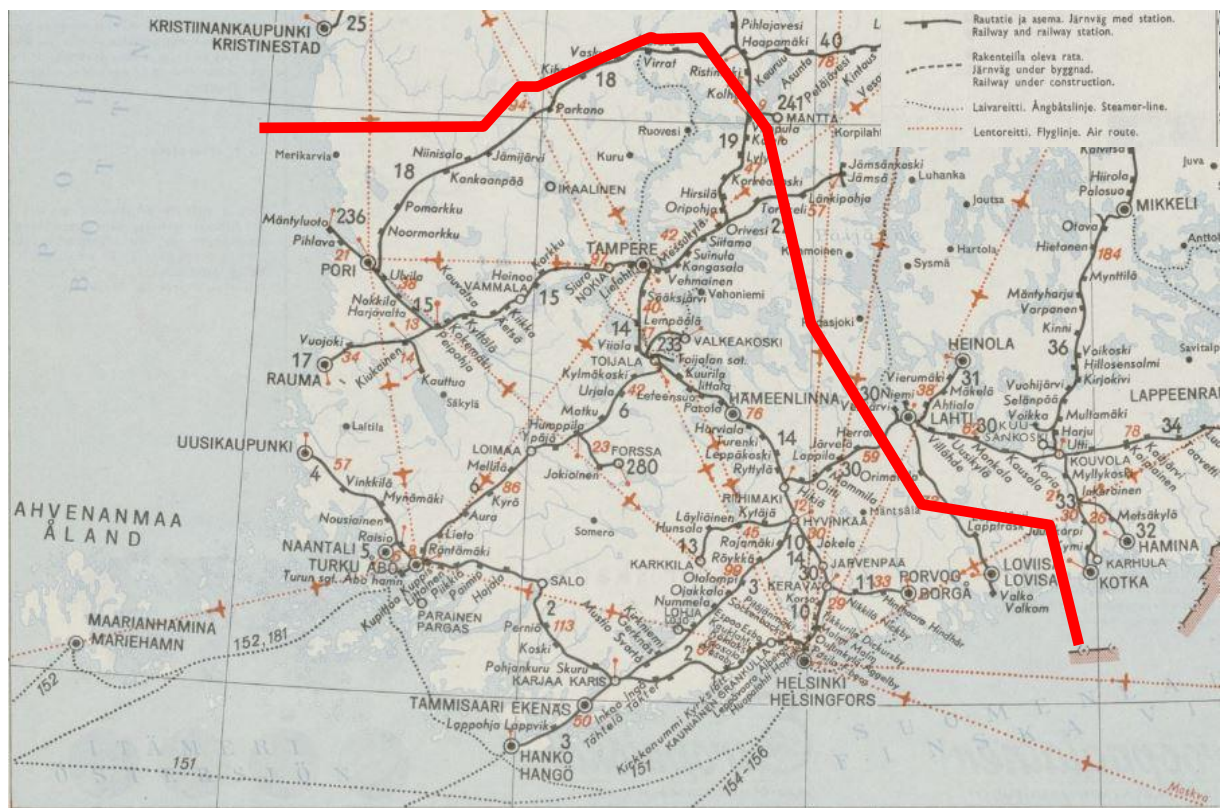
Kuva 5. 2. Divisioonan vastualueella olleet lentokentät vuonna 1949.⁵⁶

⁵⁵ Sama, liite 10.

⁵⁶ Pajula (1952), liite 5. Vastualueen raja on merkitty punaisella.

Rautatiet

Vuonna 1958 vastuualueella oleva rautatieverkosto ei poikennut nykyaikaisesta rautatieverkosta laisinkaan. Rautatieverkko oli kattava ja rautatiet yhdistivät vastuualueen sotilasläänien suurimmat kaupungit. Rautatiet mahdollistivat materiaalin ja joukkojen siirtämiset ja keskittämiset naapurialueille/-eilta (Sisä-Suomen vastuualue ja Pohjanmaan sotilaslääni). Lisäksi rautatiet johtivat alueen suurempiin satamiin.⁵⁷

Kuva 6. Vastuualueella vuonna 1958 ollut rautatiestö.⁵⁸

Satamat

2. Divisioonan vastuualueella oli useita satamia. Vuonna 1951 seuraavissa kaupungeissa oli satamat: Helsinki, Loviisa (Valko), Porvoo, Hanko, Tammisaari, Turku, Naantali, Maarianhamina, Uusikaupunki, Rauma ja Pori. Saapuneiden ja lähteiden alusten sekä niiden kuljettamien nettotonniin mukaisesti vilkkaimmat satamat olivat Helsingin ja Turun satamat. Nämä satamat olivat myös koko valtakunnan suurimmat satamat.⁵⁹

⁵⁷ Suomen matkailijayhdistys: Suomen kulkuneuvojen kartta vuosi 1958, Maanmittaushallituksen kivipaino, Helsinki 1958. Julkaisun pysyvä osoite on <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209138031>.

⁵⁸ Sama, vastuualueen raja on merkitty punaisella.

⁵⁹ Tilastolaitos (1953), s. 112.

Helsinki oli Suomen tärkein satama, erityisesti tuontisatamana. Helsingin satamat olivat käytökelpoisia suurillekin aluksille. Helsingin satamissa oli laitureita yhteensä 5272 metriä ja yli 30 nosturia tavarankuljetteluun.⁶⁰

Lounais-Suomen tärkein satama oli Turku. Turussa laituritilaa oli noin 1930 metriä. Lisäksi satamassa oli 16 nosturia ja runsaasti varastotilaa. Maarianhamina oli tärkeä satama kysymyksen ollessa Ahvenanmaasta joko sen miehitystä tai tukikohtana käyttöä silmällä pitäen. Maarianhaminan satamaan johti 4 väylää.⁶¹

Väestö

Väestö oli jakaantunut vastuualueen kolmen sotilasläänin alueella seuraavalla tavalla: Uudenmaan sotilasläänin alueella asui vuoden 1952 lopussa 692 548 ja Lounais-Suomen sotilasläänin alueella 639 639 ihmistä. Hämeen sotilasläänin alueella asui puolestaan 462 568 ihmistä. Ahvenanmaan vastaava luku oli 22 032. Kaiken kaikkiaan 2. Divisioonan vastuualueella asui 1 816 787 eli noin 44 prosenttia koko Suomen väestöstä (4 121 835).⁶²

Vastuualueen väkiluku kasvoi 1960-luvun puoliväliin tultaessa noin 15 prosenttia. Tuolloin Uudenmaan sotilasläänissä asui 832 936, Lounais-Suomen sotilasläänissä 660 269 ja Hämeen sotilasläänissä 580 765 ihmistä. Ainoastaan Ahvenanmaalla väkiluku väheni laskien asukkaiden määrän 20 981:een. Yhteensä vastuualueella asui 2 094 951 ihmistä eli noin 47 prosenttia koko maan väkiluvusta (4 446 222).⁶³ Väkiluvun prosentuaalinen osuus koko maan väkiluvusta kasvoi 13 vuodessa noin 3 prosenttiyksikköä.

Vesistöt

Vesistöiltään (meri pois lukien) 2. Divisioonan vastuualue oli varsin köyhä. Siellä ei ollut muita operatiivisesti merkittäviä vesistöalueita kuin Kokemäenjoen vesistöalue.⁶⁴ Kokemäenjoen vesistöalue on Suomen neljänneksi suurin. Kokemäenjoen pituus on 121 kilometriä ja sen keskivirtaama on 240 m³/s. Voimakkaan virtauksen takia joki jäätyy vasta myöhään syksyllä.⁶⁵ Joki on paikoitellen 100–300 metriä leveä ja syvyydeltään se on 3–6 metriä.

⁶⁰ Sauramo, L: Sotilasmaantieteen luentorunko, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1949, s. 4.

⁶¹ Sama, s. 5–6.

⁶² Tilastolaitos (1953), s. 6.

⁶³ Tilastolaitos: Suomen tilastollinen vuosikirja 1964, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1965, s. 6.

⁶⁴ Adaridi (1923), s.73. Ks Karhu, I.: Suomen sotilasmaantieto, Helsinki 1932, s. 163.

⁶⁵ <http://www.kokemaenjoki.fi/etusivu/kokemaenjoki>, 27.6.2016.

Muita alueella olleita vesistöjä olivat Vantaanjoki ja Porvoonjoki. Niillä ei kuitenkaan todettu olevan suurta vaikutusta sotatoimille.⁶⁶

Teollisuus ja elinkeino

2. Divisioonan vastuualueelle oli keskittynyt yli 50 prosenttia koko maan teollisuudesta. Lounais-Suomen teollisuus käsitti vuonna 1949 noin 20 % koko maan teollisuuden bruttotuotannosta. Lounais-Suomen tärkeimpiä teollisuuskeskuksia olivat Turku, Pori ja Rauma. Näissä kaupungeissa oli kupari- ja paperitehtaita, konepajoja ja telakoita. Alueella ollut vahva metalliteollisuuden osaaminen ja tuottaminen olivat sotatarviketeollisuuden kannalta merkittävässä asemassa.⁶⁷

Uudenmaalla teollisuustuotannon bruttoarvo oli vuonna 1949 vielä suurempi kuin Lounais-Suomen; 26 prosenttia maan teollisesta kokonaistuotannosta. Tärkeimpiä teollisuuskeskuksia olivat Helsinki ympäristöineen, Hyvinkää, Porvoo, Kerava, Lohja, Fiskars ja Hanko. Näille paikkakunnille oli keskittynyt suuri osa Suomen kemian- sekä metalli- ja hienomekaanisteollisuutta. Kuten Lounais-Suomen metalliteollisuudellakin niin Uudenmaan edellä mainitulla teollisuudella oli sotateollisuudella erityisen tärkeä merkitys.⁶⁸

Hämeen sotilasläänin alueella teollisuuskeskuksia olivat Tampere, Valkeakoski ja Forssa. Tampere oli näistä suurin ja ylitti metalliteollisuuden tuotannossa selvästi Turun tuotannon.⁶⁹ Vuonna 1950 teollisuus työllisti jopa 50,7 prosenttia tamperelaisista.⁷⁰

Toisen maailmansodan jälkeen Lounais-Suomi oli maatalousalueena maan viljavinta ja omavaraisinta aluetta. Peltoala käsitti noin 20 % koko maan viljelmistä, ja niistä saatu sadon määrä oli noin 23 prosenttia koko maan sadosta.⁷¹ Maatalousalueena Uusimaa tuotti vain 11 prosenttia koko maan sadon määrästä.⁷² Hämeen sotilasläänin alueella viljeltävää peltomaata oli lähestulkoon yhtä paljon kuin Uudellamaalla.⁷³

⁶⁶ Adaridi (1923), s. 115–116.

⁶⁷ Pajula (1952), s. 41.

⁶⁸ Pajula (1952), s. 50.

⁶⁹ Pajula (1952), liite 2.

⁷⁰ <http://www15.uta.fi/koskivoimaa/tyo/1940-60/tehtaat.htm>, 4.5.2016.

⁷¹ Pajula (1952), s. 42.

⁷² Sama, s. 50.

⁷³ Tilastolaitos (1953), s. 66.

2.3 Vastuualueen erityisalueet – Ahvenanmaa ja Porkkala

Ahvenanmaa

2. Divisioonan vastuualueeseen kuulunut Ahvenanmaa lukuisine saarineen poikkesi huomattavasti vastuualueen muista alueista. Ahvenanmaan maakunta koostuu 6 554 saaresta.⁷⁴ Ahvenanmaa jakaantui maastollisesti neljään toisistaan selvästi erottuvaan kokonaisuuteen.

Ensimmäinen kokonaisuuden muodosti Maarianhamina–Finström–Hammarland välinen alue. Alueelle olivat ominaisia isot aukeat ja suhteellisen hyväkuntoinen ja runsas tiestö. Korkeimmat paikat tällä alueella olivat pohjois-eteläsuuntaisia harjuja, joiden korkeimmat kohdat kohoavat yleensä 30–60 metriä merenpinnan yläpuolelle. Eckerön saari, Ahvenanmaan länsiosassa, muodosti toisen kokonaisuuden. Eckerö oli paljolti samanlaista maastoa kuin Maarianhamina–Finström–Hammarland -alue.

Kolmannen edellisistä huomattavasti poikkeavan alueen muodosti Lumparen–Vandöfjärdenin–Finbofjärdenin koillispuolinen alue. Maasto kohosi täällä pohjoiseen mentäessä, jolle korkeat kalliot olivat tunnusomaisia (esim. Gasberg 116 m). Lukuunottamatta Hangan, Saltvikin ja Finbyn alueita maasto oli yleensä tiheämetsäistä ja siten suojaista. Alueen rannikko oli melkein kauttaaltaan jyrkkärantaista ja lukuisten, syvälle sisämaahan työntyvien, kanjonimaisten lahtien halkomaa, muodostaen näin edullisia ja suojaista sisääntuloväyliä ja purkamispaikkoja joukkojen ja materiaalin kuljetuksia ajatellen.

Neljännän alueen muodostivat Lemlandin ja Lumparlandin saaret. Saaret olivat maantieyhdydessä päämantereen kanssa Lemströmin kanavan ja Skagin siltojen kautta. Maasto oli kauttaaltaan peitteistä lukuun ottamatta Lemlandin ja Lumparlandin kirkonkylien viljelysaukeita. Maantieteellisen sijaintinsa vuoksi mainitut saaret muodostivat ikään kuin sillan Saaristomeren ja päämantereen välillä jättäen Lumparenin sisämereksi ja suojaen siten sen rannoilla olevat satamat.

Ahvenanmaan tiestöä pidettiin kokonaisuuteen katsoen runsaana ja hyväkuntoisena. Sen katsottiin täyttävän sotilaalliset vaatimukset tyydyttävästi ja paikoin jopa hyvästikin. Tiet kulkivat yleensä etelä-pohjoissuunnassa. Vilkkaimmin liikennöidyt tiet olivat oikaistu, joskin pitkien

⁷⁴ Gardberg, Anders: Åland Islands, National Defence College, Painatuskeskus Oy, Pasilan pikapaino, Helsinki 1995, s. 29.

suorien osuuksia oli rajoitettu. Ainoat pitkät suorat löytyivät Svibyn–Torpin ja Jomalan–Buskbölen välisillä tieosuuksilla.

Ahvenanmaan alueella sijaitsi erittäin lukuisa määrä erikokoisia ja laatuksia satama- ja laituri- paikkoja, jotka tekivät mahdolliseksi materiaalin ja joukkojen kuljetukset ja purkamiset melkein missä osassa saarta tahansa. Satamista tärkeimpinä pidettiin saaren etelä- ja länsirannassa sijaitsevat: Maarianhaminan länsi- ja itäsatama, Gottbyn sahan laiturit, Torpin niemen ankkuripaikka ja laiturit sekä Storbyn satama ja ankkuripaikka. Nämä paikat mahdollistivat suurempien alusten sisäänpääsyn.

Kuva 7. Ahvenanmanner ja lähisaaret.⁷⁵

Porkkala

Toisen erityisen alueen muodosti Porkkala. Suomi oli joutunut 19.9.1944 solmitun Moskovan välirauhan mukaisesti vuokraamaan Porkkalan alueen 50 vuodeksi Neuvostoliitolle.⁷⁶ Porkka-

⁷⁵ Jouko (Tiede ja ase, nro 63/2005), s. 25.

⁷⁶ Silvast, Pekka: Hanko ja Porkkala, Neuvostoliiton meritukikohdat, 1. painos, Print Best, Viljandi, Viro, 2015, s. 68.

lan sijainti on kautta aikojen ollut meristrategisesti tärkeällä paikalla. Sen sijainti Suomenlahden kapeimmalla kohdalla teki siitä sotilaallisesti merkittävän alueen. Ennen Neuvostoliiton vuokrautta Porkkala oli niemenkärki, joka kuului Kirkkonummeen. Sopimuksen myötä alueesta ryhdyttiin käyttämään nimitystä Porkkalan vuokra-alue. Vuokra-alueeksi nimettyyn alueeseen kuului Kirkkonummen lisäksi alueita Inkoosta, Siuntioista, Degerbystä ja Espoosta.⁷⁷

Vuokra-alueen leveys oli länsi-itäsuunnassa 33 kilometriä ja syvyys 24 kilometriä. Merenrantaa oli 172 kilometriä mukaan lukien saarten rannat, ja maarajaa yhteensä 40 kilometriä. Saaria vuokra-alueeseen kuului 719.⁷⁸

Elinkeinorakenteeltaan Porkkala oli ollut ennen sotia ja sotien aikana maatalousaluetta. Suurin osa väestöstä oli saanut elantonsa viljan viljelystä, vihannesten ja juuresten kasvattamisesta, karjanhoidosta, puutarhan hedelmistä ja marjoista sekä kalastuksesta. Porkkala oli maatalousalueena ollut niin tuottoisa, että sen menettäminen Neuvostoliitolle tuntui merkittävästi Helsingin ja sen ympäristön elintarvikehuollossa.⁷⁹

Porkkalan vuokraamisella venäläisille oli vaikutusta myös kulkuyhteyksiin. Alueen vuokraaminen katkaisi suoran rautatieyhteyden ja saaristoreitin länteen.⁸⁰ Vuodesta 1947 lähtien rautatietä saatiin kuitenkin käyttää korvausta vastaan, mutta junan ikkunat tuli olla peitettyinä ja junassa vartioivat venäläiset sotilaat. Suomalaiset käyttivät rautatietä ainoastaan henkilökuljetuksiin.⁸¹

Poliittisten jännitteiden lieveneminen ja Neuvostoliiton tarve vähentää ulkomailla olevien joukkojensa määrää heijastui Suomelle ennenaikaisena Porkkalan palauttamisella. Moskovassa 19. syyskuuta 1955 solmittiin sopimus Porkkalan luovuttamisesta takaisin Suomelle. Neuvostosotilaat poistuivat Porkkalasta tammikuun 26. päivänä 1956.⁸² Vanhaa tuottoisaa viljelysaluetta ei enää palauttamisen myötä ollut, vaan viljelysalueet olivat pääsääntöisesti huonossa kunnossa ja osaa pelloista oli käytetty muuhun kuin viljelystarkoitukseen.⁸³

⁷⁷ Nieminen, Jarmo: Porkkalan moni-ilmeinen historia, Porkkala – Tapahtumien keskellä, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja, kirja n:o 13, 2. uudistettu painos. Edita Prima Oy, Helsinki, 2009, s. 19.

⁷⁸ Silvast (2015), s. 68.

⁷⁹ Leskinen, Jari: Porkkalan tukikohta 1944–1956, s. 59, Porkkala–Tapahtumien keskellä, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja, kirja n:o 13, 2. uudistettu painos. Edita Prima Oy, Helsinki, 2009.

⁸⁰ Sauramo (1949), s. 2.

⁸¹ <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/porkkalan-palautus-tuli-yllatyksena>, 5.5.2017.

⁸² Visuri, Pekka: Evolution of the Finnish military doctrine 1945-1985, War College, Helsinki, 1990, s. 40.

⁸³ Silvast (2015), s. 88–91.

2.4 Tutkimustulokset

”Kun maanpuolustusalue on laaja ja luonteeltaan mereen rajoittuvana ja sijainniltaan erikoinen ja kun sen alueella on lukuisia määrä paitsi orgaanisia myös sille kuulumattomia joukkoja ja laitoksia...” (DivKom Kenrltn T E Ekman 15.2.1957).⁸⁴

2. Divisioonan vastuualue oli laajimmillaan vuodesta 1952 lähtien. Siihen kuuluivat Lounais-Suomen-, Hämeen- ja Uudenmaan sotilaslääni. Sotilaslääneihin kuuluvia sotilaspiirejä oli kymmenen. Vastuualue käsitti noin 15 prosenttia koko Suomen pinta-alasta. Vastuualueelle ominaista oli sen sijainti rannikolla, jolloin erityisesti Uudenmaan ja Hangon välinen merialue oli saarien, karien ja luotojen rikkomaa.

Vastuualueen infrastruktuuri oli Suomen kehittyneintä. Alueen tie- ja rautatieverkosto oli Suomen runsainta ja hyväkuntoisinta. Vuonna 1949 vastuualueella oli jo yhteensä 17 käyttökelpoista lentokenttää. Myös satamien määrä oli varsin suuri. Niitä oli kaikissa alueen suurimmissa kaupungeissa, yhteensä 11 satamaa. Satamista Helsingin ja Turun satamat olivat vilkkaimmat ollen samalla koko Suomen suurimmat satamat.

Väestön keskittyminen jo sotien jälkeen eteläiseen Suomeen näkyi selvästi vastuualueen väestömäärässä. 1960-luvun puolivälissä alueella asui lähes 2,1 miljoonaa ihmistä, joka oli yli 47 prosenttia koko maan väkiluvusta. Väestön keskittyminen johtui osin siitä, että Suomen teollisuudesta yli 50 prosenttia oli 2. Divisioonan vastuualueella. Alueella olevista teollisuuden aloista paperi-, metalli- ja sotatarviketeollisuudella oli erityisen tärkeä merkitys koko maan tuotannon kannalta.

Vesistöjä (pl. meri) oli varsin vähän. Merkittävin niistä oli Kokemäenjoki. Kokemäenjoen ympärille muodostunut Kokemäenjoenlaakso oli myös 2. Divisioonan vastuualueen sisämaan avainmaastoa sotatoimillisesti ajatellen.

2. Divisioonan vastuualueella oli kaksi huomattavasti muista alueista poikkeavaa aluetta: Ahvenanmaa ja Porkkalan vuokra-alue. Ahvenanmaa lukuisine saarineen, demilitarisoituna ja strategisesti keskeisellä sijainnillaan Itämerellä muodosti täysin erilaisen sotilaallisen

⁸⁴ 2.DE:n asiak nro 73/Järjsto/OT/10 a sal./15.2.1957, T 22003A/5, F 3 OT-SAL, KA.

toimintaympäristön kuin muut alueet vastuualueella. Samoin teki Neuvostoliitolle vuokrattu Porkkalan vuokra-alue. Sen sijainti Uudenmaan- ja Lounais-Suomen sotilasläänien välissä sekä Helsingin välittömässä läheisyydessä asetti rajoituksia niin väestölle kuin infrastruktuurin hyödyntämiselle aina tammikuuhun 1956 asti, jolloin alue palautui takaisin suomalaisille.

3 ARVIOT VASTUUALUEELLE KOHDISTUVASTA VIHOLLISESTA JA SEN TOIMINTAMAHDOLLISUUKSISTA

Yleisesti puhuttaessa uhkakuvasta voidaan todeta sen oleva uhkamalliin perustuva, nimettyyn valtioon tai muuhun toimijaan liittyvä ja uhkamallia tarkentava turvallisuusympäristön kehittämisen kuvaus. Operatiivisessa suunnittelussa ja niissä laadituissa suunnitelmissa tehtyjen uhkakuvioiden pohjalta muodostetut uhka-arviot sisältävät sotilaallisen voiman käytön yksityiskohtaisen arvioinnin vaihtoehtoinen. Toimijoiden poliittiset päämäärät ja sotilaallinen suorituskyky yhdessä muodostavat sotilaallisen uhkan.⁸⁵

3.1 Pääesikunnan käskyissä esiintyvät uhka-arviot

Vuonna 1952 Puolustusvoimain komentajan hyväksymän operaatiokäsky nro 8:n ”Valtakunnan puolustaminen - peitenimi Polttoainehankinta” mukaan Suomea tai Suomen alueen kautta Neuvostoliittoa vastaan kohdistuvia uhkaskenaarioita oli kolme. Ensimmäisessä uhkaskenaariossa (vaihtoehto A) hyökkääjä ei kykene käyttämään Ruotsin aluetta hyväkseen ja Tanskan salmet sekä Itämeri ovat Neuvostoliiton valvonnassa. Suomen alueelle tai Neuvostoliittoa vastaan Suomen kautta suuntautuva hyökkäys voisi tuolloin tapahtua Pohjois-Norjan kautta. Toisessa uhkaskenaariossa (vaihtoehto B) Ruotsin alue ei olisi hyökkääjän käytössä, mutta Tanskan salmet ja Itämeri olisivat. Hyökkäys voisi näin ollen tapahtua sekä Pohjois-Norjan alueelta että Itämereltä. Kolmannessa uhkaskenaariossa (vaihtoehto C) Ruotsin alue olisi hyökkääjän käytössä, jolloin hyökkäys voisi tapahtua sekä Ruotsin ja Norjan alueilta ja Itämereltä.

Edellä mainituista uhkaskenaarioista todennäköisimpänä pidettiin vaihtoehto B:tä ja epätodennäköisimpänä vaihtoehto C:tä. Todennäköisintä vaihtoehtoa B käsiteltiin tarkemmin vielä ”Polttoainehankinnan” liitteissä. Liitteiden mukaan länsivaltojen voimat eivät olisi lähivuosina olleet riittäviä suurisuuntaiseen maihinnousuun Suomen alueelle. Sen sijaan länsivallat olisivat pikemminkin suorittaneet muun muassa pieniä häiritsemisyhtymisiä ja joidenkin saarien valtauksia sotkien Suomen mukaan sotaan. Koska lännen arvioitiin olevan vielä heikko, määritettiin tärkeysjärjestys alueittain. Inarinjärven suunta oli tärkeysjärjestyksessä ensimmäisenä, Muonion

⁸⁵ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet, 2008, Edita Prima Oy, Helsinki 2007, s. 27.

suunta toisena, Ahvenanmaa kolmantena ja neljäntenä Hanko. Näiden lisäksi Helsinkiä pidettiin aina polttopisteenä.⁸⁶

Näiden skenaarioiden lisäksi edellisen vuoden syyskuussa, 1951, Pääesikunnan laatimassa operaatiokäskyssä nro 7, ”Puolustussuunnitelmien valmistaminen” lueteltiin mahdolliseksi uhkaksi myös sodan syttyminen maan sisästä päin. Tuolloin hyökkäyksen tarkoituksena katsottiin voivan olla voimassaolevan valtiovallan ja yhteiskuntajärjestyksen kumoaminen sekä Suomeen kohdistuva invaasio.⁸⁷

Huomioitavaa näissä ”Polttoainehankinnassa” esiintyneissä uhkaskenaariossa on se, että hyökkääjän toiminta suuntautui Suomea kohti kaikista muista pääilmansuunnista paitsi idästä. Syy tähän oli ilmeinen; vuonna 1948 laadittu YYA-sopimus Neuvostoliiton kanssa, joka poissulki vihollisuhan idän suunnasta. Länsivaltojen hyökkäyksen tavoitteina Suomen alueelle katsottiin olevan pyrkimys sitoa Neuvostoliiton voimia toissijaiselle rintamalle. Painopisteen ajateltiin olevan tulevassa suursodassa Keski-Euroopassa. Länsivaltojen muina tavoitteina Suomen maaperälle hyökätessään pidettiin sen halua luoda tukialue ensisijaisesti ilmavoimilleen, josta se voisi toteuttaa hyökkäyksiään Neuvostoliiton tärkeille alueille.⁸⁸

”Polttoainehankinta” korvattiin joulukuun lopussa 1957 uudella Pääesikunnan laatimalla operatiivisella käskyllä nro 13 valtakunnan puolustamisesta. Käskyn peitenimi oli ”Valpuri”. Siinä toistui edelleen samat kolme uhkaskenaariota. Vaihtoehto B:tä pidettiin edelleen todennäköisimpänä. Vastuualueiden puolustuksen perussuunnitelmat käskettiin laatia sitä varten. ”Valpurissa” käskettiin alajohtoportaita kiinnittämään suunnitelmia laatiessaan huomiota myös maihinnoususotatoimiin liittyvien suurisuuntaistenkin maahanlaskujen torjuntaan.

”Valpurissa” tiedostettiin myös suuratomisodan eli ydinsodan mahdollisuus kehittyneen ydinaseen myötä. Sen arveltiin voivan lamauttaa toisen tai molempien vihollispuolten valtionjohdon, liikennelaitoksen, koko elinkeinoelämän ja jopa suurten sotavoimien toiminnan. ”Valpurissa” kuitenkin käskettiin käytettäväksi suunnittelun perusteina sellaista tilannetta, jossa sotaan joutuneet osapuolet eivät käyttäisi atomiasetta.⁸⁹

⁸⁶ PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA. Ks. myös Tynkkynen ja Jouko (2007), s. 30–34.

⁸⁷ PvPE asiak nro 152/Op.1/OT/11 b/sal/ 17.9.1951, T 26862/D 1 OT-SAL, KA.

⁸⁸ Jouko (2005), s. 54–55.

⁸⁹ PvPE asiak nro 180/Opsto/OT/11 b/sal./ 17.12.1957, T 26862/D 3 OT-SAL, KA.

”Valpurissa” esiintyneissä uhka-arvioissa lännen suunnasta tulevaksi arvioitu uhka oli vähentynyt verrattuna ”Polttoainehankinnassa” mainittuun. Lisäksi ”Valpurissa” ei edelleenkään mainittu mahdollisuudeksi sitä, että sotilaallinen uhka muodostuisi idästä.⁹⁰ Epävirallisesti asia oli kuitenkin toisin. Pääesikunnan operatiivisella osastolla työskennellyt kenraalimajuri Juhani Ruutu on jälkepäin sanonut, että ”Valpurin” uhka-arviota laadittaessa lännen uhkaa ei pidetty pienimpänäkään todellisena vaihtoehtona. Hänen mukaansa todellisen sotilaallisen uhkan olisi muodostanut idästä tullut ”auttaja” eli Neuvostoliitto.⁹¹

3.2 2. Divisioonassa laaditut arviot vihollisen toimintamahdollisuuksista

”Operatiivisen tiedustelun on oltava jatkuvaa sillä se luo perustan kaikelle operatiiviselle suunnittelutyölle. Mitä selvempi mielikuva johtajalla on eri alueiden operatiivisesta käyttöarvosta... sitä luotettavampia ovat rauhan aikana syntyneet operatiiviset suunnitelmat... Operatiivisen maastontiedustelun päämääränä on etsiä alueellisesti ja paikallisesti ne maastolliset tekijät, jotka vaikeuttavat tai helpottavat omien operaatioiden ja torjunnan suoritusta.”⁹²

Näin todettiin 2. Divisioonan esikunnan yleisesikuntaosaston laatimassa yleissuunnitelmassa operatiivisen tiedustelun suuntaamiseksi vuonna 1955. Maastontiedusteluja oli tosin suoritettu runsain määrin jo 1950-luvun alussa ja ne jatkuivat koko tässä tutkimuksessa käsiteltävän ajanjakson ajan. Maastontiedustelun tarkoituksena oli yllä kuvatun mukaisesti todeta niin omat kuin vihollisenkin toimintamahdollisuudet vastuualueella.

2. Divisioonaan kuuluneet Hämeen-, Lounais-Suomen- ja Uudenmaan sotilasläänit tekivät vastualueidensa operatiivisiin suunnitelmiin liittyen täsmennetyt arviot vihollisen toimintamahdollisuuksista. Hämeen sotilasläänin alueella Tampereen kaupunki lähiympäristöineen nähtiin sota-toimien alkaessa vihollisen toiminnan pääkohteeksi. Syy tähän katsottiin olevan se, että Tampere muodosti yhden maan tärkeimmistä teollisuuskeskuksista. Tampere oli myös vaikeasti kiertävä rauta- ja maantieliikenteen sekä viestiyhteyksien solmukohta, joten oli hyvin todennäköistä, että se olisi joutunut heti sodan avauksessa ja ehkä jo liikekannallepanon

⁹⁰ Syrjö, Karjalainen ja Elfvengren (2006), s. 453.

⁹¹ Tynkkynen ja Jouko (2007), s. 82. Ks. myös Kenraalimajuri Juhani Ruudun haastattelu Kylkirauta n:o 232, 3/2006, s. 9.

⁹² 2.DE:n asiak nro 114/Optsto/11 e sal./12.4.1955, T 22003/5, F5 SAL, KA.

aikana vihollisen toiminnan tärkeäksi kohteeksi. Uhka-arviossa todettiin, että pienelle alueelle (2–3 neliökilometriä) suoritettulla tehokkaalla pommituksella olisi ollut mahdollisuus lamauttaa tai tuhota tärkein sotatarviketeollisuus ja useimmat tärkeimmät keskusvarastot samalla kertaa sekä katkaista tie- ja viestiliikenneyhteydet. Lisäksi Tampereen välittömässä läheisyydessä kaupungin rajojen sisällä arvioitiin olevan erittäin sopivia maahanlaskualueita ja alueita, jotka olisivat sopineet kätköpaikoiksi ja kokoontumisalueiksi vastarintaliikkeen joukoille.⁹³

Lounais-Suomen sotilasläänin alueella vihollisella arveltiin olevan huomattavasti enemmän toimintamahdollisuuksia kuin Hämeen sotilasläänin alueella. Tämä johtui siitä, että Lounais-Suomen sotilasläänillä oli pitkä rantaviiva ja Ahvenanmaa lukuisine saarineen kuuluivat myös sen vastuualueeseen. Turun alueella merellisen yhteyden nähtiin mahdollistavan vihollisen maihinnousut Strömmä–Kauksalon, Paimionlahden ja Mynämäenlahden rannoille. Näiden merellisten hyökkäysurien oletettiin mahdollistavan suoranaisten hyökkäysten lisäksi vihollispartioiden tuonnin sotilasläänin alueelle.

Vihollisen maihinnousualueiden lähistöjen arvioitiin mahdollistavan myös maihinnousuihin kiinteänä osana kuuluvien maahanlaskujen tekemisen. Suurimmiksi ja vaarallisimmiksi maahanlaskualueiksi nimettiin Mynämäki–Mietoinen alue, Lemu–Masku–Ruskon lentokenttä, Salon seutu, Loimaa–Mellilä–Alastaro (Virtaan kangas–Oripään lentokenttä) ja Kiikalan lentokenttä-alue. Jopa operatiivisen mittakaavan suuruisten maahanlaskujen suorittamisen laskelmoitiin onnistuvan vihollisen saavuttaessa helposti ilmaylivoiman Lounais-Suomen sotilasläänin alueella. Ilmaylivoiman saavuttamista uskottiin helpottavan alueen tasainen maasto, vähäinen metsä ja laajat viljelysaukeat, joilla lentojoukkojen estimoitiin pääsevän käyttämään täyttä potentiaaliaan.

Turku–Pansio–Naantali aluetta pidettiin otollisena kohteena vihollisen ilmatoiminnalle. Alueeseen iskemällä vihollisen katsottiin aiheuttavan puolustajalle suurta vahinkoa. Pelkästään jo Turun kaupungin, joka oli alueen sotilaallinen, hallinnollinen ja taloudellinen keskus ja jossa oli koko valtakunnalle tärkeää teollisuutta sekä satama, ajateltiin yksin muodostavan viholliselle oivan kohteen. Tähän lisättynä Pansiossa oleva laivastoasema ja sen öljysäiliöt sekä Naantalin alueen öljypuhdistamo, -säiliöt ja tehtaat houkuttelisivat entisestään vihollista toimimaan alueella. Alueen muina vähempiarvoisina, mutta huomioonotettavina kohteina pidettiin Tammisaarta, Hankoa ja Karjaata. Niissä olevat satamat, teollisuuslaitokset, rautatiet, sillat ja varuskunnat

⁹³ Hämeen sotilasläänin esikunnan asiak nro 227/OT 10 sal./8.8.1958, T 22003A/5, F 3 OT-SAL, KA.

ajateltiin voivan houkutella hyökkääjää toimimaan niitä vastaan. Teollisuusalueena toiminutta Taalintehdasta pidettiin myös hyökkääjän toimille sopivana.

Turusta pohjoiseen oleva Rauman sotilaspiirin alue koettiin uhanalaisuutta arvioiden vähäpätöiseksi. Alueella ei ollut suurmaiunnousulle soveltuvia rannikon osia eikä moottoroidulle suurarmeijalle rannikolta sisämaan solmukohtiin johtavia uria. Alueella ei myöskään ollut suuria asutuskeskuksia eikä elintärkeää sotateollisuutta.

Samansuuntaisia ajatuksia esitettiin myös Rauman sotilaspiirin naapurissa olevasta Porin sotilaspiirin alueesta. Porin alueen joutumista sotatoimien kohteeksi pidettiin epätodennäköisenä. Jos näin olisi kuitenkin käynyt, vihollisen arvioitiin pystyvän suorittamaan maihinnousu- ja maahanlaskusotatoimia. Soveltuvimmiksi maihinnousualueiksi lueteltiin Mäntyluodon satama ja Yyterin rannikkoalue. Vihollisen maihinnousujen mahdollisia päämääriä puntaroidessa tultiin lopputulokseen, että ne liittyivät muihin vihollisen hyökkäys- ja maihinnousuoperaatioihin Lounais-Suomessa.

Maahanlaskuja vihollisen oletettiin suorittavan Kokemäenjoenlaakson eteläpuolelle, jossa maasto oli aukeaa. 2. Divisioonan vastuualueen sisämaassa merkittävämpänä avainmaastona pidetty Kokemäenjoenlaakso todettiin muutenkin olevan viholliselle edullinen hyökkäysura tasaisen ja alavan maastonsa vuoksi. Kokemäenjoenlaaksoon liittyi vielä etelään suuntautuvia uria, joita vihollisella olisi ollut mahdollisuus käyttää hyväkseen pyrkiessään saavuttamaan yhteys muualla Lounais-Suomessa toimiviin joukkoihinsa.

Maihinnousujen ja maahanlaskujen lisäksi lento- ja ohjustoimintaa pidettiin mahdollisena keinona vaikuttaa puolustajaan. Lento- ja ohjustoiminnan osalta Mäntyluodon satama laitteineen, Porin kaupunki teollisuus- ja liikennekeskuksena, Harjavallan ja Kokemäen teollisuus- ja voimalaitokset sekä liikenne- ja viestikäytökset arveltiin olevan viholliselle mielenkiintoisia kohteita.⁹⁴

Ahvenanmaan merkitys tuli erityisen selvästi esiin 2. Divisioonan laatimista asiakirjoista, jotka koskivat maastontiedusteluita ja laadittuja operatiivisia suunnitelmia. Ahvenanmaan menettäminen nähtiin erittäin pahana takaiskuna koko maan puolustamiselle. Lounais-Suomen sotilasläänin esikunnan laatimassa asiakirjassa nro 175 vuodelta 1956 todetaan, että ”miehittämätön ja linnoittamaton Ahvenanmaa on viholliselle mitä herkullisin kohde sekä jat-

⁹⁴ Lounais-Suomen sotilasläänin esikunnan asiakirja nro 298/Järjst/OT 10 d sal, 13.8.1958 T 22003A/5, F 3 OT-SAL, KA.

*ko-operaatioidensa tukialueena maatumme vastaan, että laivastovoimiensa tukeutumisalueena Itämeren pohjoisosan ja Selkämeren vesillä. Ahvenanmaan menettäminen on meidän maanpuolustuksellemme ankara isku, sillä tällöin Pohjanlahti avautuu ja myös Selkämeren rannikon eteläosa joutuu maihinnousun uhkan alaiseksi”.*⁹⁵

Vihollisen arvioitiin yrittävän vallata Ahvenanmaa ja sen lähisaaret maihinnousuilla. Erityisesti Maarianhamina–Finström–Hammarland -alueen etelä- ja länsirannikko Maarianhaminasta Marsundiin arveltiin olevan melkein kauttaaltaan maihinnousuille sopivaa rannikkoa. Näin ollen alueen todettiin muodostavan koko Ahvenanmaan uhanalaisimman rannikon osan.

Muita viholliselle edullisia maihinnousualueita olivat Maarianhaminasta koilliseen oleva Bomarsundin alue ja saaren eteläosassa olleet Maarianhaminan länsi- ja itäsatamat, Möckelö, Gottbyn lastauspaikka, Hammaruddan niemi koko länsirantoinen ja Torpinniemen etelä- ja lounaisosat. Näiden rannikkojen edessä ei ollut saaristoa, jonka katsottiin helpottavan vihollisen maihinnousun suorittamista suoraan Ahvenanmantereelle.

Maihinnousuihin läheisesti liittyvät maahanlaskut otettiin myös huomioon arvioitaessa vihollisen toimintamahdollisuuksia. Aikaisemmin mainittu Maarianhamina–Finström–Hammarland alue soveltui suurten aukeidensa puolesta parhaiten maahanlaskuille. Lisäksi alueen tiestö oli suhteellisen hyväkuntoista ja runsasta mahdollistaen hyökkääjän sotatoimien nopean jatkamisen maahanlaskun jälkeen.⁹⁶

Uudenmaan sotilasläänin alueella Helsinkiä pidettiin vihollisen toiminnan pääkohteena. Kun Helsinki lähiympäristöineen muodosti maan hallinnollisen, teollisen, taloudellisen ja liikenteellisen melko suppea-alueisen keskuksen, oli enemmän kuin todennäköistä, että vihollisen toiminta olisi suuntautunut erityisesti heti kriisin alussa tällaiseen tärkeään kohteeseen. Vaikka Helsingin ydinaluetta pidettiin kokonaisuudessaan uhanalaisena, todettiin siinä kuitenkin olevan alueita, jotka olivat vaaranalaisempia kuin toiset. Tällaisia alueita olivat: alue, joka jää linjan Pikku Huopalahti–Vantaansuu eteläpuolelle, Pitäjänmäen teollisuusalue, Herttoniemen teollisuusalue öljysatamineen, Laajasalon öljysatama, Malmin lentokenttä, Malmin asema-alue suurine varastorakennuksineen ja tehtaineen ja Lauttasaaren teollisuusalue.⁹⁷

⁹⁵ Lounais-Suomen sotilasläänin esikunnan asiak nro 175/Järjsto/11 sal/6.10.1956, T23919/3, F 1 SAL, KA.

⁹⁶ 2.DE:n asiak nro 412/Optsto/OT/11 e sal./3.10.1955, T 22003A/4, F 2 OT-SAL, KA.

⁹⁷ Helsingin sotilaspiirin esikunnan asiak nro 128/Järjsto/OT 10 f sal./22.7.1958, T 22003A/5, F 3 OT-SAL, KA.

Vihollisen toiminnan päämääränä uskottiin olevan Helsingin valtaaminen, joka olisi suoritettu maihinnousu- ja maahanlaskuoperaatioilla sekä voimakkailla pommituksilla. Parhaimmaksi maihinnousualueeksi arvioitiin Helsingin itäpuolella oleva Nördsjön–Marjaniemen (Vuosaari) alue ja lännessä oleva Lauttasaari–Westend–Vapaaniemi alue. Lisäksi Helsingin välittömässä läheisyydessä olevaa Porkkalan aluetta pidettiin mahdollisena maihinnousualueena. Vihollisen hyökkäyksen jatkoon kannalta Porkkalasta olisi avautunut hyvät yhteydet rauta- ja maantiestöön. Nämä yhteydet olisivat mahdollistaneet vihollisen sotatoimien nopean leviämisen Helsingin tai Turun suuntaan. Välittömästi Helsingin puolustamista uhkaavina maahanlaskualueina todettiin olevan Malmin ja Seutulän lentokentät. Helsingin valtaamiseen nähtiin liittyvän päähyökkäystä tukevia maihinnousuja Loviisaan ja Porvooseen.⁹⁸

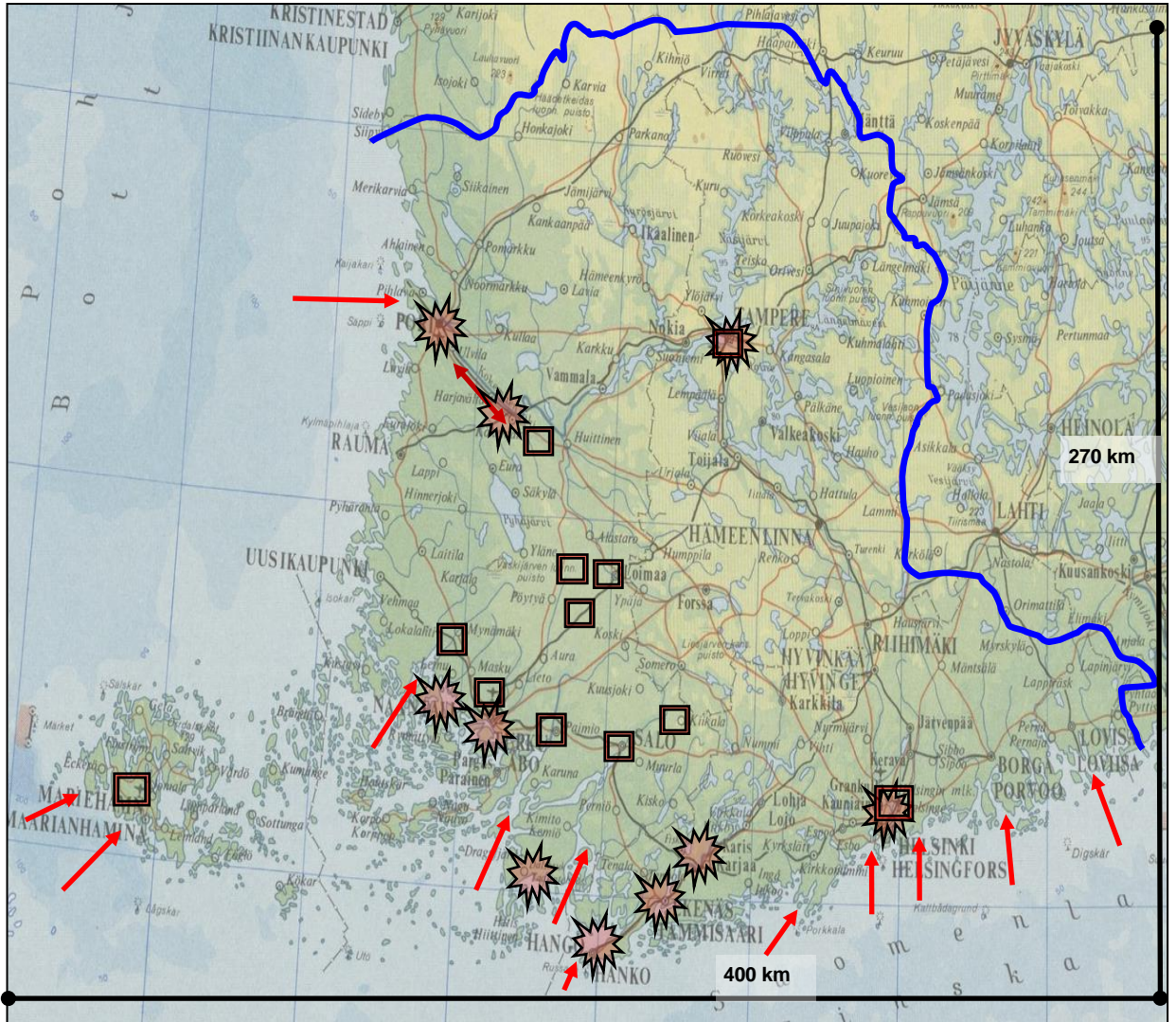
Toisenlaisiakin näkemyksiä oli 2. Divisioonan vastuualueelle kohdistuvasta vihollisuhkasta. 2. Divisioonan komentajan, kenraaliluutnantti Ekmanin, sanelemassa Pääesikuntaan lähetetyssä asiakirjassa vuodelta 1956 koskien ”Polttoainehankinnan” uusimista todettiin Etelä-Suomen Vastuualueen sotilaallisen aseman muuttuneen. Etelä-Suomen Vastuualue ei näytellyt enää samanlaista osaa kuin aikaisemmin. Suurin syy tähän oli Porkkalan vuokra-alueen palautuminen takaisin suomalaisille ja sitä myöten myös vihollisen arvioidun toiminnan kohteena olevien neuvostojoukkojen poistuminen Suomen maaperältä.

2. Divisioonan komentaja piti edelleen Ahvenanmaan sotilaallista merkitystä tärkeänä. Ahvenanmaan lisäksi hän painotti Helsingin ja sen pohjoispuolisen alueen (Porkkala, Lohja, Riihimäki ja Mäntsälä mukaan lukien), Tampere–Tyrvää–Lempäälän alueen, Pyhäjärvi–Loimaa–Porin alueen sekä Turun tärkeyttä. Sen sijaan hän totesi Hangon–Kemiön alueen sisämaahan suuntautuvien maihinnousuoperaatioiden kohteina muuttuneen toisarvoiseksi ellei jopa epätodennäköiseksi Porkkalan luovutuksen, suunnalla saavutettavissa olevien vähäisten etujen sekä maaston rikkonaisuuden ja kapeikkoisuuden takia.

2. Divisioonan komentaja ei pitänyt kovin todennäköisenä lännen aseellisten voimien hyökkäystä vastuualueelle. Lännen hyökkäys saattoi tulla kyseeseen ainoastaan silloin, kun Suomenlahden eteläranta oli vastustajan käsissä ja operaatiot sekä siellä että pohjoisessa olisivat auttamattomasti pysähtyneet. Lännen operaatioiden jatkaminen olisi tällöin edellyttänyt Ahvenanmaan haltuunottoa. Ahvenanmaan haltuunottoon liittyen länsi olisi voinut suorittaa häirintäoperaati-

⁹⁸ 2.DE:n asiak nro 126/Optsto/11 sal/15.10.1956, T 23919/3, F 1 SAL, KA.

oita Hangon–Kemiön suuntaan ja maahanlaskuja Loimijoen (Kokemäenjoen sivujoki) aukeille suomalaisten joukkojen sitomis- ja harhauttamismielessä.⁹⁹

Merkkien selitteet:

- Pommitus
- Maahanlasku
- Maihinnousu
- Hyökkäysura

Kuva 8. 2.D:n arviot vihollisen toimintamahdollisuuksista.¹⁰⁰

⁹⁹ 2.DE:n asiak nro 48/Optsto/OT 1 b sal./10.3.1956, T22003A, F 2 OT-SAL, KA.

¹⁰⁰ Kuva on tutkijan piirtämä. Karttapohjana on käytetty Suomen yleiskarttaa vuodelta 1960. Kartta on saatavilla osoitteesta <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/79269/1201013755.jpg?sequence=1>.

3.3 Taktillisten karttatarjoitusten vihollistilannekuvaukset ilmentävät maastontiedustelujen tuloksia

Operatiivisten maastontiedustelujen lisäksi vihollisen toimintamahdollisuuksia ja joukkojen käyttöä arvioitiin taktillisten karttatarjoitusten yhteydessä. Alla oleva tiivistelmä vuonna 1951 järjestetystä 2. Divisioonan esikunnan sotapelistä kuvaa hyvin sitä, mistä vihollisuhka Suomeen virallisesti suuntautui, mitä joukkoja vihollisen ajateltiin käyttävän Lounais-Suomen alueella ja miten vihollisen ajateltiin siellä toimivan.

Taktillisen karttatarjoituksen tilanne vuonna 1951 oli seuraava: Vihollisjoukot olivat ryhmittyneet Ruotsin puolelle Tukholman läheisyyteen, josta valmistautuvat suorittamaan osillaan maihinnousun Ahvenanmaalle ja päävoimillaan maihinnousun Uudenkaupungin–Rauman alueella. Tämän lisäksi vihollisella oli harhauttamis- ja sitomistarkoituksena suorittaa Ahvenanmaan valtaamisen jälkeen hyökkäys Hankoniemelle, vallata Hanko ja katkaista Hankoniemi Lappohjan satama-alueen tasalta. Vihollinen käytti sotapelissä maihinnousukalustoa, liitokonerykmenttiä, laskuvarjopataljoonaa ja lentojoukkoja.¹⁰¹

Toinen esimerkki siitä millaiseksi vihollisen toiminta arvioitiin, selviää 2. Divisioonan esikunnan vuonna 1957 järjestämässä taktillisessa karttatarjoituksessa, jossa joukkojen perustamiseen liittyen pelattiin vihollisen toiminnan asteittaista kehittymistä. Harjoituksen alkutilanteessa Lähi-Idästä alkanut kansainvälinen selkkaus oli johtanut suurvallat keskinäiseen konfliktiin. Sodan oletettiin nopeasti leviävän Keski-Eurooppaan ja Jäämeren–Itämeren piiriin. Suomi oli julistautunut puolueettomaksi. Suomessa eräitä levottomuuksia lietsovien aineksien toimesta oli pidetty Helsingissä, Turussa ja Tampereella joukkokokouksia. Joukkokokouksissa esiintyjät olivat vaatineet Suomea pysymään poissa kaikista sotilaallisista valmisteluista sekä kehottaneet väestöä olemaan noudattamatta sotilasviranomaisten antamia käskyjä.

Sisäisten levottomuuksien edelleen jatkuessa harjoitustilanteessa alkoi muutaman päivän kuluttua sotilaallinen toiminta Suomen alueella ja sen läheisyydessä. Sotilaallinen toiminta kuvattiin lentotoiminnan vilkastumisena ja vieraiden laivastoyksiköiden liikkumisena aluevesirajojen läheisyydessä. Tilanne kehittyi edelleen vieraan vallan joukkojen suoritettua maihinnousun Ahvenanmaalle. Maihinnousun jälkeen alkoivat suurimpien mantereella olevien kaupunkien, liikenteen solmukohtien ja satama-alueiden voimakkaat pommitukset. Lopuksi vihollinen suoritti

¹⁰¹ 2.DE:n asiak nro 10/Koul./5 g 2 sal/21.4.1951, T 24141, F 5 SAL, KA.

maihinnousuja ja maahanlaskuja useisiin rannikolla oleviin kohteisiin, kuten Porkkalanniemeen ja Perniön aukeille.¹⁰²

3.4 Tutkimustulokset

1950-luvulla Pääesikunnan laatimissa valtakunnan puolustamissuunnitelmissa, ”Polttoainehankinta” ja ”Valpuri”, todettiin olevan kolme uhkaskenaariota, jotka voisivat kohdistua Suomea kohtaan tai Suomen alueelle. Kaikissa uhkaskenaarioissa länsivallat toimisivat hyökkääjänä ja hyökkäys Suomeen kohdistuisi Lapista ja Itämeren alueelta Ruotsin ollessa joko osallisena tai puolueettomana. Hyökkääjä käyttäisi sotilaallisena keinovalikoimanaan pommituksia, mihinnousuja ja maahanlaskuja. Virallisesti hyökkääjän nimeäminen länsivalloiksi johtui Suomen ja Neuvostoliiton välisestä YYA-sopimuksesta, joka poissulki idästä suuntautuvan vihollisen.

Valtakunnallisten puolustussuunnitelmien mukaan Suomi ei itsessään olisi minkään hyökkäyksen kohde, vaan Suomi joutuisi osana idän ja lännen välistä konfliktia mukaan sotaan. Vaikkakin Suomen alue nähtiin tulevaisuuden sodan sivustasuuntana painopisteen ollessa Keski-Euroopassa, ajateltiin lännen hyökkäyksen päämääränä Suomessa sitoa Neuvostoliiton joukkoja sotatoimiin Suomen alueella. Näiden uhkaskenaarioiden lisäksi joulukuussa 1957 laadittu ”Valpuri” toi esille kaksi muuta uhkaa; sota syttyisi maan sisästä päin eli sota alkaisi vallankumouksena ja ydinsodan uhkan. Vallankumouksessa hyökkääjän tavoitteena olisi voimassaolevan valtiovallan ja yhteiskuntajärjestyksen kumoaminen sekä Suomeen kohdistuva invaasio. Ydinsodan mahdollisuus tiedostettiin, mutta sen merkitys uhka-arvioissa jäi pieneksi.

2. Divisioonan esikunta ja sen alaiset sotilasläänit suorittivat 1950-luvulla huomattavan määrän maastontiedusteluja, joissa arvioitiin sekä omia että vihollisen toimintamahdollisuuksia 2. Divisioonan vastuualueella. Maastontiedustelujen tuloksina jokaisen sotilasläänin alueella erottui selkeästi alueet, joissa vihollinen olisi kyennyt toimimaan ja joiden arvioitiin kiinnostavan vihollista. Vihollisen toimintamahdollisuuksia arvioitaessa 2. Divisioonan tekemissä maastontiedusteluasiakirjoissa vihollinen olisi käyttänyt toiminnassaan pitkälti samaa sotilaallista keinovalikoimaa kuin Pääesikunnan laatimissa puolustussuunnitelmien uhkaskenaarioissa.

Hämeen sotilasläänin alueella Tampereen kaupunki lähiympäristöineen nähtiin otollisena kohteena vihollisen ilmatoiminnalle. Tampere oli sotilasläänin alueellinen keskus, jossa oli tärkeää

¹⁰² 2.DE:n asiak nro 283/Järjsto/OT 1 f sal./10.3.1956, T22003A/5, F 3 OT-SAL, KA.

sotatarviketeollisuutta ja keskusvarastoja. Tampere oli myös rauta- ja maantieliikenteen- sekä viestiyhteyksien solmukohta. Lisäksi Tampereen läheisyydessä oli useita erittäin sopivia maahanlaskualueita ja alueita, jotka katsottiin sopivan vastarintaliikkeen kätköpaikoiksi ja kokoon-tumisalueiksi.

Lounais-Suomen sotilasläänin alueella Ahvenanmaa oli strategisen sijaintinsa vuoksi useiden maastontiedustelujen kohteena. Ahvenanmaan valtaaminen vihollisen toimesta nähtiin vakavana takaiskuna koko Suomen puolustukselle. Saaren valtaaminen olisi avannut hyökkääjälle vapaan pääsyn Pohjanlahdelle ja saarta olisi voitu käyttää Suomen mantereelle kohdistuvien hyökkäyk-sien tukialueena. Ahvenanmaan valtaaminen olisi toteutettu maihinnousuilla ja niihin liittyvillä maahanlaskuilla.

Mantereen puolella Lounais-Suomen sotilasalueen vastuurajan rajoittuminen mereen todettiin mahdollistavan maihinnousujen toteuttamisen useisiin paikkoihin. Tällaisina alueina pidettiin erityisesti Strömman–Kauksalon, Paimion lahden ja Mynämäen alueita. Suoranaisten maihinnou-suhyökkäysten lisäksi vihollisen arvioitiin tuovan vihollispartioita meritse alueelle. Mantereen puolella oli myös lukuisia, jopa operatiivisen mittakaavan mahdollistavia, maahanlaskualueita. Maaston puuttomuuden vuoksi vihollisen oletettiin helposti saavuttavan ilmaylivoiman vastuu-alueella.

Kuten Tampere niin myös Turku kaupunkina nähtiin viholliselle kiinnostavana kohteena. Vihol-linen pyrki vaikuttamaan teollisuuslaitoksiin ja satamaan lento- ja ohjustoiminnalla. Lounais-Suomen sotilasläänin alueella Rauman ja Porin sotilaspiirin alueille arveltiin vähiten kohdistu-van vihollisuhkaa. Niissä ei todettu olevan suurmaiheinnousuille soveltuvia alueita. Alueilla ei myöskään ollut tärkeää teollisuutta. Porin alueella Kokemäenjoenlaakso teki kuitenkin poikke-uksen. Maaston aukeavoittoisuuden vuoksi se soveltui hyvin vihollisen maahanlaskuille. Alueen arvioitiin mahdollistavan myös vihollisen panssariaseen tehokkaan käytön.

Uudenmaan sotilasläänin alueella Helsingin todettiin aina olevan vihollisen toiminnan pääkoh-de. Vihollisen päämääränä katsottiin olevan Helsingin valtaaminen maihinnousuilla, maahanlas-kuilla ja valtaamiseen liittyvillä voimakkailta pommituksilla. Helsingissä olevien maihinnousu-alueiden lisäksi Porkkalan alue tiedostettiin hyväksi maihinnousualueeksi. Porkkalaan tehty maihinnousu olisi mahdollistanut vihollisen hyökkäyksen nopean jatkamisen joko Helsingin tai Turun suuntaan.

2. Divisioonan vastuualueelle laaditut arviot vihollisen toimintamahdollisuuksista eivät välttämättä aina olleet yhtenäisiä. 2. Divisioonan komentajan näkemys vuodelta 1956 poikkesi alajohtoportaidensa laatimista arvioista. Hänen mukaansa Etelä-Suomen Vastuualueen merkitys valtakunnan mittakaavassa oli pienentynyt Porkkalan alueen palauttamisen myötä. Vihollisen toiminta olisi suuntautunut Ahvenanmaan ja Helsingin lisäksi enemmän vastuualueen pohjoisosaan (esim. Pori). Vihollisen toiminnan päämääränä olisi ollut Ahvenanmaan haltuunottamisen lisäksi suomalaisten joukkojen sitominen ja harhauttaminen sivusuunnassa. Ylipäänsä 2. Divisioonan komentajan mielestä länsivaltojen hyökkäys Suomen alueelle oli kovin epätodennäköinen.

Maastontiedustelujen lisäksi vihollisen toimintamahdollisuuksien arviointi tuli hyvin esille taktillisista karttajarjoituksista. Taktillisissa karttajarjoituksissa pelattujen tilanteiden perusteella 2. Divisioonan vastuualueella vihollinen olisi toteuttanut maihinnousuja ja maahanlaskuja, pommittanut mantereella olevia kaupunkeja sekä liikenteen solmukohtia ja satama-alueita. Ennen vihollisen aseellisen toiminnan alkamista vastuualueella olisi ollut sisäisiä levottomuuksia kansankiihottamisen muodossa. Taktillisten karttajarjoituksien tilannekuvaukset vihollisen toiminnasta ovat luonnollisesti pitkälti samanlaisia kuin maastontiedusteluasiakirjoissa esiintyvissä arvioissa, koska karttajarjoituksien tilannekehyksiä suunnittelivat osin samat ihmiset, jotka osallistuivat maastontiedusteluihin.

4 **LIIEKANNALLEPANOJÄRJESTELYT – JOUKKOJEN PERUSTAMINEN JA KESKITTÄMINEN ONNISTUMISEN EDELLYTYKSENÄ**

4.1 Etelä-Suomen Armeijalle alistettavat joukot ja niiden perustaminen

Tammikuussa vuonna 1945 Pääesikunta käski lopettaa liiekekannallepanoa koskevat valmistelut valtakunnassa. Syynä tähän oli osaltaan Liittoutuneiden valvontakomission painostus ja aktiivinen tarkastustoiminta esikunnissa ja varuskunnissa.¹⁰³ Presidentti Paasikivi antoi luvan aloittaa jälleen liiekekannallepanon valmistelut maaliskuussa 1948.¹⁰⁴ Puolustusrevision julkaisema mietintö vuodelta 1949 tuki tätä päätöstä ja korosti liiekekannallepanon tärkeyttä. Sen mukaan rauhanaikana tuli tehdä valmistelut, jotka takaisivat riittävän ja nopean liiekekannallepanon. Näin pystyttäisiin perustamaan suojajoukot ja tarpeen vaatiessa sodanajan Puolustusvoimat. Sodanajan Puolustusvoimien järjestely ohjaisi rauhanaikaisia järjestelyjä.¹⁰⁵

Rauhanajan Puolustusvoimat oli tarkoitus saattaa kolmessa vaiheessa sodanajan kokoonpanoon. Vallitseva uhkatilanne sanelisi tarvittavan kokoonpanon. Ensimmäisessä vaiheessa muodostettaisiin täydennyskokoonpano (t-kokoonpano). T-kokoonpanon vahvuus olisi Pariisin rauhansopimuksen enimmäisvahvuus 41 900 miestä. T-kokoonpano saavutettaisiin vahventamalla rauhanajan Puolustusvoimia.¹⁰⁶ T-kokoonpanossa Puolustusvoimien tehtävänä oli muuan muassa valtakunnan puolueettomuuden turvaaminen sekä sotatoimien suorittaminen valtakunnan alueelle tunkeutuneen vihollisen lyömiseksi.¹⁰⁷

T-kokoonpanon jälkeen siirryttäisiin suojajoukkokokoonpanoon (su-kokoonpano). Tällöin Puolustusvoimien vahvuus kasvaisi noin 320 000 henkilöön. Ilma- ja Merivoimat saavuttaisivat tässä vaiheessa jo enimmäisvahvuutensa. Viimeisessä vaiheessa perustettaisiin täydellinen sodanajan kokoonpano (tsa-kokoonpano). Tuolloin sodanajan joukkojen kokonaisvahvuus olisi noin 500 000 henkilöä.¹⁰⁸

¹⁰³ Palokangas (2014), s. 184.

¹⁰⁴ Syrjö, Karjalainen ja Elfvengren (2006), s. 443.

¹⁰⁵ Tynkkynen Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen, taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, Nro. 1/2014, s. 250.

¹⁰⁶ Syrjö, Karjalainen ja Elfvengren (2006), s. 443.

¹⁰⁷ Ratinen, Juha: Suomen Puolustusvoimien liiekekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina, kadettikurssin pro gradu -tutkielma vuodelta 2009, Sotahistorian laitos, MPKK, s. 58–59.

¹⁰⁸ Syrjö, Karjalainen ja Elfvengren (2006), s. 443–444.

Edellä mainittujen Puolustusvoimain komentajan hyväksymien kokoonpanojen perusteella laadittiin perustamistehtäväluettelo (PTL) Pääesikunnan toimesta. PTL valmistui toukokuussa 1953. Se sisälsi muun muassa kaikki sodanaikana perustettavat joukot, perustamisalueet sotilaslääneittäin ja -piireittäin sekä perustettavien joukkojen kiireysluokat.¹⁰⁹ PTL:n mukaan kukin rauhanajan divisioonan (3 divisioonaa) esikunta perustaisi armeijan esikunnan. Sotilasläänien esikunnat sekä Sotakorkeakoulu ja Taistelukoulu perustaisivat yhteensä yhdeksän armeijakunnan esikuntaa. Lisäksi Rovaniemen sotilaspiirin ja Lapin rajavartioston henkilöstö perustaisivat armeijakunnan esikunnan Pohjois-Suomeen. Valtakuntaan perustettaisiin 27 prikaatia ja kaksi panssariprikaatia. Näiden lisäksi PTL:ssä oli kolmen jääkäriprikaatin johtamiseen tarvittavat esikuntaosat.¹¹⁰

Kenttäohjesäännön yleisessä osassa vuodelta 1958 on kuvattu selkeänä tapahtumaketjuna miten valtakunta saatetaan sodan kannalle. Sen mukaan valtakunta saatetaan sodan kannalle sodan uhatessa tai sen jo syyttyä. Valtakunnan sodan kannalle saattaminen pyritään toteuttamaan ennakolta määrätyn aikataulukon mukaan tapahtuvana keskitettynä toimintana. Tarvittavat toimenpiteet pyritään suorittamaan etukäteen asteittain tarkoituksenmukaisuus- ja kiireysjärjestyksessä. Puolustusvoimien saattaminen sodan kannalle käsittää Puolustusvoimien liikekannallepanon ja joukkojen keskittämisen vallitsevan tilanteen mukaisesti.

Liikekannallepanoa johtavat maanpuolustusalueiden komentajat. Liikekannallepanossa kutsutaan Suomen sotakelpoinen väestö palvelukseen niin laajasti kuin liikekannallepanon toteuttaminen edellyttää. Samalla otetaan käyttöön Puolustusvoimien tarvitsema sotavarustus.¹¹¹ Liikekannallepanon tavoitteena on saattaa Puolustusvoimat sodanajan kokoonpanoon.

Siirtyminen sodanajan kokoonpanoon toteutetaan kiireysjärjestyksessä. Ensimmäisenä perustetaan suojajoukot (su), jotka tarvittaessa omilla sotatoimillaan turvaavat Puolustusvoimien pääosan liikekannallepanon ja keskittämisen. Samalla perustetaan muut liikekannallepanon ja väestön turvaamisen kannalta välttämättömät joukot. Muut sodanajan joukot perustetaan samanaikaisesti tai asteittain. Sodanajan joukkojen perustajina toimivat rauhanaikana toimivat joukko-osastot ja aluejärjestö. Joukko-osastot perustavat sodanajan joukkoja täydentämällä rauhanajan joukkojaan, ja aluejärjestö perustaa kokonaan uusia joukkoja. Rauhanajan joukko-osastojen

¹⁰⁹ Ratinen (2009), s. 69.

¹¹⁰ Tynkkynen (2014), s. 252.

¹¹¹ Kenttäohjesääntö, yleinen osa (KO yl), Pääesikunta, Helsinki 1958, s. 50–51.

perustamat joukot toimivat yleensä suojajoukkoina ja aluejärjestön joukot muina sodanajan joukkoina.¹¹²

”Polttoainehankinnan” perusteella laaditussa 2. Divisioonan esikunnan Etelä-Suomen Vastuualueen puolustussuunnitelmassa oli huomattavia epäselvyyksiä vastuualueelle alistettavista joukoista. Kaikkien joukkojen osalta joukkojen numerointi ei täsmännyt ”Polttoainehankinnassa” käsketyistä. Poikkeavuuksia oli myös joukkojen määrässä. ”Polttoainehankinnan” mukaan prikaateja tulisi olla t-kokoonpanossa kaksi, su-kokoonpanossa viisi ja tsa-kokoonpanossa kahdeksan. Näiden lisäksi Etelä-Suomen Vastuualueelle tuli olla alistettuna vielä yksi täydennysprikaati ja jääkäriprikaati. 2. Divisioonan laatiman puolustussuunnitelman mukaan jalkaväkiprikaateja oli t-kokoonpanossa kaksi, su-kokoonpanossa kahdeksan ja tsa-kokoonpanossa yksitoista. 2. Divisioonan esikunta oli puolustussuunnitelmassaan sijoittanut jo jääkäriprikaatin ja täydennysprikaatin su- ja tsa-kokoonpanoihinsa, joten kaiken kaikkiaan 2.D:n puolustussuunnitelmassa oli yksi prikaati enemmän verrattuna ”Polttoainehankintaan”.

2. Divisioonan laatimassa puolustussuunnitelmassa joukot perustettaisiin kolmessa vaiheessa kuten ”Polttoainehankinnassa” oli käsketty. T-kokoonpanon joukot perustettaisiin rauhanajan joukko-osastoissa. Etelä-Suomen Vastuualueella olevia Maavoimien rauhanajan joukko-osastoja oli Turussa, Tammisaarella, Helsingissä, Niinisalossa, Hangossa, Hämeenlinnassa, Tampereella, Hyrylässä ja Riihimäellä.¹¹³ Joukot muodostettaisiin vahventamalla niissä palvelusta suorittavia joukkoja.¹¹⁴

T-kokoonpanoon kuuluvien joukkojen perustajat ja perustamispaikat oli käsketty ”Polttoainehankinnassa”. Alla olevassa taulukossa 1 on kuvattu Uudenmaan sotilasläänin alueelle t-kokoonpanossa perustettavat joukot kaistoittain.¹¹⁵

¹¹² Sama, s. 52.

¹¹³ Mikola, K.J., Tervasmäki, V. ja Salokangas, V.S.: Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt, Werner Söderström OY kirja- ja syväpaino, Porvoo 1959, s. 146.

¹¹⁴ Syrjö, Karjalainen ja Elfvengren (2006), s. 447.

¹¹⁵ Joukkojen perustamista käsiteltäessä tutkimukseen on listattu vain tärkeimmät Etelä-Suomen Armeijan alueella perustettavat ja sen johtoon jäävät joukot. Joukkoja ovat prikaatit/vast ja taistelevien joukkojen osalta pataljoonan suuruiset, iskukykyisimmät joukot. Näiden joukkojen lisäksi oli tarkoitus perustaa lukuisa määrä tykistö- ja muita aselajijoukkoja sekä Päämajan johtoon jääviä joukkoja.

Sotilas- lääni	Kokoonpa- no	Joukko	Perustaja	Perustamis- paikka	Purkamis- paikka	Kaista
UudSI	T	4.Pr	4.Pr	Dragsvik	-	Hanko
	T	PR	Porkkalan ra- javartiosto	Porkkala	-	Porkkala
	T	JP 2	JP 2	Santahamina	-	Helsingin linnoitus- alue
	T	MeriJvP 2	RT 2	Turku	-	
	T	JP 3		Hamina	-	Loviisa

Taulukko 1. Uudenmaan sotilasläänin alueelle perustettavat joukot t-kokoonpanossa vuonna 1952.¹¹⁶

Uudenmaan sotilasläänin jokaisella kaistalla oli suunniteltu olevan joukkoja t-kokoonpanossa. Porkkalan vuokra-alueen takia perustettu Porkkalan rajavartiosto toi miesvahvuuteen oman lisänsä. T-kokoonpanon joukoista perustettiin Uudenmaan sotilasläänin alueella 4. Prikaati, Porkkalan rajavartiosto ja Jääkäripataljoona 2. Muualla perustettavia joukkoja olivat Merijälkäväkipataljoona 2 Turussa ja Jääkäripataljoona 3 Haminassa.

Lounais-Suomen sotilasläänin alueelle oli puolestaan tarkoitus perustaa t-kokoonpanossa taulukon 2 mukaiset joukot.

Sotilas- lääni	Kokoon- pano	Joukko	Perustaja	Perusta- mispaikka	Purkamis- paikka	Kaista
Loun- SuoSI	T	3.Pr	3.Pr	Turku- Hyrylä	-	Turku
	T	MeriJv.P 1	RT 1	Helsinki	Rauma	Rauma

Taulukko 2. Lounais-Suomen sotilasläänin alueelle perustettavat joukot t-kokoonpanossa vuonna 1952.¹¹⁷

¹¹⁶ PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

¹¹⁷ Sama.

Lounais-Suomen sotilasläänin alueella ei t-kokoonpanossa ollut joukkoja jokaisella kaistalla. Porin kaistalla ei t-kokoonpanon mukaisia joukkoja ollut tarkoitus käyttää. Porin kaistalla rannikon vartioinnin vastuu jätettiin tarkoituksella rannikkotyöstön ja merivartioelimiä tehtäväksi.¹¹⁸ Verrattuna Uudenmaan sotilasläänin alueella olevien joukkojen määrään oli Lounais-Suomen sotilasläänin alueella huomattavasti vähemmän joukkoja.

”Polttoainehankinnassa” ja 2. Divisioonan laatimassa puolustussuunnitelmassa oli t-kokoonpanossa epäloogisuuksia joukkojen numeroinnin osalta. Merijalkaväkipataljoonien numerot olivat ristiriidassa keskenään. ”Polttoainehankinnan” mukaan Merijalkaväkipataljoona 1:n perustamispaikka olisi Helsingissä ja Merijalkaväkipataljoona 2:n Turussa. 2. Divisioona oli kuitenkin antanut Merijalkaväkipataljoona 1:lle toiminta-alueeksi Rauman kaistan, ja Merijalkaväkipataljoona 2 toimisi Helsingin linnoitusalueella.¹¹⁹ Todennäköisesti sekavuus numeroinnissa tapahtui 2.DE:n toimesta. Arkistolaitoksen julkaisu ”Puolustusvoimat valtiokalentereissa 1929–1939 ja 1946–2000” vahvistaa ”Polttoainehankinnan” olleen oikeassa.¹²⁰

2. Divisioonan laatimassa puolustussuunnitelmassa oli t-kokoonpanon osalta tehty jälkepäin mustekynällä useita korjauksia joukkojen nimiin ja numerointiin. Tämä osoittaa aiemmin mainitun perustamistehtävälueen olleen vielä vuonna 1952 keskeneräinen. Toinen vaihtoehto on, että 2. Divisioonan esikunta ei ollut riittävän tietoinen Pääesikunnan laatiman PTL:n sen hetkestä vaiheesta tehdessään puolustussuunnitelmaansa.

”Polttoainehankinnassa” käskettiin armeijan esikunnan, armeijakuntien ja ryhmien esikuntien perustajat su- ja tsa-kokoonpanoissa. Su-kokoonpanossa 2. Divisioonan esikunnasta perustettaisiin armeijan esikunta. Hämeen sotilasläänin esikunta perustaisi armeijakunnan esikunnan. Uudenmaan sotilasläänin perustaisi Uudenmaan Ryhmän (UMR) esikunnan ja Lounais-Suomen sotilasläänin esikunta Lounais-Suomen Ryhmän (LSR) esikunnan. Tsa-kokoonpanossa Sotakorkeakoulu ja Taistelukoulu perustaisivat yhdessä vielä yhden armeijakunnan esikunnan.¹²¹

”Polttoainehankinnassa” ei käsketty su- ja tsa-kokoonpanoon kuuluvien joukkojen perustajia ja perustamispaikkoja. Lisäksi joukkoja ei oltu numeroitu mitenkään. ”Polttoainehankinnassa” käskettiin vain Etelä-Suomen Vastuualueella alistettavien joukkojen tyyppi ja kokonaismäärät

¹¹⁸ 2.DE:n asiak nro 123/Järjtsto/OT 11 sal./12.9.1952, T22003A, F 1 OT-SAL, KA.

¹¹⁹ 2.DE:n asiak nro 123/Järjtsto/OT 11 sal./12.9.1952, T22003A, F 1 OT-SAL, KA.

¹²⁰ Arkistolaitos: Puolustusvoimat valtiokalentereissa 1929–1939 ja 1946–2000. Saatavilla osoitteesta <http://www.arkisto.fi/uploads/Aineistot/Puolustusvoimat%20valtiokalentereissa%201929-1939%20ja%201946-2000.pdf>, 30.12.2016.

¹²¹ PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

eri kokoonpanovaiheissa. ”Polttoainehankintaan” oli kirjoitettu esimerkiksi näin: ”Yksikkö Sisipataljoona, su-kokoonpano - (ei yhtään), tsa-kokoonpano 1 (yksi perustetaan ja alistetaan).¹²² Tästä huolimatta 2. Divisioonan esikunnalla oli tietoa vastuualueellensa alistettavien joukkojen numeroinnista ja osittain myös niiden perustajista sekä perustamispaikoista. Jopa osalle joukoista oli määritelty perustamisen jälkeiset purkamispaikat.

Su- ja tsa-kokoonpanoihin kuuluvien joukkojen perustamisvastuut kuuluivat pääsääntöisesti aluejärjestölle. Aluejärjestön alaiset sotilaspiirit suorittaisivat perustamisen käytännön toimenpiteet.¹²³ 2. Divisioonan su- ja tsa-kokoonpanojen joukkojen perustaminen noudatti edellä mainittua toimintatapamallia. 2.D:n laatimassa Etelä-Suomen Vastuualueen puolustus suunnitelmassa oli Lounais-Suomen sotilasläänin alueella perustettavien joukkojen perustajaksi nimetty sotilaspiirit. Uudenmaan sotilasläänissä perustettavien tai sen alueelle käyttöön tulevien kuuden prikaatin osalta ei 2.D:n puolustus suunnitelmassa ollut nimetty perustajaa. Asiasta oli tehty merkintä puolustus suunnitelmaan, jossa oletettiin Uudenmaan sotilasläänin perustavan joukko-osastot niiden keskitysalueidensa läheisyydessä.

---

¹²² PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

¹²³ Kenttäohjesääntö, yleinen osa (1958), s. 52.

Su- ja tsa-kokoonpanoissa Uudenmaan sotilasläänin alueelle perustettaisiin taulukossa 3 esitetyt joukot.

Sotilaslääni	Kokoonpano	Joukko	Perustaja	Perustamispaikka	Purkamispaikka	Kaista
UudSI	Su	I AKE	HämSIE	-	-	Hanko
	Su	14.Pr	-	-	-	
	Su	16.Pr	-	-	-	
	Su	30.Pr	-	-	-	
	Su	JääkPr	TurPSP	-	Salo-Halikko	
	Su	JP 4	-	-	-	
	Su	Jv.TäydP 1	TurESP	-	Mustio	
	Su	PstP 2	TurESP	-	-	
	Su	PstP 6	-	-	-	
	Su	RP 2	TurPSP	-	-	
	Su	Er.psv.os 1	-	-	Lappohja	
	Tsa	31.Pr	-	-	Tenholan pohjoispuoli	
	Tsa	PstP 3	TurESP	-	-	
	Tsa	Täyd.Pr	HämlSp	-	Hyvinkää-Jokela	Porkkala
	Su	29.Pr	-	-	-	Helsingin linnoitusalue
	Su	Er.psv.os 2	-	-	Pitäjänmäki	
	Su	PstP 5	-	-	-	
	Tsa	32.Pr	-	-	Tikkurila-Malmi	
Su	Jv.TäydP 3	-	-	Lapinjärvi	Loviisa	

Taulukko 3. Uudenmaan sotilasläänin alueelle perustettavat joukot su- ja tsa-kokoonpanoissa vuonna 1952.¹²⁴

Uudenmaan sotilasläänin alueella olisi su- ja tsa-kokoonpanojen perustamisen jälkeen jo kokoonpanossa olevien joukkojen lisäksi viisi prikaatia, jääkäriprikaati ja täydennysprikaati. Jalkaväkijoukkoja oli suunniteltu alueella olevan kolme (1 x JP, 2 x Jv.TäydP) ja rannikkopa-

¹²⁴ 2.DE:n asiak nro 123/Järjtsto/OT 11 sal./12.9.1952, T22003A, F 1 OT-SAL, KA.

taljoonia yksi. Näiden lisäksi panssaroituja osastoja oli kaksi: Erillinen panssarivaunuosasto 1 ja 2. Panssarintorjuntavoimaa edusti neljä panssarintorjuntapataljoonaa.

Uudenmaan sotilasläänissä perustettavien joukkojen määrää, laatua ja niiden suunniteltua käyttöä kaistoittain tarkastellessa voidaan todeta Hangon kaistan muodostaneen selkeän painopisteen joukkojen määrällisen käytön suhteen. Hangon kaistan käyttöön oli tarkoitus perustaa yhteensä kuuden prikaatin voimat. Hangon kaistalle varattujen joukkojen määrä tuki ”Polttoainehankinnassa” arvioitujen vihollisen kohteiden tärkeysjärjestystä Suomessa. Tärkeysjärjestyksessä Ahvenanmaa oli kolmas ja Hanko neljäs. Hangon kaistalle varatuista joukoista lähetettäisiin Ahvenanmaan puolustamisesta vastaavien joukkojen pääosa, noin kahden prikaatin vahvuiset voimat.

Pääkaupunkiseudun puolustamiseen varattujen joukkojen määrä oli suhteellisen vähäinen. Helsingin linnoitusalueella suunniteltiin käytettävän vain noin kolmen prikaatin suuriset voimat. Tähän syynä on voinut olla muun muassa YYA-sopimuksen hengen tiukka noudattaminen osoittamalla, että Porkkalan ja idän suunta ei muodosta uhkaa. Tosin Päämaja oli varannut käyttöönsä tsa-kokoonpanossa kahdeksan jalkaväkiprikaatin ja kahden panssariprikaatin suuriset voimat. Päämajan reservejä olisi voitu käyttää missä suunnassa tahansa.¹²⁵

Uudenmaan sotilasläänin kaistoista Loviisan kaistalle oli varattu vähiten joukkoja. Loviisan kaistalla oli tarkoitus käyttää vain reilun kahden pataljoonan suuruisia voimia. Helsingin läheisyydestä, Loviisan rannikon mahdollistavasta maihinnousualueesta ja satama-alueesta huolimatta joukkojen käytön suhteen voidaan todeta sen olleen selvästi sivusuunta, jonka ei arvioitu kiinnostavan vihollista. Alla olevassa taulukossa 4 on Lounais-Suomen sotilasläänin alueelle suunnitellut joukot su- ja tsa-kokoonpanossa.

---

¹²⁵ Jouko (2005), s. 62–63.

Sotilas- lääni	Kokoonpa- no	Joukko	Perus- taja	Perustamis- paikka	Purkamispaik- ka	Kaista
Loun- SuoSI	Su	JP 1	TurPSP	Turku	-	Turku
	Su	Jv.Täyd.P 2	TurPSP	-	Lieto-Aura	
	Su	RP 6	-	-	Turku	
	Su	RP 7	-	-	Turku	
	Su	RP 3	RauSp	-	-	Rauma
	Tsa	18.Pr	RauSp	-	-	
	Su	17.Pr	PorSp	-	Saaremaa- Nakkila	Pori
	Su	PstP 1	PorSp	-	-	
	Su	RP 4	PorSp	-	-	
	Tsa	PstP 4	TurPSP	-	-	
	Tsa	Jv.Täyd.P 4	TurPSP	-	Noormarkku	
	Tsa	SissiP 5	Raja- koulu	-	Noormarkku	
	Su-ja Tsa	4.Pr	-	-	-	Ahve- nanmaan kaista
	Su-ja Tsa	14.Pr	-	-	-	
	Su-ja Tsa	18.Pr				
	Su-ja Tsa	RP 1	-	-	-	
	Su-ja Tsa	RP 6	-	-	-	
	Tsa	AKE	TK	-	-	

Taulukko 4. Lounais-Suomen sotilasläänin alueelle perustettavat joukot su- ja tsa-kokoonpanoissa vuonna 1952.¹²⁶

Lounais-Suomen sotilasläänin alueella olisi su- ja tsa-kokoonpanojen perustamisen jälkeen t-kokoonpanossa olevien joukkojen lisäksi kaksi prikaatia. Näiden lisäksi Ahvenanmaan miehittämistä varten alueelle keskitettäisiin Uudenmaan sotilasläänistä kaksi prikaatia ja kaksi rannikkopataljoonaa. Jalkaväkijoukkoja oli suunniteltu alueella olevan kolme (1 x JP, 2 x Jv.TäydP) ja rannikkopataljoonia neljä. Rannikkopataljoonia oli su- ja tsa-kokoonpanossa kolme enemmän kuin Uudenmaan sotilasläänissä. Panssarintorjuntapataljoonia oli kaksi ja molemmat toimivat Porin kaistalla. Porin kaistalla olisi vielä Rajakoulun perustama

¹²⁶ 2.DE:n asiak nro 123/Järjtsto/OT 11 sal./12.9.1952, T22003A, F 1 OT-SAL, KA.

sissipataljoona.

Lounais-Suomen sotilasläänin kaistoilla perustettavien ja mantereella käytettävien joukkojen määrä oli jakautunut tasaisesti. Mikään kaista ei selvästi erottunut toisistaan. Kullakin kaistalla oli yhteensä vajaan kahden prikaatin vahvuiset voimat. Joukkojen vähäinen määrä herättää jälkeensä tarkasteltaessa ajatuksia. Ottaen huomioon Lounais-Suomen alueen merkityksen taloudellisena ja väestöllisenä keskittymänä teollisuuslaitoksineen ja tärkeine satamineen sekä ”Polttoainehankinnassa” esitettyjen Suomeen kohdistuvien vihollisuuhka-arvioiden B ja C¹²⁷ mukaan, Lounais-Suomen alueen joutuminen sotatoimien kohteeksi olisi väistämätöntä. Näin ollen voidaan kyseenalaistaa oliko uhka-arviossa kuvattu vihollinen todellisuudessa se vihollinen, jota vastaan varauduttiin toimimaan? Mistä suunnasta vihollisen oletettiin toimivan? Mitkä alueet olivat valtakunnallisesti tärkeitä?

Hämeen sotilasläänin perustamia joukkoja ei juuri käsitelty 2. Divisioonan laatimassa puolustussuunnitelmassa. Muutamassa asiayhteydessä se kuitenkin tuli esille: Hämeen sotilasläänin esikunnasta muodostettaisiin armeijakunnan esikunta, ja Täydennysprikaati perustettaisiin Hämeen sotilasläänin alueella.¹²⁸ Hämeen sotilasläänin alueella perustettavien joukkojen ja niille annettavien tehtävien poisjättäminen puolustussuunnitelmasta voi johtua siitä, ettei sille ollut annettu tehtäviä ”Polttoainehankinnassa”. Toisekseen Hämeen sotilasläänin oli Jyväskylän sotilasprikaatin lukuun ottamatta liitetty ”Polttoainehankinnan” valmistumisen aikoihin Etelä-Suomen Vastuualueeseen ja 2. Divisioonan alaisuuteen. Tästä voidaan päätellä, ettei 2. Divisioonan esikunnalla ollut todennäköisesti tiedossa ennen ”Polttoainehankintaa” julkaistussa Operaatiokäsikirja nro 7:ssä Hämeen sotilaslääninille käskettyjä perustamisvastuita. Ajan hengen mukaisesti vastuualueiden komentajat saivat tietää operaatiokäsikirjasta vain yleiset osiot ja omaa vastuualuetta koskevat tiedot.¹²⁹

Etelä-Suomen Armeijan reserveiksi tarkoitettujen joukkojen suunniteltu su- ja tsa kokoonpanoissa perustettavan siten, että Uudenmaan- ja Lounais-Suomen sotilasläänien ja niistä muodostettavien Ryhmien alueilla oli kummassakin reserviksi tarkoitettuja joukkoja. Uudenmaan Ryhmän alueen Hangon kaistalla reservijoukkoina olisivat Jääkäriprikaati ja 31. Prikaati sekä Porkkalan

¹²⁷ PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA. B- ja C-vaihtoehtoisissa vihollisen hyökkäys Suomeen suuntautuisi Itämereltä.

¹²⁸ 2.DE:n asiak nro 123/Järjtsto/OT 11 sal./12.9.1952, T22003A, F 1 OT-SAL, KA.

¹²⁹ PvPE:n asiak nro 152/Op.1/OT/11 b/sal/17.9.1951, T26862/D 1 OT-SAL, KA. Käsikyn jakeluosiosta selviää mitä käsikyn liitteitä kukin vastuualueen komentaja on saanut.

kaistalla Täydennysprikaati. Lounais-Suomen Ryhmän alueen Porin kaistalla reservissä olisivat 17. Prikaati ja Sissipataljoona 5.¹³⁰

1950-luvun lopussa valtakunnan liikekannallepanosuunnitelmat olivat huomattavasti kehittyneet. ”Valpurin” julkaisun aikaan 2. Divisioonan esikunnalla oli enemmän tietoa Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella perustettavista joukoista, perustajista ja perustamispaikoista. Uutena asiana tuli joukkojen perustamisen kiireysjärjestysryhmittely. Se ilmoitettiin keskitysvalmiutena. Keskitysvalmius merkitsi sitä, että joukko oli täysin perustettu ja se oli valmis keskitysvalmiudeksi ilmoitetun seuraavan vuorokauden alussa siirtymään toiminta-alueelle. Keskitysvalmius ilmoitettiin päivinä.¹³¹

Kiireysjärjestysryhmittelyssä joukot jaettiin suojajoukkoihin, päävoimiin ja vajaavarusteisiin joukkoihin. Suojajoukot jaettiin vielä kantajoukkoihin ja muihin suojajoukkoihin. Niiden keskitysvalmius tuli saavuttaa käskystä 48 tunnin kuluessa. Muiden suojajoukkojen 1–3 päivän aikana. Päävoimat puolestaan jaettiin a-, b-, ja c-ryhmiin. A-ryhmällä valmius tuli olla 2–5 päivän, b-ryhmällä 3–7 päivän ja c-ryhmällä 5–10 päivän jälkeen. Vajaavarusteisten joukkojen oletettiin olevan keskitysvalmiita 6–12 päivän tai jopa enemmän jälkeen.¹³² Kiireysjärjestysryhmittelyn mukaisesti listatut joukot ilmenivät parhaiten 2. Divisioonan esikunnan järjestelytoimiston vuonna 1958 Pääesikunnan liikekannallepanotoimistolle lähettämästä asiakirjasta, joka käsitteli sille kuuluvien joukkojen keskitysvalmiutta.¹³³

Joukkojen perustamisen toimintatapamallissa ei tapahtunut muutoksia näin lyhyellä valtakunnan puolustussuunnitelmien julkaisuvälillä. Rauhanajan joukko-osastot perustaisivat pääsääntöisesti suojajoukkoihin kuuluvat kantajoukot täydentämällä rauhanajan joukkojaan. Aluejärjestö, käytännön toteuttajanaan sotilaspiirit, vastaisi edelleen päävoimiin kuuluvien kokonaan uusien joukkojen perustamisesta.¹³⁴

”Valpurissa” ei ollut enää käsketty tarkasti joukkojen perustamispaikkoja tai perustajia, ainoastaan mitkä joukot ja johtoportaat suojajoukko (s)- ja täydellisessä sodanajan (tsa-) kokoonpanoissa alistettaisiin Etelä-Suomen Maanpuolustusalueelle. T-kokoonpanoon kuuluvia joukkoja ei siis enää erikseen oltu kirjattu käskyyn. Ne sisältyivät s-kokoonpanoon. Vertailemalla edellä

¹³⁰ 2.DE:n asiak nro 123/Järjtsto/OT 11 sal./12.9.1952, T22003A, F 1 OT-SAL, KA.

¹³¹ 2.DE:n asiak nro 333/Järjtsto/10 g sal/12.5.1961, T22003/6 F 6 SAL, KA.

¹³² 2.DE:n asiak nro 400/Järjtsto/10 g sal/16.5.1963, T22003/9 F 9 SAL, KA.

¹³³ 2.DE:n asiak nro 192/Järjtsto/10 a sal/31.7.1958, T26842/8 Bb 5 SAL–7 SAL, KA.

¹³⁴ 2.DE:n asiak nro 46/Järjtsto/10 n sal/23.1.1963, T22003/8 F 8 SAL, KA.

mainittua 2. Divisioonan esikunnan laatimaa joukkojen kiireysjärjestysryhmittelemistä koskevaa asiakirjaa ja ”Valpuria” on saatu selvillä joukkojen perustajat ja perustamispaikat. Joidenkin joukkojen osalta myös niiden keskitysmaat saatiin selville.

Alla olevassa taulukossa 5 on Uudenmaan sotilasläänin alueelle perustettavat joukot s- ja tsa-kokoonpanoissa.

Sotilasläänini	Kokoonpano	Joukko	Perustaja	Perustamispaikka	Keskitysvalmis (pvä)	Keskitysmaikka
UudSI	S	UMRE	UuSIE	Helsinki	1	-
		4.Pr	UudPr	Tammisaari	-	-
		RP 1	SIRtR	Upinniemi	2	-
		RP 4	EUudSp	Porvoo	3	-
		JP 2	UudJP	Santahamina	1	-
	Tsa	III AKE	PUudSp	Hyrylä	5	-
		V AKE	PUudSp	Hyrylä	5	Turku
		7.Pr	EUudSp	Nikkilä-Loviisa-Porvoo	5	-
		8.Pr	HelSp	Helsinki	4	-
		16.Pr	PuudSp	Hyvinkää-Mäntsälä-Punkalaidun	4-5	Tenhola
		RP 9	TurESp	Turku-Parainen	4	-
		JP 29	PUudSP	Kerava	5	-
		SissiP 5	RajaK	Lohja	5	-
		PstP 1	EUudSp	Viherlaakso	5	-
		TP 1	EUudSp	Tikkurila	6	-
		Huoltojoukot	-	Helsinki-Kauniainen-Järvenpää	2-6	-

Taulukko 5. Uudenmaan sotilasläänin alueelle perustettavat joukot s- ja tsa-kokoonpanoissa vuonna 1958.¹³⁵

¹³⁵ PvPE:n asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5 D 3.1 OT-SAL, KA ja 2.DE:n asiak nro 192/Järjsto/10 a sal/31.7.1958, T26842/8 Bb 5 SAL-7 SAL, KA.

”Valpuri” toi mukanaan muutoksia joukkojen määrään eri kokoonpanoissa Uudenmaan sotilasläänin alueella. Merkittävin muutos oli s-kokoonpanon prikaatien määrässä. S-kokoonpanossa, johon sisältyi myös t-kokoonpanon joukot, prikaateja olisi vain yksi. ”Polttoainehankinnassa niiden määrä oli ollut viisi. Prikaatien kokonaisuus supistui s-kokoonpanon osalta neljällä prikaatilla. Tsa-kokoonpanossa prikaatien määrä lisääntyi kolmella kuten ”Polttoainehankinnassakin”. Huomion arvoista oli Porkkalan vuokra-alueen palautuksesta johtunut Porkkalan rajavartioston lakkauttaminen ja siitä aiheutunut rajajoukkojen väheneminen. S-kokoonpanoon kuuluvien joukkojen osalta keskitysvalmius arvioitiin saavutettavan käskyn saatuaan 1–3 vuorokauden aikana. Tsa-kokoonpanoon kuuluvien joukkojen osalta keskitysvalmius saavutettaisiin 4–6 vuorokauden aikana.

Lounais-Suomen sotilasläänin alueella suunniteltiin perustettavan taulukon 6 mukaiset joukot s- ja tsa-kokoonpanoissa.

Sotilaslääni	Kokoonpano	Joukko	Perustaja	Perustamispaikka	Keskitysvalmis (pvä)	Keskitys- paikka
LounSuoSI	S	ESAE	2.DE	Turku	2	Tammela
		LSRE	LuonSuoSIE	Kaarina	-	-
		3.Pr	PorPr	Turku-Niinisalo	3	Parainen
		RP 2	TurESp	Taivassalo	3	Hakkenpää
		RP 11	RauSp	Laitila-Kalanti	4	Uusikaupunki
		PstP 35	TurPSP	Loimaa	4	-
	Tsa	18.Pr	RauSp	Eurajoki-Huittinen	3-5	Rauma
		20.Pr	PorSp	Käppärä- Noormarkku- Pomarkku	5	Perniö
		RP 8	TurPSP	Pöytyä	3	Parainen
		RP 9	TurESp	Parainen	4	-
		RP 12	PorSp	Merikarvia	5	-
		JP 9	TurPSP	Somero	4	Kiikala
		JP 30	TurPSP	Loimaa	4	-
		PstP 2	TurESp	Lieto	4	-
		PstP 3	TurPSP	Salo	4	-
		PstP 15	RauSp	Eura	4	-
		TP 5	TurPsP	Kyrö	5	-
		TP 8	TurESp	Kemiö	4	-
		Huoltojoukot	-	Piikkiö-Salo-Loimaa	2-5	-

Taulukko 6. Lounais-Suomen sotilasläänin alueelle perustettavat joukot s- ja tsa-kokoonpanoissa vuonna 1958.¹³⁶

Lounais-Suomen sotilasläänin alueella ”Valpurin” mukanaan tuomat muutokset joukkojen

¹³⁶ PvPE:n asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5 D 3.1 OT-SAL, KA ja 2.DE:n asiak nro 192/Järjsto/10 a sal/31.7.1958, T26842/8 Bb 5 SAL-7 SAL, KA.

määrään eivät olleet niin suuria kuin Uudenmaan sotilasläänin alueella. S-kokoonpanossa, johon sisältyi myös t-kokoonpanon joukot, prikaateja olisi aikaisemman kahden sijasta yksi. Prikaatien kokonaismäärän osalta tsa-kokoonpanossa prikaateja olisi puolestaan kolme. Lopulta prikaatien määrää Lounais-Suomen alueella lisättiin yhdellä prikaatilla ”Polttoainehankintaan” verrattuna.¹³⁷ S-kokoonpanoon kuuluvien joukkojen osalta keskitysvalmius arvioitiin saavutettavan käskyn saatuaan 2–4 vuorokauden aikana. Tsa-kokoonpanoon kuuluvien joukkojen osalta puolestaan 3–5 vuorokauden aikana.

Hämeen sotilasläänin alueella suunniteltiin perustettavan s- ja tsa-kokoonpanoissa taulukon 7 mukaiset joukot.

Sotilasläänini	Kokoonpano	Joukko	Perustaja	Perustamispaikka	Keskitysvalmis (pvä)	Keskitys- paikka
HämSI	S	I AKE	HämSp	Hämeenlinna	6	-
		JP 12	TamLsp	Lempäälä–Kulju	6	Tarvasjoki
		JP 31	TamLsp	Pirkkala	6	Kisko
	Tsa	22.Pr	TamLsp	Kangasala– Vilppula	7–9	Kisko
		1.TPr	HämSp	Jokioinen– Tampere– Valkeakoski	7–13	Punkalaidun
		JP 10	HämSp	Ujala	7	Forssa
		JP 32	TamLsp	Hämeenkyrö	9	-
		PstP 17	TamLsp	Orivesi	9	-
		TP 6	TamLsp	Virrat	9	-
		Huoltojoukot	-	Valkeakoski– Ujala–Virrat– Toijala	6–11	-

Taulukko 7. Hämeen sotilasläänin alueelle perustettavat joukot s- ja tsa-kokoonpanoissa vuonna 1958.¹³⁸

¹³⁷ Huom! 22. Prikaati perustettaisiin Hämeen sotilasläänin alueella, joten se on ilmoitettu Hämeen sotilasläänin alueella perustettavia joukkoja käsittelevässä taulukossa.

¹³⁸ PvPE:n asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5 D 3.1 OT-SAL, KA ja 2.DE:n asiak nro 192/Järjsto/10 a sal/31.7.1958, T26842/8 Bb 5 SAL–7 SAL, KA.

”Valpurissa” käskettiin Hämeen sotilasläänin toimia Etelä-Suomen Armeijan selusta-alueena.¹³⁹ ”Valpurin” julkaisun aikoihin Hämeen sotilasläänin alueella perustettavat joukot olivat jo hyvin 2. Divisioonan esikunnan tiedossa. Hämeen sotilasläänissä perustettiin pääosin Lounais-Suomen- ja Uudenmaan sotilasläänien alueella käytettäviä joukkoja. Suurin osa perustettavista joukoista olisi tsa-kokoonpanoon kuuluvia joukkoja. 22. Prikaati ja Täydennysprikaati olivat huoltojoukkojen ohella merkittävämmät perustettavat joukot. 22. Prikaati keskitettäisiin Kiskoon, joka sijaitsi Lounais-Suomen sotilasläänin alueella Salon lähetyvillä. Täydennysprikaati keskitettäisiin Punkalaitumella toistaiseksi. S-kokoonpanoon kuuluvien joukkojen osalta keskitysvalmius arvioitiin saavutettavan käskyn saatuaan kuuden vuorokauden aikana. Tsa-kokoonpanoon kuuluvien joukkojen osalta puolestaan 6–13 vuorokauden aikana.

4.2 Sodanajan joukon perustaminen – kuinka käytännön toteutus oli suunniteltu

Vuoden 1958 Kenttäohjesäännön yleisen osan mukaisesti pääosa sodanajan joukkojen perustamisesta kuului aluejärjestölle, jonka käytännön toteuttajina toimivat sotilaspiirit. Henkilöstö oli tarkoitus koota sotilaspiirien perustamisalueiden kokoontumispaikoille, josta henkilöstö olisi toimitettu perustamiskeskuksiin. Joukon ja materiaalin yhteen saattaminen olisi tapahtunut perustamiskeskuksessa. Perustamiskeskuksessa olisi tarkoitus muodostaa vähintään yksi joukkoyksikkö eli pataljoonan suuruinen osasto. Perustamiskeskuksen kuuluisi tarvittava määrä perustamispaikkoja, joissa perustettaisiin vähintään yksi perusyksikkö, eli komppania.¹⁴⁰

Etelä-Suomen Vastuualueella tapahtuva sodanajan joukkojen perustaminen oli suunniteltu tapahtuvan Kenttäohjesäännössä esitetyllä tavalla. Joukkojen perustaminen alkaisi käskemällä asevelvolliset palvelukseen. Käskeminen tapahtuisi lähettämällä heille käskykortit postin välityksellä. Tämän jälkeen asevelvolliset saapuisivat käskykortissa määritetyille kokoontumispaikalle.¹⁴¹ Kokoontumispaikoilta asevelvolliset kuljetettaisiin perustamiskeskuksiin. Kokoontumispaikat oli suunniteltu yleensä siten, että niistä oli muutaman kilometrin matka perustamiskeskuksiin.

¹³⁹ PvPE:n asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5 D 3.1 OT-SAL, KA.

¹⁴⁰ Kenttäohjesääntö, yleinen osa (1958), s. 11.

¹⁴¹ 2.DE:n asiak nro 9/Järjtsto/OT 10 i sal, 13.1.1958, T22003A/5 F 3 OT-SAL, KA.

Kansallisarkistossa olevaan Pääesikunnan liikekannallepanotoimiston kansioon, joka käsittelee vuosia 1960–1962, on taltioitu kaikki Etelä-Suomen Vastuualueella toimineiden sotilaspiirien perustamisalueet piirroksineen. Joukkoja perustettaisiin vastuualueen 10 sotilaspiirissä, joissa olisi yhteensä 135 perustamiskeskusta. Perustamiskeskuksia oli eniten Helsingin sotilaspiirin alueella (24 kpl) ja vähiten Tampereen läntisen sotilaspiirin alueella (8 kpl).¹⁴²

1950-luvun ohjesääntöjen mukaisesti perustamiskeskusten ja -paikkojen samoin kuin joukkojen perustamiseen tarvittavien materiaalivarastojen sijoittamista valtakunnan rajojen välittömään läheisyyteen olisi vältettävä. Samoin sellaisille paikkakunnille, joita pidettiin todennäköisinä vihollisen ilmavoimien tai ydinräjähteiden kohteina.¹⁴³ Etelä-Suomen Vastuualueelle suunniteltujen perustamiskeskusten lukumäärä tarkastellessa voidaan todeta asian olleen mahdoton toteuttaa. Etelä-Suomen Vastuualueella oli pitkä rannikkoviiva, joka mahdollisti vastuualueen altistumisen vihollisen maihinnousuille. Lisäksi vastuualueen teollisuus oli maan runsainta, jolloin vastuualue toimisi todennäköisesti vihollisen pommitusten kohteena. Etelä-Suomen Vastuualueella asui 1960-luvulla jo lähes 47 prosenttia koko maan väkiluvusta. Tämä tarkoitti sitä, että vastuualueella perustettaisiin omien joukkojen lisäksi myös muille divisioonille tulevia joukkoja. Joukkojen perustamispaikat eivät voineet olla kaukana asevelvollisista.

Joukkojen perustamiseen kuuluu keskeiseltä osalta materiaalin varastointi ja sen riipeä toimitaminen perustettavalle joukolle. T-kokoonpanon osalta materiaalia oli jo varastoitu vuonna 1951 perustamisvastuussa olevien rauhanajan joukko-osastojen varastoihin. 2. Divisioonan puolustussuunnitelman laatimishetkellä vuonna 1952 haasteena oli kuitenkin su- ja tsajoukkojen materiaalin varastointi, joka oli keskusvarikoissa. Syynä tähän oli se, että perustamistehtäväluettelo ei ollut vielä valmis, jolloin perustamistehtäviä ja joukon sotamateriaalin määrävahvuuksia ei ollut jaettu perustajille.¹⁴⁴ Lisäksi perustajina toimivilla sotilaspiireillä ei ollut materiaalin varastointiin soveltuvia tiloja.

2. Divisioonan esikunta lähetti sotilaslääneilleen vuoden 1954 alussa käskyn liikekannallepanosuunnitelmien edelleen kehittämistä. 2.DE:n asiakirjassa käskettiin alajohtoportaita ryhtyä suunnittelemaan sotilaspiirien kenttävarastojen paikkoja. Käskyn liitteenä oli Pääesikunnan järjestelyosastolla toimineen everstiluutnantti Saukkosen vuoden 1953 lopussa laatima muistio liikekannallepanosuunnitelmien kehittämistä. Saukkosen muistion ydinsanoma oli materiaalin

¹⁴² Useita sotilaspiirien asiakirjoja, esim. TamISpE:n kirj nro 197/Järjtsto/10 sal/22.3.1961. T 26842/67 Hh 13 SAL, KA.

¹⁴³ Kenttäohjesääntö, yleinen osa (1958), s. 52.

¹⁴⁴ Rätinen (2009), s. 73–74.

kuljettaminen keskusvarikoista sotilaspiireille. Sotilaspiirien alueilla tulisi olla materiaalin varastointiin soveltuvat kenttävarastot.¹⁴⁵

Syynä kenttävarastointijärjestelmän kehittämiseksi oli se, että keskusvarikkojen sijainti oli Suomen ulkopuolella tiedossa. Sodan jälkeen Liittoutuneiden valvontakomissio oli vaikuttanut Suomen keskusvarikkojärjestelmän syntymiseen, kun sodanaikaista materiaalia ryhdyttiin läpinäkyvästi uusin materiaalirajoituksin varastoimaan.¹⁴⁶ Näin ollen keskusvarikkojen sijainti oli laajasti tiedossa. Merkittävä osa maan keskusvarikoista oli Etelä-Suomen Vastuualueella ja erityisesti Hämeen sotilasläänissä. Keskusvarikkoja oli Vammalassa, Hämeenlinnassa, Orivedellä, Tampereella, Lylyssä ja Parkanossa.¹⁴⁷ Materiaalin sijoittaminen suuriin varikkoihin teki niistä helppoja ja houkuttelevia kohteita viholliselle. Varikkojen tuhoutuminen olisi vaarantanut koko liikekannallepanon onnistumisen.

Kenttävarastoissa materiaali olisi jaoteltu joukkoyksikkökokonaisuuksiksi ja kuljetettu sen jälkeen perustamiskeskuksiin. Käskyn lähettämisen aikana sotavarustetoimikunta oli jo reilun vuoden ajan tehnyt selvitystyötä koko Puolustusvoimien jakokelpoisen materiaalin määrästä, jakoperusteista ja varastointitavasta.¹⁴⁸ 2.DE:n asiakirjalla oli näin liittymäpintaa sotavarustetoimikunnan tekemään työhön.

Kenttävarastointijärjestelmää pyrittiin aktiivisesti kehittämään Etelä-Suomen Vastuualueella. Esimerkiksi kolme vuotta myöhemmin, vuonna 1957, Hämeenlinnan sotilaspiiri teki esityksen jo kertaalleen suunnittelun kenttävaraston uudelleensijoittamisesta. Esityksessä pyydettiin lupaa vaihtaa kenttävaraston sijaintia perustellen muutostarvetta muun muassa vartiointijärjestelyjen helppoudella ja uuden sijainnin lukuisilla rakennuksilla, joihin materiaali voitaisiin varastoida.¹⁴⁹

Kenttävarastointisuunnitelmista huolimatta vuonna 1958 suojajoukkojen materiaalia oli edelleen keskusvarikoissa. 2. Divisioonan komentaja ilmaisi huolensa asian suhteen Pääesikunnan järjestelyosastolle lähettämässään kertomuksessaan, joka käsitteli perustamiseen liittyviä tarkastuksia vastuualueella. Hänen mukaansa materiaali oli saatava pois keskusvarikoista, jolloin sen saatavuus joukkojen käyttöön liikekannallepanon yhteydessä olisi turvatumpi. Tällä tavoin

¹⁴⁵ 2.DE:n asiak nro 1/Järj/OT 10 f sal/4.1.1954. T22003A F 2 OT-SAL, KA.

¹⁴⁶ Ratinen (2009), s. 96.

¹⁴⁷ Mikola, Tervasmäki ja Salokangas (1959), s. 147.

¹⁴⁸ Sama, s. 74–75.

¹⁴⁹ 2.DE:n asiak nro 59/Järjsto/OT 10 b sal/8.2.1957. T22003A/5 F 3 OT-SAL, KA.

olisi suljettu pois pitkien ja epävarmojen materiaalikuljetuksien aiheuttamat epävarmuustekijät joukkojen materiaalin perille saattamisessa.¹⁵⁰

Kenttävarastointijärjestelmän todettiin kuitenkin yleisesti olevan loppujen lopuksi vain väliaikainen ratkaisu. Sen ylläpitäminen vaatisi paljon henkilöstöä. Sen ei myöskään koettu olevan nopein mahdollinen ja varmin tapa varustaa perustettavat joukot. Varmempi tapa oli varastoida sotamateriaali lähelle perustettavia joukkoja. Näin ollen ryhdyttiin rakentamaan sotilaspiirien aluevarastoja. Jo vuonna 1960 koko aluejärjestön hallussa oli noin 70–80 prosenttia perustettavien joukkojen jakomateriaalista.¹⁵¹

4.3 Perustettujen joukkojen keskittäminen toiminta-alueille

Sodanajan joukon liikekannallepanovaiheen katsottiin päättyvän, kun joukko oli niin materiaalisesti-, ajoneuvollisesti- kuin henkilöstöllisesti määrävahvuinen sekä keskitysvalmis. Joukkojen keskitykset alkaisivat silloin, kun joukot lähtisivät liikkeelle perustamisalueiltaan tai rauhan aikaisilta sijoitusalueiltaan. Keskitykset päättyisivät joukon saavuttua keskitysalueille. Keskitysalueilla joukot ja materiaali koottaisiin tehtävän suorittamista varten.¹⁵²

Etelä-Suomen Vastuualueella perustettavien joukkojen keskittäminen suunniteltiin toteutettavan rautatie-, maantie-, vesi- ja lentokuljetuksin. Rautateitse siirrettävien joukkojen kuljetusten suunnittelusta ja johtamisesta vastasi Pääesikunta. Maantie- ja vesikuljetusten osalta Etelä-Suomen Maanpuolustusalueen komentajalla esikuntineen oli vapaus suunnitella joukkojensa keskityssiirrot. Vesiteitse tapahtuviin kuljetuksiin liittyen yhteistoimintaa käskettiin kuitenkin tehdä Merivoimien kanssa. Lentokuljetuksien kuljetussuunnitelmat käskettiin laatia yhteistoiminnassa Ilmavoimien esikunnan kanssa. Ilmakuljetusten toimeenpanoa johtaisi Ilmavoimien komentaja.¹⁵³

Etelä-Suomen Vastuualueella perustettaville joukoille suunniteltiin vain vähän rautatiekuljetuksia. Rautatiekuljetuksia suunniteltiin osalle Hämeen sotilasläänin alueella perustettaville joukoille. Tämä on ymmärrettävää ottaen huomioon Hämeen sotilasläänin sijainnin ja tehtävän selusta- ja huoltoalueena. Suurin osa Etelä-Suomen Vastuualueen joukoista oli tarkoitus siirtää

¹⁵⁰ 2.DE:n asiak nro 9/Järjsto/10 i sal/13.1.1958, T22003A/5 F 3 OT-SAL, KA.

¹⁵¹ Ratinen (2009), s. 76.

¹⁵² Kenttäohjesääntö, yleinen osa (1958), s. 53.

¹⁵³ PvPE:n asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5 D 3.1 OT-SAL, KA.

maanteitse. Osalle toiminta-alueensa lähellä (alle 80 kilometriä) perustettavista joukoista suunniteltiin myös polkupyörällä suoritettavia siirtymisiä.¹⁵⁴

Joukkojen kuljettaminen vesikuljetuksin tuli kyseeseen, kun suunniteltiin joukkojen siirtämistä Ahvenanmaalle. Turun laivastoasema laati vuonna 1954 t-, su- ja tsa-kokoonpanot käsittävän suunnitelman merikuljetusten toteuttamisesta Ahvenanmaalle. Kaiken kaikkiaan Turusta, Hangosta ja Tammisaaresta kuljetettaisiin Ahvenanmaalle kolmessa vaiheessa vajaan kolmen prikaatin vahvuiset voimat. Joukkojen kuljetuksiin arvioitiin kuluvan aikaa yhteensä noin kaksi viikkoa.¹⁵⁵ ”Valpuriin” liittyen kuljetussuunnitelmaa päivitettiin. Ahvenanmaalle varauduttiin siirtämään noin kahden prikaatin vahvuiset voimat. Uuden kuljetussuunnitelman mukaan kuljetuksiin käytettäisiin neljä vuorokautta vähemmän aikaa kuin vuoden 1954 suunnitelmassa. Kuljetusten arvioitiin kestävän noin 10 vuorokautta.¹⁵⁶

Lentokuljetuksilla valmistauduttiin siirtämään lähinnä suojajoukkoihin kuuluvia joukkoja Ahvenanmaalle.¹⁵⁷ Vuonna 1960 Ilmavoimien esikunta laati arvion, jonka mukaan koko Suomen, niin siviili- kuin Puolustusvoimien, käytössä olevalla lentokalustolla kyettäisiin kuljettamaan yhdellä kertaa 794 henkilöä. Laskelmassa kuljetettavilla olisi mukanaan ainoastaan henkilökohtaiset varusteet. Henkilömäärä vastasi noin yhden kivääripataljoonan vahvuista osastoa. Lentokaluston arvioitiin kykenevän kuljettamaan pelkästään rahtia noin 97 000 kg. Rahdin kuljettamisessa oli huomioitava lentokaluston kuljetuskapasiteetin heikkous: sillä ei kyetty kuljettamaan muun muassa auton tai kenttätykin kokoista kalustoa.¹⁵⁸

4.4 Ilman harjoittelua ei kehitystä – harjoitteluun kiinnitettiin huomiota

Liikekannallepanon onnistumisen merkitys tiedostettiin 2. Divisioonan esikunnassa. Liikekannallepanoon liittyviä osa-alueita harjoiteltiin 1950-luvulla vuosittain. Pääesikunnan liikekannallepanotoimiston ohjaamana 2. Divisioonan komentaja linjasi yleensä vuoden lopussa seuraavan vuoden harjoittelun aiheet toimintavalmiuskoulutusta käsittelevissä käskyissään. Toimintavalmiuskoulutukseen sisältyi liikekannallepanoon ja valmiuden kohottamiseen liittyvät asiat.¹⁵⁹

¹⁵⁴ 2.DE:n asiak nro 277/Optsto/21 sal/21 sal, 18.12.1961, T21360/23 F 31 SAL, KA.

¹⁵⁵ Jouko (Tiede ja ase, nro 63/2005), s. 36–37.

¹⁵⁶ Sama, s. 48–49.

¹⁵⁷ PvPE:n asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5 D 3.1 OT-SAL, KA.

¹⁵⁸ IlmaVE:n asiak nro 118/Optsto/10 sal, 20.12.1960, T23919/4 F 2 SAL, KA.

¹⁵⁹ 2.DE:n asiak nro 14/Järj./OT 10 p sal, 20.2.1952, T22003A F 1 OT-SAL, KA.

Toimintavalmiuteen liitettyllä sanalla ”koulutus” oli tarkoitus johtaa harhaan asiakirjojen lukijoita, jos asiakirjoja jouduttaisiin esittelemään syystä tai toisesta Neuvostoliitolle.

2. Divisioonan komentaja esikuntansa tukemana tarkasti alajohtoportaidensa harjoittelua. Tarkastuksista laadittiin kertomukset Pääesikunnan järjestelyosastolle. Esimerkiksi vuonna 1958 Pääesikunnalle lähetetyssä kertomuksessa todettiin edellisen vuoden toimintavalmiuskoulutuksen tarkastuksien havaintojen perusteella liikekannallepanon toteuttamisessa olevan vielä paljon parannettavaa. Huomionarvoisiksi ongelmiksi nostettiin muun muassa reserviläisten kutsuminen ja kokoaminen sekä materiaalikuljetusten häiriötön järjestely.

Reserviläisten kutsuminen suurissa väestökeskuksissa oli suunniteltu toteutettavan postin välityksellä, jolloin 2.DE:n mukaan käskykorttien häiriötön levittäminen vaati ihanteellisen normaalit olosuhteet. Asian ratkaisuksi esitettiin kirjallisten, valmiiden kuulutuksien laatiminen etukäteen. Kuulutukset olisi voitu toteuttaa kaiutinautoilla ja radiokuulutuksilla. Reserviläisten saapuminen oikeille kokoontumispaikoille olisi varmistettu laittamalla sotilaspasseihin liikekannallepanomääräys, jossa kokoontumispaikka olisi ilmoitettu. Materiaalikuljetusten osalta varsinakin suojajoukkojen materiaali tuli saada nopeasti pois keskusvarikoista joukkojen läheisyyteen sijoitettavaksi. Materiaalin kuljetusmatkojen ollessa mahdollisemman lyhyet materiaaliin kohdistuvat häiriötekijät voitiin ennalta minimoida.¹⁶⁰

2. Divisioonan komentajan alajohtoportailleen vuonna 1958 allekirjoittamassa käskyssä kuvastuu tarkastuskäynneillä havaittu joukko-osastojen henkilöstön välinpitämättömyys liikekannallepanoasioita kohtaan. Hälytysharjoituksina pidetyissä toimintavalmiuskoulutuksissa divisioonan komentajaa pöyritytti mieskohtaisen varustuksen kirjavuus. Hänen mukaansa varustuksen kirjavuus johtui suunnittelemattomuudesta ja löysästä valvonnasta. Samaisissa harjoituksissa huolestuttavinta oli kuitenkin se, että kahden joukko-osaston huoltopäälliköt olivat täysin tietämättömiä toimintavalmiuskoulutuksen edellyttämistä perustamistoiminnoista. Tämän arveltiin johtuvan osittain siitä, että huoltopäälliköt oli tarkoituksellisesti pidetty kyseisen toiminnan ulkopuolella. Osansa pääteltiin olevan sillä, että huoltopäälliköt eivät tunteneet riittävää mielenkiintoa toimintavalmiuskoulutuksen kysymyksiä kohtaan.

Epäkohtien kuntoon saattamiseksi divisioonan komentaja käski joukko-osastojen laatia yksityiskohtaisemmat suunnitelmat materiaalin jakamisesta perustamisen yhteydessä. Lisäksi hän

¹⁶⁰ 2.DE:n asiak nro 9/Järjtsto/OT 10 i sal/13.1.1958, T22003A/5 F 3 OT-SAL, KA.

käski, että perustamisvaiheessa huollon johto kaiken materiaalin osalta tuli keskittää yhdelle upseerille, huoltopäällikölle. Huoltopäällikkö oli näin ollen materiaalin osalta ensisijaisessa vastuussa suunnitelmien laatimisesta. Samalla joukko-osastojen komentajat veloitettiin perehdyttämään huoltopäälliköt toimintavalmiuskoulutuksen asioihin, jotta he voisivat ryhtyä toimiin.¹⁶¹

1960-luvun puoliväliin mennessä toimintavalmiuskoulutukseen liittyvät asiat parantuivat huomattavasti 2. Divisioonan vastuualueella. Perustamisvalmius henkilöstön suhteen saavutettiin vuoden 1964 alussa. Liikekannallepanoupseerien suorituskäskyt oli pääosin saatettu siihen kuntoon, että perustaminen niiden avulla katsottiin olevan mahdollista. Materiaalinen valmiustila oli myös kohentunut johtuen siitä, että 2. Divisioonan alueella oli saatu käyttöön uusia varastoja. Uudet varastot olivat mahdollistaneet materiaalin entistä tarkoituksenmukaisemman ryhmittelyn. Vuonna 1964 arvioitiin perustamisvalmiuden olevan jo niin hyvä, että joukot pystyttäisiin perustamaan 4–5 vuorokauden kuluttua siitä, kun liikekannallepanovalmistelut aloitettaisiin. Tällöin perustettavilla joukoilla olisi kuitenkin materiaalipuutteita. Materiaalipuutteiden ei nähty ratkaisevasti heikentävän perustamistoimintaa.¹⁶²

Ratinen esittää liikekannallepanokykä sodan jälkeisinä vuosina käsittelevässä kadettikurssin pro gradu -tutkielmassaan (2009, s. 90) päätelmän siitä, että Puolustusvoimat sai palautettua sodan jälkeen menetetyn liikekannallepanokyvyn Pääesikunnan suunnitelmien osalta vuoden 1956 lopulla. Ratinen olettaa tutkielmassaan, että liikekannallepanon käytännön toimenpiteet kestivät todennäköisesti vielä joitain vuosia, ennen kuin voitiin puhua saavutetusta nopeasta liikekannallepanokyvystä. 2. Divisioonan osalta voidaan osoittaa, että liikekannallepanon käytännön toimenpiteiden kehittyminen hyvälle tasolle kesti seitsemän vuotta.

4.5 Tutkimustulokset

Joukkojen perustamisen suunniteltiin tapahtuvan rauhanajan joukko-osastoissa ja aluejärjestön sotilaspiirien muodostamissa perustamiskeskuksissa. Joukko-osastot perustaisivat pääsääntöisesti t-kokoonpanoon kuuluvia joukkoja, sotilaspiirit su/s- ja tsa-kokoonpanon joukkoja. T-joukkoihin kuuluva henkilöstö muodostettaisiin palvelusta suorittavista asevelvollisista ja kantahenkilökunnasta. Su/s- ja tsa-joukkoihin tarvittava massa tulisi reserviläisistä. Reserviläiset kutsuttaisiin palvelukseen postitse lähetettävällä käskykortilla.

¹⁶¹ 2.DE:n asiak nro 16/Järjsto/OT 10 i sal/22.1.1958, T22003A/5 F 3 OT-SAL, KA.

¹⁶² 2.DE:n asiak nro 10/Optsto/11 sal/14.1.1964, T23919/5 F 3 SAL, KA.

T-joukkojen sodanajan materiaali oli varastoitu joukko-osastoihin. Su/s- ja tsa-joukkojen materiaali oli puolestaan sijoitettu suuriin keskusvarikoihin. Keskusvarikkojärjestelmä nähtiin haavoittuvaisena, koska keskusvarikkojen sijainti oli maan rajojen ulkopuolellakin tiedossa. Näin ollen niiden katsottiin olleen erityisen alttiita vihollisen toiminnalle. Lisäksi keskusvarikot sijaitsivat yleensä kaukana perustamiskeskuksista, jolloin materiaalin kuljettaminen oli työlästä ja hidasta. Kuljetusten pitkät välimatkat lisäsivät entisestään materiaalin ja sitä kuljettavien henkilöiden mahdollisuutta joutua vihollisen vaikuttamisen alaiseksi. Materiaalikysymys ratkaistiin lopuksi rakentamalla sotilaspiirien alueelle aluevarastot, joihin aluejärjestön perustamisvastuulla olevien joukkojen sodanajan materiaali pääosin varastoitiin.

Perustamisen jälkeen pääosa 2.D:n joukoista suunniteltiin siirrettäväksi maanteitse toiminta-alueilleen. Hämeen sotilasläänissä perustettavia muille sotilaslääneille tulevia joukkoja oli tarkoitus kuljettaa myös rautateitse. Ahvenanmaalle siirrettäviä joukkoja varauduttiin kuljettamaan vesi- ja lentoteitse. Valtakunnassa oleva lentokalusto olisi mahdollistanut noin kivääripataljoonan suuruisen osaston kuljettamisen.

1960-luvun puoliväliin mennessä liikekannallepanoon liittyvät asiat olivat hyvällä mallilla. Muun muassa perustamisvalmius henkilöstön suhteen oli saavutettu ja liikekannallepanoupseerien suorituskäskyt mahdollistivat perustamisen niiden avulla. Uusien varastojen ansiosta joukkojen materiaali oli hajautettu suurista keskusvarikoista ja materiaali oli lähempänä perustamiskeskuksia. Joukkojen perustamisvalmiuden arvioitiin olevan jo niin hyvä, että joukot pystyttäisiin perustamaan 4–5 vuorokauden kuluttua siitä, kun liikekannallepanovalmistelut aloitettaisiin.

Suunnitelmien perusteella joukkojen käytön painopiste oli Uudenmaan sotilasläänissä. Painopisteen muodostaminen johtui useista asioista. Ensinnäkin alueella arviotiin olevan vihollisen toiminnalle mielenkiintoisia ja koko Suomelle tärkeitä kohteita. Tällaisina kohteina pidettiin teollisuuskeskittymiä, satamia ja rannikkoalueita, jotka mahdollistivat maihinnousut. Toisekseen pääkaupunkiseutu nähtiin aina, huolimatta siitä oliko hyökkääjä idästä vai lännestä, yhdeksi vihollisen pääkohteeksi. Lisäksi Ahvenanmaan miehittämiseen käytettävät joukot olisivat olleet Uudenmaan sotilasläänin alueella toimivia joukkoja.

Joukkojen keskittämisvalmius saavutettiin nopeimmin Lounais-Suomen sotilasläänissä ja hitaimmin Hämeen sotilasläänissä. Lounais-Suomen joukkojen keskitysvalmiuden nopeuteen on voinut vaikuttaa eniten se, että alueella oli neljä sotilaspiiriä, jotka vastasivat suurimmalta osin

su/s- ja tsa-joukkojen perustamisesta. Lounais-Suomen alueella perustettavien joukkojen keskitysvalmiuden nopeus voi osittain myös olla selitettävissä sillä, että joukko-osastoja oli Lounais-Suomen sotilasläänin alueella eniten. Hämeen sotilasläänin alueella perustettavien joukkojen keskitysvalmiuden hitaus voidaan arvioida johtuvan sen tehtävästä toimia selusta-alueena, jossa perustettiin pääsääntöisesti täydennysjoukkoja. Etelä-Suomen Vastuualueella kaikki perustettavat joukot olisivat saavuttaneet keskitysvalmiuden käskyn saatuaan 13 päivässä.

Etelä-Suomen Vastuualueella käytettävien joukkojen määrässä tapahtui muutoksia käsiteltävänä ajanjaksona. Suurin muutos tapahtui prikaatien määrässä. ”Valpurissa” Etelä-Suomen Vastuualueelle käskettyjen prikaatien määrä väheni neljällä prikaatilla. Nämä neljä prikaatia vähennettiin Uudenmaan sotilasläänin s-kokoonpanosta. Prikaatien määrän väheneminen saattaa olla selitettävissä sillä, että 2. Divisioonan vuonna 1952 laatimassa puolustus suunnitelmassa ei ollut oikea tai sama määrä joukkoja kuin Pääesikunnan samaan aikaan työstön alla olleessa perustamistehtäväluettelossa. Toinen syy voi olla se, että 1950-luvun loppupuolelle tultaessa Pääesikunnan tietämys tarvittavien joukkojen määrästä valtakunnan puolustamiseksi lisääntyi, ja realismi joukkojen perustamisiin liittyvissä asioissa kirkastui divisioonien laatimien kertomuksien myötä.

5 JOUKKOJEN TEHTÄVÄT JA KÄYTTÖ – YLEMMÄN JOHTOPORTAAN OHJAUS EI JÄTÄ JUURIKAAN PELIVARAA

5.1 Ohjesäännöt selventävät joukkojen käytön ideologiaa

1950-luvulla julkaistuissa kenttäohjesäännöissä ja upseerin käsikirjoissa ohjeistettiin seikkaperäisesti, miten puolustus järjestettäisiin ja miten joukkoja puolustuksessa käytettäisiin. Kenttäohjesäännöissä (KO II osa vuodelta 1954 ja KO yl vuodelta 1958) on kuvattu tarkasti puolustuksen rakenne ja siihen liittyvät osa-alueet. Valtakunnan puolustuksen valmisteluja ja sotatoimia varten ylipääällikkö määräisi alaisilleen yhtymille, kuten 2. Divisioonaa, sotatoimivyöhykkeen.¹⁶³ Yhtymien tulisi suorittaa niille käsketyt tehtävät sotatoimivyöhykkeen takarajan etupuolella. Sotatoimivyöhykkeeltä valittaisiin yksi tai useampia puolustusvyöhykkeitä. Puolustusvyöhykkeiden tarkoituksena oli luoda puolustukselle paikallista joustavuutta ja antaa vastualueiden komentajille mahdollisuus käyttää joukkojansa parhaaksi katsomallaan tavalla.¹⁶⁴

Puolustusvyöhykkeiltä määritettäisiin tiedustelun perusteella ne oman toiminnan kannalta edullisimmat maastonkohdat ja maastolinjat, joissa taistelu haluttaisiin suorittaa. Näihin perustettaisiin puolustusasemat, jotka käsittäisivät syvyysuunnassa toisiaan tukemaan pystyviä erillisiä pesäkkeitä, tukikohtia ja näiden yhdistelmiä, puolustuskeskuksia. Puolustuskeskukset jaoteltaisiin kuuluvan eri puolustuslinjoille. Kaikista parhaiten oman taistelun mahdollistava puolustuslinja olisi pääpuolustuslinja. Taistelun päätyttyä pääpuolustuslinja tulisi oltava puolustajan hallussa.

Pääpuolustuslinjan ohella määritettäisiin etummainen ja takimmainen puolustuslinja. Näiden puolustuslinjojen tarkoituksena olisi lisätä puolustuksen sitkeyttä, sillä niistä saisi luopua vain ylemmän johtajan luvalla. Etummaisen puolustuslinjan tehtävänä oli myös verhoaminen ja harhauttaminen. Takimmaisen puolustuslinjan tarkoituksena oli puolustuksen sitkeyden lisäksi pääpuolustuslinjan taistelujen tukeminen, läpi päässeeseen vihollisen pysäyttäminen ja vastahyökkäysten mahdollistaminen. Takimmainen puolustuslinja muodostaisi puolustusaseman takareu-

¹⁶³ Sotatoimivyöhyke on yleensä laaja sotänäyttämön (valtakunnan alue, jossa sotatoimet tapahtuvat) osa, jossa tehtävän edellyttämät hyökkäys-, puolustus- ja viivytyssotatoimet tapahtuvat. Kenttäohjesääntö, yleinen osa (1958), s. 216.

¹⁶⁴ Sama, s. 68–69.

nan.¹⁶⁵

Puolustuslinjojen sijoitteluun vaikuttaisi vastualueen ulottuminen rannikolle asti. Tällöin avoimella rannikolla puolustusaseman etummainen puolustuslinja, joka olisi samalla pääpuolustuslinja, seuraisi yleensä rantaviivaa. Yksinäisten saarten tai kapeahkon saarivyön suojaamalla rannikolla pääpuolustuslinjaan sisällytettäisiin sellaiset rannikon ja saariston osat, jotka olisivat edullisia puolustuksen kannalta. Pääpuolustuslinjaan sisällytettäisiin myös sellaiset saaret, joista olisi hyötyä vihollisen hyökkäykselle. Laajan saariston suojaamalla rannikolla puolustusasema valittaisiin mahdollisemman edestä. Kuitenkin oli huomioitavaa, ettei pääpuolustuslinjaa saanut sijoittaa kauas merelle, koska pääpuolustuslinja olisi taistelujen aikana kyettävä valtaamaan takaisin.¹⁶⁶ Talviolosuhteissa rannikon puolustuksen järjestelyt muuttuisivat meren jäätyessä luvun alussa kuvatun maarintaman kaltaiseksi.¹⁶⁷

Vuoden 1954 Kenttäohjesäännön mukaan puolustettavan alueen tärkeys, uhanalaisuus, maasto ja voimasuhteet määrittivät sen muodostuiko puolustus tiiviiksi vai harvaksi. Tiiviissä puolustuksessa kaistat olisivat kapeita, jolloin puolustusryhmitys saataisiin pitkäksi. Tämä olisi mahdollistanut vihollisen kuluttamisen syvällä alueella. Tiivis puolustusryhmitys vaatisi painopisteen luomista joukkojen käytön osalta, jolloin toisarvoisissa suunnissa olisi pärjättävä pienin voimin.¹⁶⁸ Rannikkoalueella puolustuksen muodostuessa tiiviiksi alueelle ryhmitettäisiin yleisesti ottaen aina Maavoimien yhtymä, esimerkiksi prikaati.¹⁶⁹ Harva puolustus perustui puolestaan aktiiviseen tiedustelu- ja sissitoimintaan, erillisiin pääpuolustuslinjalla oleviin siilitukikohtiin ja reservien käyttöön murtautuneen vihollisen lyömiseksi.¹⁷⁰ Harvaa puolustusryhmitystä todettiin käytettävän yleensä saaristossa sijaitsevassa puolustusvyöhykkeessä. Tällöin alueella käytettäisiin puolustukseen pääasiallisesti rannikkojoukkoja ja muut joukot pidettäisiin reservinä.¹⁷¹

Ohjesäännöt antoivat myös suosituksia reservien varaamisesta ja niiden käytöstä. Kenttäohjesäännön II osassa (1954) reservien varaamista pidettiin puolustuksen onnistumisen perusedellytyksenä. Reservien pääosa muodostettaisiin kivääriyksiköistä. Reserviksi määrättävän joukon suuruus tulisi olla 1/4–1/3 -osa alueella olevista kivääriyksiköistä. Reservi tulisi olla sijoitettu

¹⁶⁵ Kenttäohjesääntö, II osa (KO II), Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki 1954, s. 91–92.

¹⁶⁶ Kenttäohjesääntö, II osa (1954), s. 216.

¹⁶⁷ Sama, s. 224.

¹⁶⁸ Sama, s. 90.

¹⁶⁹ Kenttäohjesääntö, yleinen osa (1958), s. 83.

¹⁷⁰ Kenttäohjesääntö, II osa (1954), s. 90.

¹⁷¹ Kenttäohjesääntö, yleinen osa (1958), s. 83.

vastuualueelle siten, että sitä voisi välittömästi käyttää vastahyökkäyksiin ja murtojen rajoittamiseen. Reservien sijoituksessa oli lisäksi otettava huomioon mahdollisuus niiden nopeaan siirtämiseen eri kaistoille.¹⁷²

5.2 Valtakunnan puolustussuunnitelmista tiukka ohjaus

”Polttoainehankinnassa” käskettiin 2. Divisioonasta muodostettavalle Etelä-Suomen Armeijalle varsin tarkasti puolustusvyöhykkeet, tehtävät ja joukkojen käyttö. Pääesikunta oli määrittänyt Etelä-Suomen Vastuualueelle muodostettavaksi kolme perättäistä ja toisiinsa liittyvää puolustusvyöhykettä. Ensimmäinen puolustusvyöhyke oli Ahvenanmaan puolustusvyöhyke. Sen etulinja kulki pääpiirteisesti Utö–Kökar–Föglö–Eckerö–Geta–Isokari -välillä. Toisen puolustusvyöhykkeen muodosti Saariston puolustusvyöhyke. Siellä etulinjan muodosti Helsinki–Hanko–Örö–Utö–Kihti–Isokari–Pyhämaa -tasa. Saariston puolustusvyöhykettä määrittäessä oli otettu huomioon myös mahdollisuus Ahvenanmaan miehittämiseen omilla joukoilla. Jos miehittäminen olisi mahdollista, Saariston puolustusvyöhykkeen etulinja kulkisi Brändön ja Jurmon kautta. Kolmas ja viimeinen puolustusvyöhyke oli Rannikon puolustusvyöhyke. Sen etulinja kulki Helsinki–Hanko–Dragsfjärd–Kustavi–Pyhämaa–Pori–Merikarvia -tasalla. Rannikon puolustusvyöhykkeelle käskettiin myös takaraja. Takarajan muodosti Helsinki–Inkoo–Tammisaari–Salo–Tarvasjoki–Mynämäki–Laitila–Eurajoki–Ulvila–Noormarkku–Merikarvia välinen alue.

”Polttoainehankinnassa” Pääesikunta määräsi Etelä-Suomen Armeijan joukkojen käytöstä. Osilla Etelä-Suomen Armeijan voimista tulisi miehittää erikseen käskettäessä Ahvenanmaan puolustusvyöhykkeen demilitarisoitu alue. Ahvenanmaan puolustusvyöhykkeellä painopisteen olisi oltava Utön–Kökarin–Ahvenanmantereen etelä- ja Eckerön länsirannan alueella. Jos Ahvenanmaata ei kyettäisi miehittämään tai siitä jouduttaisiin luopumaan, Ahvenanmaalle tarkoitetut joukot käytettäisiin Saariston puolustusvyöhykkeen vahventamiseen Hangon–Pyhämaan välisellä alueella.

”Polttoainehankinnan” mukaan Etelä-Suomen Armeijan tehtävänä oli yksinkertaisesti torjua Etelä-Suomen Vastuualueelle tunkeutunut vihollinen.¹⁷³ Vaihtoehdoissa A ja B¹⁷⁴ tehtävä toteutettaisiin siten, että vihollisen hyökkäykset torjuttaisiin päävoimin Saariston- ja Rannikon

¹⁷² Kenttäohjesääntö, II osa (1954), s. 106.

¹⁷³ PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

¹⁷⁴ Ks. luku 3.1.

puolustusvyöhykkeillä painopisteen ollessa Hangon–Kemiön ja Helsingin alueilla. Rannikon puolustusvyöhykkeellä oli vastahyökkäyksillä viimeistään lyötävä maahan tunkeutunut vihollinen. Vastahyökkäystehtävää varten ylin johto varaisi alueelle reservejään. Vaihtoehto C:kin otettiin huomioon. Siinä hyökkääjän käytössä olisi ollut myös Ruotsin alue. Tällaisen tilanteen sattuessa tuli Etelä-Suomen Armeijan varautua riittävän vahvoihin voimiin puolustamaan myös Pohjanlahden puoleista saaristoa ja rannikkoa, erityisesti Rauman ja Porin aluetta. Lisämainintana käskettiin vielä kiinnittää huomio kaikissa vaihtoehdoissa Neuvostoliitosta Porkkalan vuokra-alueelle johtavien tärkeimpien maa- ja meriyhteyksien suojaamiseen.

Joukkojen käytöstä käskettiin vielä tarkemmin sitoen ne t-, su- ja tsa-kokoonpanoihin. T-kokoonpanossa oli kaikissa vaihtoehdoissa Etelä-Suomen Armeijan keskitettävä vähintään yksi rykmentti Hangon, yksi jääkäripataljoona ja Helsingin varuskuntapataljoona Helsingin alueelle sekä varautua käskettäessä pikaisesti siirtämään yksi ruotsinkielinen rykmentti ja merijalkaväkipataljoona Ahvenanmaalle. Ylin johto varautuisi keskittämään tilanteen vaatiessa enintään kaksi vahvennettua rykmenttiä (prikaatia) ja yhden jääkäripataljoonan Lohjan–Keravan–Toijalan–Loimaan alueelle.

Su-kokoonpanossa oli kaikissa vaihtoehdoissa alkuvaiheessa keskitettävä vähintään kahdesta prikaatista koostuva armeijakunta Hangon–Kemiön alueelle ja yksi prikaati Helsingin suunnalle. Ahvenanmaalle oli varauduttava siirtämään yksi ruotsinkielinen prikaati, kaksi rannikkopataljoonaa sekä rannikkotykistörykmentin esikunta ja tykistöä. Ylin johto varautuisi tarvittaessa vahventamaan joukkojaan Lohjan–Keravan–Toijalan–Loimaan alueella enintään neljällä prikaatilla. Mikäli ylimmän johdon reservi alueella käsittäisi enemmän kuin kolme prikaatia, alueelle keskitettäisiin armeijakunnan esikunta armeijakuntajoukkoineen.

Tsa-kokoonpanossa oli kaikissa vaihtoehdoissa alkuvaiheessa keskitettävä vähintään kolmen prikaatin käsittävä armeijakunta Hangon–Kemiön ja kaksi prikaatia Helsingin suunnalle. Ahvenanmaalle oli puolestaan varauduttava tsa-kokoonpanossa siirtämään kaksi prikaatia, kaksi rannikkopataljoonaa ja rannikkotykistörykmentin käsittävä armeijakunta. Ylimmän johdon reservi Lohjan–Keravan–Toijalan–Loimaan alueella käsittäisi tarvittaessa enintään kahdeksan prikaatin voimat sekä näitä vastaavan määrän armeijakunnan esikuntia ja armeijakuntajoukkoja.¹⁷⁵

---

¹⁷⁵ PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

”Polttoainehankinnan” perusteella laaditussa 2. Divisioonan puolustussuunnitelmissa divisioonan komentajan alkusanat heijastivat tyytymättömyyttä saamansa tehtävän ennalta saneltuun toteuttamistapaan. Kenraaliluutnantti Heiskanen aloitti asiakirjan näin: *”Suunnitelma on laadittu Op. käsky N:o 8:ssa annettujen ohjeiden mukaisesti ja niiden perusteella ei ESV – alueen komentajalle jää paljoakaan harkitsemisvapautta, koska käytettävissä olevien joukkojen tehtävät ovat ko käskyssä jo pääosiltaan määrätyt.”*

Asiakirjan kriittisestä aloituksesta huolimatta 2. Divisioonan esikunta laati tarkennetun puolustussuunnitelman vastuualueelleen. 2. Divisioonan laatima suunnitelma jakaantui kahteen osaan: puolueettomuusvartiointiin ja puolustamissuunnitelmaan. Puolueettomuusvartiointia käsiteltiin ainoastaan t-kokoonpanossa. Puolustamissuunnitelmasta puolestaan jätettiin t-kokoonpano pois. Perusteluna t-kokoonpanon poisjättämiseen oli tylyn realistinen toteamus, että *”...siinä kokoonpanossa ei paljoakaan puolusteta.”* Puolustamissuunnitelma oli siis laadittu ainoastaan su- ja tsa-kokoonpanoja varten. 2. Divisioonan laatimassa suunnitelmassa joukot oli asiakirjassa käytetyn ilmaisun mukaan *”numeroitu mielivaltaisesti suunnittelutyön helpottamiseksi.”*

2. Divisioonan laatimassa puolustussuunnitelmassa niin puolueettomuusvartiointiin kuin puolustamissuunnitelman osalta joukkojen käyttö ja niille käskettävät tehtävät suunniteltiin vastuualueittain ja kaistoittain. Kaistoille suunnitellut joukot selviävät tarkemmin edellisestä luvusta. Puolueettomuusvartiointiin liittyen Uudenmaan vastuualueella joukkojen tehtävä kaikilla kaistoilla oli puolueettomuusvartiointi. Lisätehtäviä saivat Helsingin linnoitusalue ja Hangon kaista. Helsingin linnoitusalueella Vartiopataljoonan käskettiin toimia alueen reservinä ja Merijalkaväkipataljoona 2:sta oli annettava Porkkalan Rajavartiostolle sen tarvitsemat vahvistukset. Hangon kaistalla yhden prikaatin (4.Pr) oli oltava valmiina siirrettäväksi Ahvenanmaalle. Prikaatin siirtymiseen Ahvenanmaalle varauduttiin pyytämällä ylimmän johdon reservistä yksi jalkaväkirykmentti ottamaan vastuulleen Hangon kaistalta Ahvenanmaalle siirretyn joukon tehtävät.

Lounais-Suomen vastuualueella joukkojen tehtävänä oli myös kaistojen puolueettomuusvartiointi. Turun- ja Rauman kaistat saivat lisätehtäviä. Turun kaistalla 3. Prikaati ei suunnitelman mukaan osallistunut kaistan puolueettomuusvartiointiin. 3. Prikaati oli tarkoitus pitää pääosin koottuna Turussa ja irrottaa siitä tarpeen vaatiessa joukkoja käytettäväksi Turun kaistalla tai naapurikaistoilla. Rauman kaistalla käskettiin Merijalkaväkipataljoona 1:n olla valmiina siirrettäväksi Ahvenanmaalle. Porin kaista oli joukkojen määrällisesti tarkasteltuna heikoimmilla. Asia huomioitiin myös suunnitelmassa. Porin kaistaa vahvistettaisiin tarpeen tullessa 3. Prikaatin joukoilla.

Puolustamissuunnitelmaosiossa käskettiin Vastuualueen kaistoille tarkemmat varsinaiset tehtävät ja valmistautumistehtävät. Lisäksi melkein kaikille kaistoille määritettiin reserveinä toimivat joukot. Su-kokoonpanossa Uudenmaan Ryhmän Vastuualueella Loviisan ja Porkkalan kaistoille annetut tehtävät olivat lyhyitä ja ytimekkäitä. Loviisan kaistalla tehtävänä oli rajanvartiointin lisäksi valmistautua torjumaan rajanloukkausyritykset. Porkkalan kaistalla tehtävänä oli Porkkalan rajan vartiointi, jota suorittaisivat kaistalla vastuussa oleva Porkkalan rajavartiosto yhteistoiminnassa Helsingin linnoitusalueen ja Hangon kaistalla olevien joukkojen kanssa. Loviisan kaistalla reservijoukoksi asetettiin Jalkaväen täydennyspataljoona 3. Porkkalan kaistalle ei käsketty muodostaa reserviä.

Helsingin linnoitusalueelle ja Hangon kaistalle annettiin Loviisan ja Porkkalan kaistoihin verrattuna määrällisesti enemmän tehtäviä. Samalla kaistojen tehtäväkirjokin monipuolistui. Helsingin linnoitusalueella tuli rajanvartiointitehtävän lisäksi valmistautua torjumaan maahanlasku- ja maihinnousu-yritykset. Näiden tehtävien lisäksi Seutulan lentokentän suojaksi oli heti alkuvaiheessa irrotettava yksi pataljoona. Tämä sama pataljoona toimisi myös Helsingin linnoitusalueen reservinä. Seutulan lentokentän suojaaminen ja reservin asettaminen käskettiin 29. Prikaatille.

Hangon kaistalle käskettiin rajanvartiointi- ja maihinnousun torjunnan lisäksi muitakin tehtäviä. Kemiön pohjoispuolitse kulkeva väylä piti varmistaa. Väylän varmistamista varten 16.Pr veloitettiin irrottamaan heti alkuvaiheessa yksi pataljoona Karunaan. Lisäksi JP4:n tuli varmistaa Karjaan rautatie- ja maantiesolmukohta sekä toimia alueen reservinä. Reservinä sen oli valmistauduttava toimimaan Hangon suuntaan. Hangon kaistalla käytettäisiin reservinä tarvittaessa myös Jalkaväen täydennyspataljoona 1:tä. Hangon kaistan joukoista 14.Pr pidettäisiin koottuna Dragsvikin alueella ja sen tehtävänä olisi ollut olla valmiudessa siirtyä käskyn saatua Ahvenanmaalle.

Etelä-Suomen Armeija oli määrittänyt kaistojen reservien lisäksi oman reservin. Jääkäriprikaati, joka perustamisen jälkeen sijoitettaisiin Salo–Halikko–Perttelin alueelle, toimisi sukkokoonpanossa reservijoukkona. Perustamisen jälkeen Jääkäriprikaatista lähetettäisiin varmistusosasto Kiikalan lentokentän suojaksi. Jääkäriprikaatin ensisijaisena tehtävänä oli valmistautua torjumaan maahanlaskut Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella. Toissijaisena tehtävänä sillä oli valmistautua toimimaan Hangon ja Kemiön suuntiin.

Lounais-Suomen Ryhmän kaistoille annetut tehtävät olivat hyvin samanlaisia kuin Uudenmaan Ryhmänkin. Turun kaistan joukkojen varsinaisena tehtävänä oli rajanvartiointi ja valmistautumistehtävänä maihinnousuyritysten torjunta. Erillinen moottoroitu raskas patteristo 6 määrättiin valmistautua siirrettäväksi Ahvenanmaalle. Turun kaistan reservinä toimisi Jalkaväen täydennyspataljoona 2. Rauman kaistalla ei tullut muutoksia puolueettomuusvartioinnissa käskettyyn tehtävään. Su-kokoonpanossa Porin kaistalla joukkojen määrä vahvistui huomattavasti; kaistalla olisi yhteensä vajaan kahden prikaatin suuruiset voimat. Kaistan tehtävänä oli rajanvartiointi ja rajanloukkausyritysten torjunta. Porin kaistalla Saarenmaa–Heikkilä alueelle ryhmittäytyvä 17.Pr toimisi Etelä-Suomen Armeijan reservinä. Sen ensisijaisena tehtävänä olisi valmistautua torjumaan maahanlaskuja. Lisäksi se valmistautuisi toimimaan Porin ja Rauman suuntiin.

Su-kokoonpanossa Ahvenanmaan kaistalla toimisi vajaan kahden prikaatin suuruiset voimat. Joukkojen tehtäväksi käskettiin rajanvartiointi ja valmistautuminen torjumaan maihinnousuyritykset. Jos joukkoja ei siirrettäisi Ahvenanmaalle, 14.Pr:a käytettäisiin Hangon kaistalla. Tämä tapaus poikisi sen, että Hangon kaistalta siirrettäisiin 16.Pr vahventamaan Turun ja Rauman kaistoja sekä Rannikkopataljoona 1 vahventamaan Porin kaistaa. Suunnitelmassa oli varauduttu myös tilanteeseen, jossa Ahvenanmaalle ryhmitetyt joukot jouduttaisiin vetämään sieltä pois. Suunnitelman mukaan poisvedettäviä joukkoja käytettäisiin lounais- ja länsirannikon puolustamiseen.

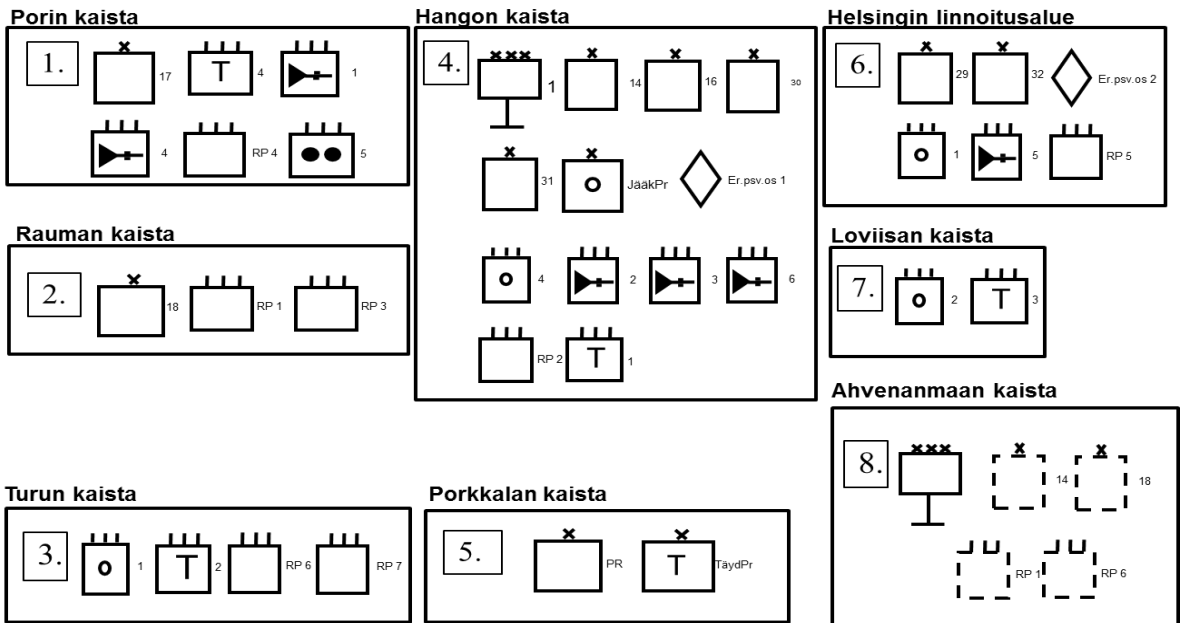
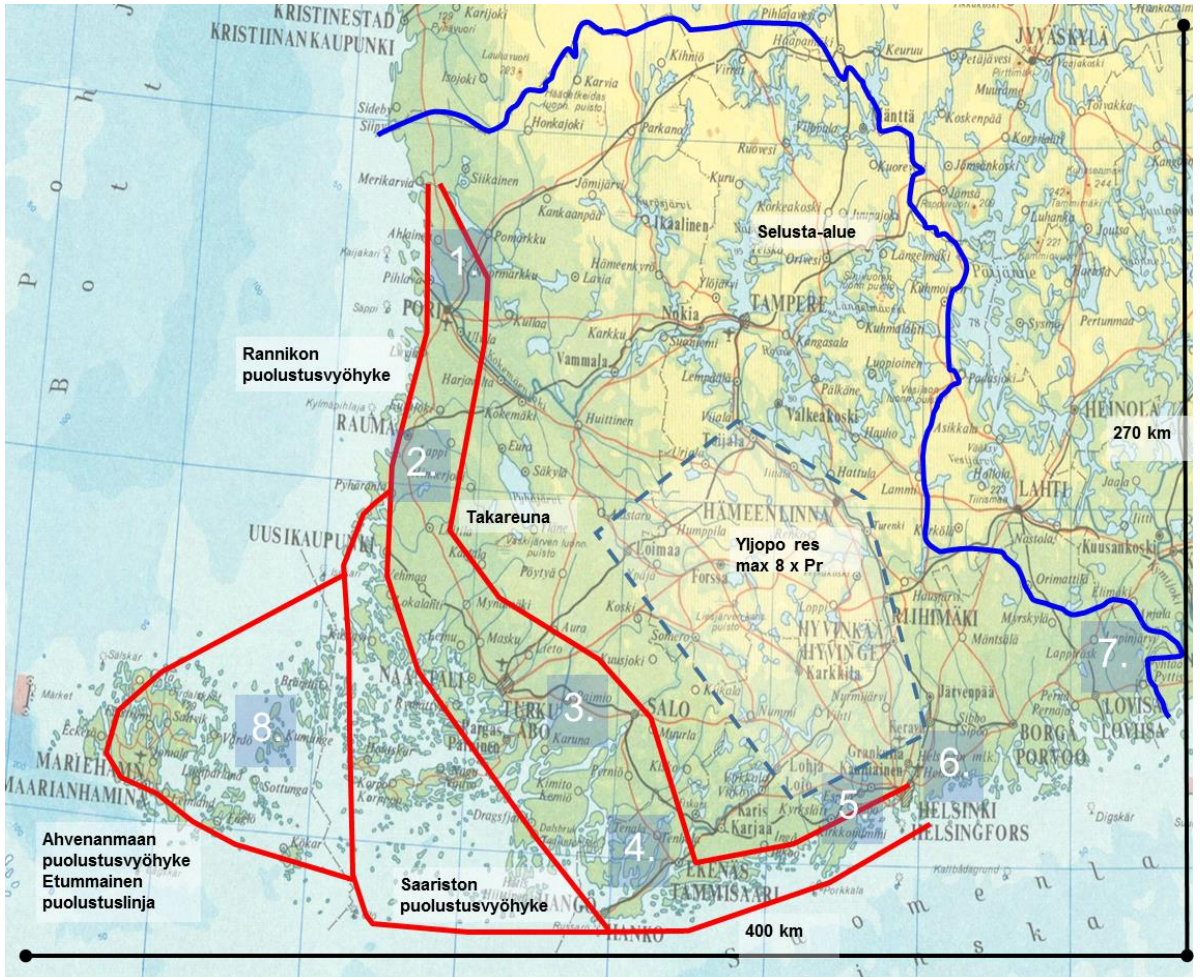
Tsa-kokoonpanossa Uudenmaan Ryhmän kaistojen tehtäviin ei tullut merkittäviä muutoksia. Muutokset kohdistuivat reservijoukkojen määrittämiseen ja niiden tehtäviin. Lisäjoukkojen perustamisen myötä Helsingin linnoitusalueella reservijoukoksi vaihdettiin JP1 aikaisemman 29. Prikaatiin kuuluvan pataljoonan sijasta. JP1 ryhmittäisiin Tikkurilan maastoon. 29. Prikaati puolestaan valmistautuisi yhdessä erillisten yksiköiden kanssa puolustamaan Helsingin linnoitusalueen oikeaa kaistaa.

Porkkalan kaistan joukot vahventuisivat huomattavasti, koska Täydennysprikaati keskitettäisiin Jokela–Hyvinkää alueelle. Täydennysprikaati toimisi Uudenmaan Ryhmän esikunnan reservinä ja sitä valmistauduttaisiin käyttämään 1) Helsingin linnoitusalueen suuntaan ja 2) Porkkalan kaistan vahvistukseksi. Lisäjoukkojen perustaminen vahventaisi myös Hangon kaistan reserviä. Su-kokoonpanossa reservinä toiminut JP4 vapautettaisiin reservitehtävästään, ja vastaperustettu 31.Pr toimisi uutena reservinä. 31.Pr oli tarkoitus keskittää Tenholan pohjoispuoliseen maastoon tehtävänä valmistautua toimimaan Hankoniemen ja Kemiön suuntiin.

Lounais-Suomen Ryhmän alueella tsa-kokoonpanoon siirryttäessä Porin kaista sai kaistoista ainoana täysin uuden lisätehtävän. Uuden perustetun joukon, Panssaritorjuntapataljoona 4, myötä tehtäväksi käskettiin myös Kokemäkijoenvarren panssaritorjunnan valmistelut. Porin kaistalle sijoitettaisiin tsa-kokoonpanossa vielä uutena joukkona Jalkaväen täydennyspataljoona 4 ja Sissipataljoona. Jalkaväen täydennyspataljoona 4:ä käytettäisiin tarvittaessa Porin kaistan reservinä. Sissipataljoona puolestaan jäisi Etelä-Suomen Armeijan esikunnan alaisuuteen myöhempää käyttöä varten.¹⁷⁶

---

¹⁷⁶ PvPE asiak nro 80/Op.1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

Kuva 9. Etelä-Suomen Armeijalle käsketyt puolustusvyöhykkeet, joukot kaistoittain tsakokoonpanossa ja ylemmän johtoportaan reservien sijainti.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Kuva on tutkijan piirtämä. Karttapohjana on käytetty Suomen yleiskarttaa vuodelta 1960. Kartta on saatavilla osoitteesta <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/79269/1201013755.jpg?sequence=1>. Joukkojen taktisten merkkien selitteet on liitteessä 1 ja ne on piirretty Upseerin käsikirjan III osan , 2. painoksen (vuosi 1955) sivujen 48–49 mukaisesti.

”Valpurissa” vuodelta 1958 käskettiin Etelä-Suomen Armeijalle tehtävät sidottuina edelleen vaihtoehtoihin A–C. Vaihtoehdossa A Etelä-Suomen Armeijan tehtävänä olisi varmistaa alueeseensa kuuluva rannikon osa ja valmistautua torjumaan suurmaahanlaskut erityisesti Ahvenanmaan alueella. Vaihtoehto B:n toteutuessa Etelä-Suomen Armeijan tulisi torjua Itämereltä Suomenlahden ja Lounais-Suomen rannikon sekä niiden edessä olevaa saaristoa ja Ahvenanmaata vastaan kohdistuvat hyökkäykset. Lisäksi Etelä-Suomen Armeijan olisi estettävä yhteistoiminnassa Merivoimien kanssa vihollisen pääsy Ahvenanmaan ja Saaristomeren alueen kautta Pohjanlahdelle. Lisämääräenä käskettiin, että puolustus olisi keskitettävä Helsingin–Porkkalan, Hankoniemen ja Ahvenanmaan alueille. Vaihtoehto C:n tullessa kysymykseen olisi puolustus ulotettava käsittämään myös Pohjanlahden rannikon osa painopisteen ollessa Rauman ja Porin alueella. Etelä-Suomen Armeijan tulisi suorittaa tehtävänsä sotatoimivyöhykkeellä, jonka etureuna määrättiin kulkeväksi saariston ulkoreunan kautta. Sotatoimivyöhykkeen takareunaan sisällytettiin Loviisan, Porvoon, Helsingin, Siuntion, Karjalohjan, Kiskon, Salon, Paimion, Liedon, Mynämäen, Laitilan, Lapin, Nakkilan, Ulvilan, Noormarkun ja Siikaisten alueet niihin välittömästi liittyvine todennäköisine maahanlaskualueineen.

”Valpurissa” käskettiin ”Polttoainehankinnan” tapaan myös puolustusvyöhykkeet. Puolustusvyöhykkeitä oli edelleen kolme. Puolustusvyöhykkeiden sijaintia ja nimeämistä oli muutettu. Uloimmaisena oli Ahvenanmaan–Saaristomeren puolustusvyöhyke. Sen etureuna kulki Örön–Utön–Kökärin–Föglön–Signildskärin kautta ja takareuna käsitti Hiittisen, Nauvon, Korppoon, Houtskärin, Iniön, Brändön ja Enklingen saariryhmät sekä varsinaisen Ahvenanmaan. Puolustusvyöhyke liittyisi idässä Rannikon puolustusvyöhykkeeseen Russarön–Hangon alueella ja Pohjanlahdella Kustavin–Uudenkaupungin alueella.

Keskimmäiseksi puolustusvyöhykkeeksi käskettiin Rannikon puolustusvyöhyke. Vyöhykkeen etureuna myötäili Orregrund–Pelling–Pirttisaari–Isosaari–Mäkiluoto–Porsö–Bågaskär–Jussarö–Hästö–Busö–Russarö–Dragsfjärd–Parainen–Rymättylä–Kustavi–Isokari–Pyhämaa–Nurmesluoto–Reposaari -linjaa. Takareunan muodosti Loviisa–Porvoo–Helsinki–Siuntio–Karjaa–Pohja–Kemiön kirkonkylä–Karuna–Turku–Mietoinen–Kalanti–Eurajoki–Ulvila–Normarkku ja Siikaisten välinen alue.

Uutena asiana oli määritetty taaemmat puolustusvyöhykkeet. Niihin kuuluivat Lohjan–Yläneen–Nakkilan vyöhyke ja Mäntsälän–Hämeenlinnan–Tampereen–Virtain vyöhyke. Lohjan–Yläneen–Nakkilan vyöhyke liittyi ESA:lle käskettyyn sotatoimialueeseen Siuntion ja Noormarkun alueilla ja se sisälsi Siuntion–Lohjan, Nummen, Someron, Mellilän–Loimaan,

Yläneen–Säkylän, Kokemäen ja Nakkilan–Noormarkun alueet. Mäntsälän–Hämeenlinnan–Tampereen–Virtain vyöhyke piti sisällään Mäntsälän–Pornaisten, Riihimäen–Hyvinkään–Lopen, Hämeenlinnan–Janakkalan–Rengon, Akaan–Urjalan–Lempäälän, Tampereen–Suoniemen–Hämeenkyrön, Kurun–Ruoveden ja Virtain–Kihniön alueet. Vastuualueen eteläosissa vyöhyke liittyisi käskettyyn sotatoimivyöhykkeeseen Porvoon alueella ja Sisä-Suomen Armeijan vastaavaan vyöhykkeeseen kuuluvan Orimattilan alueeseen sekä pohjoisessa Pohjanmaan Ryhmän vyöhykkeeseen kuuluvan Ähtärin alueeseen.

”Polttoainehankinnan” mukaisesti ”Valpurissa” annettiin tarkka ohjeistus siitä, kuinka joukot tulisi ryhmittää. Käytössä olevat joukot kategorisoitiin suojajoukoiksi ja päävoimiksi. ”Valpurissa” määritettiin myös Etelä-Suomen Armeijan reservit ja niiden käyttötarkoitus. Suojajoukot oli keskitettävä Ahvenanmaan–Saaristomeren- ja Rannikon puolustusvyöhykkeille. Suojajoukoista oli ryhmitettävä Loviisan alueelle Rannikkotykistöpatteristo 13, Helsingin ja Porkkalan alueella I Armeijakunnan esikunta ja vajaan prikaatin suuruiset voimat sekä Hangon ja Kemiön alueelle III Armeijakunnan esikunta ja vajaan kahden prikaatin voimat. Saaristomeren alueelle puolestaan olisi ryhmitettävä Rannikkotykistörykmentti 2 ja 2. Merivalvontakomppania. V Armeijakunnan esikunnan ja vajaan kahden prikaatin suuruiset joukot oli erikseen käskettäessä valmistauduttava ryhmittämään Ahvenanmaan alueelle. Uudenkaupungin ja Porin alueesta vastaisi Rannikkotykistörykmentti 6 ja 6. Merivalvontakomppania.

Päävoimien perustamisen jälkeen joukot oli keskitettävä Rannikon ja Ahvenanmaan–Saaristomeren puolustusvyöhykkeille päätoimintasuuntina Helsingin–Porkkalan ja Tammisaaren–Hangon–Kemiön sekä Ahvenanmaan alueet. Suojajoukot mukaan luettuna Loviisan alueella olisi edelleen Rannikkotykistöpatteristo 13, Helsingin ja Porkkalan alueella I Armeijakunnan esikunta ja noin kolmen prikaatin voimat sekä Tammisaaren–Hangon–Kemiön alueella III Armeijakunnan esikunta ja vajaan neljän prikaatin suuruiset joukot. Saaristomeren alueella joukkojen kokonaisvahvuus nousisi noin prikaatin suuruiseksi, ja Ahvenanmaan alueella V Armeijakunnan esikunnan alaisuudessa olisi noin kolmen prikaatin voimat. Uudenkaupungin ja Porin alueen joukot vahvistuisivat Rannikkojääkäripataljoona 12:n toimesta.

Etelä-Suomen Armeijan reserviksi käskettiin kaksi prikaattia. Reservi oli ryhmitettävä siten, että päätoimintasuuntien lisäksi reservin osia voitaisiin tarvittaessa nopeasti käyttää Saaristomeren alueella mannerta lähinnä olevien suurten saarien tai varsinaisen rannikon puolustuksen vahvistamiseen. ”Valpurissa” otettiin edelleen huomioon tilanne, jossa Ahvenanmaan alueelle ei saataisi ryhmitettyä joukkoja. Tätä tapausta varten joukkojen käyttö oli suunniteltava siten, että

osa joukoista voitaisiin ryhmittää Utön–Alskärin–Jungsfruskärin–Katanpään väliselle alueelle ja osa Rauman–Porin alueelle. ”Valpurissa” käskettiin myös huomioida tilanne, jossa Pohjanlahti ja sen rannikot joutuisivat sotatoimien piiriin. Tähän skenaarioon liittyen Etelä-Suomen Armeijan tuli suorittaa valmistelut Pohjanlahden alueella siten, että sinne suunniteltu puolustusryhmitys voitaisiin nopeasti toteuttaa ylimmän johdon reserveilla.

Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella oli suunniteltu käytettävän ylemmän johdon reserveja. Suojajoukkovaiheessa ne valmistauduttaisiin keskittämään Lohjan–Someron ja Keravan alueille. Ylempi johtoporras keskittäisi yleistilanteen kehityksen mukaisesti edellä mainituille alueille enintään kolme prikaatia ja kolme jääkäripataljoonaa vahvennuksineen. Lohjan–Someron alueelle keskitettyjen reservien tehtävänä oli varautua puolustuksen vahventamiseen rannikon puolustusvyöhykkeellä Porkkalan ja Hangon sekä Rauman ja Porin suunnissa. Lisäksi niiden tuli varautua vastahyökkäyksien tekemiseen maihinnousuja suorittaneen vihollisen lyömiseksi Hangon ja Porkkalan suunnissa, maahanlaskuntorjuntaan erityisesti Loimaan ja Ypäjän aukeilla sekä vihollisen hyökkäysten torjumiseen Lohjan–Someron alueella. Keravan alueelle keskitettyjen reservien tuli varautua pääkaupungin suojaamiseen ja vastahyökkäyksien suorittamiseen Porkkalan tai Helsingin alueella maihinnousuja suorittaneen vihollisen lyömiseksi. Lisäksi reservijoukkojen tuli varautua maahanlaskuntorjuntaan Helsingin pohjoispuolisilla alueilla ja puolustuksen vahventamiseen erityisesti Porkkalan ja Helsingin suuntiin.

Tsa-kokoonpanossa ylemmän johtoportaan reservien lukumäärä Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella kasvaisi käsittäen enintään kaksi armeijakunnan esikuntaa armeijakuntajoukkoineen ja kahdeksan prikaatia. Tsa-kokoonpanossa reservi valmistauduttiin keskittämään Keravan–Riihimäen–Hämeenlinnan–Toijalan–Someron–Lohjan alueelle. Reservijoukkojen tehtävät pysivät samoina kuin suojajoukkovaiheessakin.

Niin s- kuin tsa-kokoonpanossakin 1. Panssariprikaatin tehtävä erotettiin selkeästi muista reservijoukoista. Sen todettiin perustamisen jälkeen jäävän rauhanajan sijoituspaikalle. 1. Panssariprikaatin tehtävänä oli valmistautua siirtymään edellä mainituille keskitysalueilla, josta se tarvittaessa toimisi Hankoniemen ja Helsingin suuntiin.¹⁷⁸

Petteri Jouko on kirjoittanut Piirteitä Puolustusvoimien kehityksessä 1944–1966 -kirjassa (2005, s. 68–70), että Neuvostoliitto oli ainoa, joka kykeni hyökkäämään Suomen alueelle

¹⁷⁸ PvPE:n asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5 D 3.1 OT-SAL, KA.

lännen voimavarojen ollessa riittämättömät hyökkäyksen toteuttamiseen. Joukon mukaan Suomen yhtenä keinona valmistautua Neuvostoliiton hyökkäykseen oli varata suuret reservit. Pääesikunnan varaamien reservien sijoittamisen perusteella ei voida kuitenkaan tehdä johtopäätöksiä niiden olleen pelkästään Neuvostoliiton asettamaa uhkaa vastaan. Reservien varaaminen suojaamaan Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella sijaitsevia strategisesti merkittäviä kohteita, Helsinki ja Ahvenanmaa, on kaikin puolin perusteltua ilman tietyn vihollisen nimeämistä.

5.3 Tutkimustulokset

”Polttoainehankinta” ja ”Valpuri” antoivat varsin pikkutarkan ohjauksen 2. Divisioonan esikunnan laatimaan Etelä-Suomen Armeijan puolustussuunnitelmaan. Valtakunnan puolustussuunnitelmat määrittivät vastuualueelle muodostettavat puolustusvyöhykkeet, tehtävät, joukkojen käytön painopisteen ja joukosta muodostettavan reservin. Lisäksi valtakunnan puolustussuunnitelmissa oli määritetty Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueelle ryhmittyvät Pääesikunnan reservit ja niiden tehtävät.

Valtakunnan puolustussuunnitelmat oli laadittu sitoen uhkaskenaariot A–C vaihtoehtoihin. Etelä-Suomen Armeijalle annettavat tehtävät sidottiin kyseisiin uhkaskenaarioihin ja perustamisjärjestyksen mukaisiin kokoonpanovaiheisiin. ”Polttoainehankinnassa” perustamisjärjestyksen mukaiset joukot jaettiin t-, su- ja tsa-kokoonpanoihin, ”Valpurissa” suojajoukkoihin ja päävoimiin. Etelä-Suomen Armeijalle käsketty tehtäväkirjo oli laaja. Tehtäviä olivat muun muassa rajanvartiointi, rajanloukkausyritysten torjunta, vihollisen torjuminen, maahanlaskun- ja maihinousuntorjunta, Ahvenanmaan miehittäminen ja puolustaminen, pääkaupunkiseudun puolustaminen ja lentokenttien suojaaminen.

Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella Helsinki, Hankoniemi ja Ahvenanmaan alue muodostivat valtakunnan puolustussuunnitelmien mukaan joukkojen käytön osalta selkeän painopistealueen. ”Polttoainehankinnan” mukaan tsa-kokoonpanossa painopistealueille olisi ryhmitettävä yhteensä noin kahdeksan prikaatia ja kaksi armeijakunnan esikuntaa. Lisäksi ylimmän johdon reservi, noin kahdeksan prikaatia ja tarvittava määrä armeijakunnan esikuntia, ryhmitettäisiin painopistealueiden läheisyyteen Lohjan–Keravan–Toijalan–Loimaan alueelle. Ylimmän johdon varaama reservin määrä pysyi samana ”Valpurissakin”.

Valtakunnan puolustussuunnitelmissa määritetyt painopistealueet vaikuttivat 2. Divisioonan esikunnan laatimaan puolustussuunnitelmaan. ”Polttoainehankinnassa” käsketyt painopistealu-

et ohjasivat 2. Divisioonan esikunnan jakamaan Etelä-Suomen Vastuualueen kapeiksi kaistoiksi, joissa painopistealueille ryhmitettäisiin suuri määrä joukkoja. Tämän kaltainen tiivis puolustus aiheutti puolestaan sen, ettei jokaiselle kaistalle kyetty asettamaan samaa määrää joukkoja. Erityisesti Porin kaistalla otettiin tietoinen riski suunnittelemalla sinne perustamisen alkuvaiheessa vain rajanvartiointitehtäviin kykeneviä joukkoja.

2. Divisioonan puolustussuunnitelmassa lähestulkoon jokaiselle kaistalle määritettiin reservijoukko. T- ja su-kokoonpanossa reservi oli yleensä pataljoonan suuruinen joukko. Vahvuuden lisääntyessä tsa-kokoonpanossa reservissä olevan joukon koko kasvoi pataljoonasta prikaatin suuruiseksi. Etelä-Suomen Armeijan esikunnallekin asetettiin oma reservi. Reservin muodosti kaksi prikaatia, jotka sijoitettiin Lounais-Suomen Ryhmän alueelle. Reservijoukkojen ensisijaisena tehtävänä oli valmistautua torjumaan maahanlaskut Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella. Toissijaisina tehtävinä niiden oli valmistautua toimimaan Hangon ja Kemiön sekä Porin ja Rauman suunnissa tehtävänään lyödä vastahyökkäyksin alueelle tunkeutunut vihollinen.

Etelä-Suomen Armeijan esikunnalle ei suunniteltu omaa reserviä ryhmitettäväksi Uudenmaan Ryhmän vastuualueelle. Sen sijaan Uudenmaan Ryhmän esikunnalle käskettiin reserviksi Täydennysprikaati, joka perustettiin tsa-kokoonpanossa. Täydennysprikaatia valmistauduttiin käyttämään Helsingin linnoitusalueen suunnassa ja Porkkalan kaistan vahvistuksena.

Ahvenanmaan merkitys valtakunnallisesti tärkeänä alueena tuotiin niin valtakunnan puolustussuunnitelmissa kuin 2. Divisioonan puolustussuunnitelmassakin esille. Ahvenanmaalle olisi ”Polttoainehankinnan” mukaan keskitetty Armeijakunnan esikunta ja noin kahden prikaatin vahvuiset voimat. ”Valpurissa” vastaavien joukkojen määrä olisi noussut yhdellä prikaatilla. Ahvenanmaalle keskitettäville joukoille ei juurikaan annettu tehtäviä mantereella, vaan niiden tehtävänä oli olla valmiudessa siirtyä Ahvenanmaalle. Näiden joukkojen varsinaiset tehtävät liittyivät Ahvenanmaan alueen puolustamiseen. Puolustussuunnitelmissa otettiin huomioon myös vaihtoehdot, joissa joukot eivät olisi joko ehtineet miehittää Ahvenanmaata tai ne olisivat joutuneet vetäytymään pois sieltä. Näiden tapauksien sattuessa Ahvenanmaalle varatuille joukoille suunniteltiin vahventamistehtäviä muilla kaistoilla ja puolustusvyöhykkeillä.

6 JOHTOSUHTEET – PAPERILLA TOIMIVIA, KÄYTÄNNÖSSÄ VAIKEUTTIVAT SUUNNITTELUA

6.1 Johtaminen sodan aikana

6.1.1 ”Polttoainehankinta” määrittää selkeät johtosuhteet

”Polttoainehankinnassa” määritettiin Divisioonien komentajien valtuudet vastuualueillaan. Käskyssä tuotiin esille myös millaiset johtosuhteet olisivat sodan aikana. Komentajien valtuudet oli kirjoitettu alueellisen maanpuolustuksen periaatteiden hengen mukaiseksi.¹⁷⁹

Kunkin vastuualueen komentaja vastasi oman alueensa puolustamisesta niin sisältä kuin ulkopäin tulevaa hyökkääjää vastaan. Vastuualueen komentaja johti ja valvoi vastuualueensa sotilaallisia ja taloudellisia liikekannallepanovalmisteluja. Komentajan alaisuuteen todettiin kuuluvan kaikki hänen vastuualueellaan olevat Puolustusvoimien osat puolustushaarasta tai aselajista riippumatta. Poikkeuksen muodostivat kuitenkin ylimmän johdon alaiset lento- ja laivasto-voimat sekä ylimmän johdon käyttöönsä varaamat johtoportaat, joukot, muodostelmat, laitokset ja virastot. Lento- ja Laivasto-voimat olivat yleishuoltoonsa nähden vastuualueen komentajan alaisia. Edellä mainitut ylimmän johdon käyttöönsä varaamat resurssit olivat alistettu vastuualueen komentajalle vain hallintoa ja huoltoa sekä sisäistä suojelua ja turvallisuutta koskevissa suhteissa.

Vastuualueen komentajan alaisuuteen kuuluivat myös hänen alueensa kautta kulkevat joukot niin kauan, kun ne vastuualueella viipyivät. Vastuualueen komentaja oli velvollinen kaikin keinoin tukemaan alueensa kautta kulkevien joukkojen siirtoja. Vastuualueen komentaja käskettiin johtamaan itsenäisesti alueensa sisäisen järjestyksen ylläpitoa, puolueettomuusvartiointia, liikekannallepanoa ja sotatoimia, jos yhteydet ylimmän johdon ja vastuualueen välillä olisivat katkenneet. Vastuualueiden komentajat vastasivat myös alueidensa rannikon puolustuksesta. Rannikon puolustamista varten heille alistettiin Maavoimiin kuuluvat rannikkojoukot.

¹⁷⁹ Ks. esimerkiksi Upseerin käsikirja III osa, Joukkoja varten, Pääesikunta, Helsinki 1953, s. 6: ”Alueellinen maanpuolustusjärjestelmä tarkoittaa maan jakoa alueisiin, joiden johtoportaiden tehtävänä on suorittaa alueellaan kaikki maanpuolustukseen liittyvät valmistelut, huolehtia niiden täytäntöön panemisesta sekä johtaa sotatoimia ylimmän johdon antamien käskyjen ja ohjeiden mukaan.”

2. Divisioonan komentaja toimi ”Polttoainehankinnan” mukaisesti Etelä-Suomen Vastuualueen komentajana. Hänen johtoelimenään oli rauhanaikana 2. Divisioonan esikunta, josta sodan sytyessä olisi muodostettu Etelä-Suomen Armeijan esikunta. Vastuualueen komentajan alaisuudessa toimivat Uudenmaan Ryhmä ja Lounais-Suomen Ryhmä.

”Polttoainehankinnan” mukaan Uudenmaan Ryhmän esikunnan muodostaisi Uudenmaan sotilasläänin esikunta, ja vastaavasti Lounais-Suomen Ryhmän esikunnan Lounais-Suomen sotilasläänin esikunta. Uudenmaan Ryhmään kuuluisi lisäksi vastaperustettu Helsingin linnoitusalue. Helsingin linnoitusalue perustettiin pääkaupungin ja siihen liittyvän rannikkovyöhykkeen puolustamista ja Neuvostoliitolle vuokratun Porkkalan kanssa tapahtuvaa yhteistyötä varten. Helsingin linnoitusalueen esikunnan perustaisi Helsingin sotilaspiirin esikunta ennen suojajoukkokokoonpanovaihetta.

Lentovoimien ja Laivastovoimien johtosuhteet ilmaistiin lyhyesti ja selkeästi. 2. Divisioonan vastuualueella toimivia lentovoimia johtaisi Lentovoimien komentaja ylipäällikön käskemien tehtävien mukaisesti. Samoin käskettiin Laivastovoimien osalta.

Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella Laivastovoimien johtamista ja toimintaa varten rannikko ja sen edustalla oleva merialue jaettiin Suomenlahden meripiiriin ja Saaristomeren meripiiriin. Meripiirien komentajat johtaisivat meripiirejä. Suomenlahden meripiiriin esikunnan perustaisi Helsingin laivastoaseman esikunta. Turun laivastoaseman esikunta puolestaan perustaisi Saaristomeren meripiiriin esikunnan.¹⁸⁰

6.1.2 Johtosuhteet 2. Divisioonan puolustussuunnitelman mukaisesti

2. Divisioonan esikunta laati ”Polttoainehankinnan” perusteella oman puolustussuunnitelmansa. Puolustussuunnitelmassa Uudenmaan Ryhmän ja Lounais-Suomen Ryhmän alueet oli jaettu t-, su- ja tsa-kokoonpanovaiheissa kaistoihin sekä erilliseen Helsingin linnoitusalueeseen. Uudenmaan Ryhmän alueeseen kuului Loviisan-, Porkkalan- ja Hangon kaista sekä Helsingin linnoitusalue. Lounais-Suomen Ryhmän alue oli jaettu Turun-, Rauman-, Porin- ja Ahvenmaan kaistoihin.

¹⁸⁰ PvPE asiak nro 80/Optsto 1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA

Uudenmaan Ryhmän kaistojen komentajina toimisivat sekä t-, su- että tsa-kokoonpanovaiheessa Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin päällikkö Loviisan kaistalla, Porkkalanrajavartioston komentaja Porkkalan kaistalla ja Helsingin sotilaspiirin päällikkö Helsingin linnoitusalueella. Hangon kaista muodosti poikkeuksen. Siellä t-kokoonpanovaiheessa komentajana olisi 4. Prikaatin komentaja, su- ja tsa-kokoonpanovaiheessa Hämeen sotilasläänin komentaja. Hämeen sotilasläänin komentaja toimisi samalla I Armeijakunnan komentajana.

Lounais-Suomen sotilasläänissä Turun-, Rauman- ja Porin kaistoilla t-, su- ja tsa-kokoonpanovaiheissa komentajina olisivat Turun kaistalla Turun eteläisen sotilaspiirin päällikkö, Rauman kaistalla Rauman sotilaspiirin päällikkö ja Porin kaistalla Porin sotilaspiirin päällikkö. Ahvenanmaan kaista muodosti edellä mainittuihin kaistoihin verrattuna poikkeuksen. Siellä t-kokoonpanovaiheessa 4.Pr:n komentaja johtaisi toimintaa, su-kokoonpanovaiheessa komentajana olisi 14.Pr:n komentaja ja tsa-kokoonpanovaiheessa Turun pohjoisen sotilaspiirin komentaja.¹⁸¹

Hämeen sotilasläänin ja sen tehtäviä ei mainittu 2.DE:n laatimassa puolustussuunnitelmassa lainkaan. ”Polttoainehankinnan” mukaan se kuului Etelä-Suomen Armeijan alaisuuteen. Hämeen sotilasläänin sijainti sisämaassa teki siitä selusta-alueen. Ajan ohjesääntöjen ja -oppaiden mukaisesti selusta-alueetkin olisi tullut jakaa ala-alueisiin eli kaistoihin.¹⁸² Kuvassa 10 on Etelä-Suomen Armeijan johtosuhteet vuonna 1952.

Etelä-Suomen armeija	Vastuualueet	Kaistojen komentajat	Kaistat
ESA KOM	LSR KOM	TURESP PÄÄLL	TURKU
		RAUMSP PÄÄLL	RAUMA
		PORSP PÄÄLL	PORI
		T: 4.PR KOM SU: 14.PR KOM TSA: TURPSP PÄÄLL	AHVENANMAA
	UMR KOM	EUUDSL PÄÄLL	LOVIISA
		PR KOM	PORKKALA
		HELSP PÄÄLL	HELSINGIN LINNOITUSALUE
		T: 4. PR KOM SU- JA TSA: HÄMSL KOM	HANKO
	HÄMSL KOM	HÄMSLSP PÄÄLL TAMISP PÄÄLL TAMLSP PÄÄLL	EI KAISTAJAKOJA

Kuva 10. Etelä-Suomen Armeijan johtosuhteet vuonna 1952.¹⁸³

¹⁸¹ 2.DE asiak nro 123/Järj./OT 11sal/12.9.1952, T 22003A/3 F 1 OT-SAL, KA.

¹⁸² Katso esim. Upseerin käsikirja III osa (1953), s. 200.

¹⁸³ 2.DE asiak nro 123/Järj./OT 11sal/12.9.1952, T 22003A/3 F 1 OT-SAL, KA.

6.1.3 ”Valpurissa” johtosuhteita täsmennetään Ilma- ja Merivoimien osalta

”Valpurissa” ei enää erikseen määritelty vastuualueiden komentajien valtuuksia samalla tavalla kuin ”Polttoainehankinnassa”.¹⁸⁴ Syynä tähän lienee oli se, että valtakunnan puolustussuunnitelmien julkaisuaikaväli oli varsin lyhyt ja alueellisen maanpuolustusjärjestelmän periaate vahvistui edelleen.

Valpurissa käsiteltiin kuitenkin lyhyesti aluejakoa ja johtosuhteita. 2. Divisioonan komentaja toimi nimensä Etelä-Suomen Vastuualueesta Etelä-Suomen Maanpuolustusalueeksi muuttuneen alueen komentajana. Liikekannallepanon tapahduttua Etelä-Suomen Maanpuolustusalue muodostaisi Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueen. Liikekannallepanon jälkeen toimintaa johtaisi Etelä-Suomen Armeijan komentaja (2.D:n komentaja) esikuntanaan 2. Divisioonan esikunnasta muodostettu Etelä-Suomen Armeijan esikunta. Sodan aikana ja siihen liittyviä valmisteluja (muun muassa operatiiviset suunnitelmat) varten Etelä-Suomen Armeijan Vastuualue jakautuisi Uudenmaan Ryhmän, Lounais-Suomen Ryhmän ja Ahvenanmaan alueisiin sekä armeijan selusta-alueeseen. Selusta-alueen muodosti Hämeen sotilaslääni.¹⁸⁵ ”Valpurista” ei selvinnyt toteutettiinko vastuualueilla enää kaistajakoa.

”Valpurissa” täsmennettiin ”Polttoainehankintaa” yksityiskohtaisemmin Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella toimivien Ilmavoimien johtosuhteita. Ilmavoimien toimintaa johtaisi 2. Lennoston (rauhanajan Satakunnan Lennosto) komentaja, joka toimisi samalla Etelä-Suomen Armeijan ilmakomentajana. 2. Lennoston komentajan alaisina toimisivat Lounais-Suomen lentopiiri ja Pohjanmaan lentopiiri. 2. Lennoston komentaja toimisi myös Etelä-Suomen Armeijan ilmakomentajan tehtävän lisäksi Pohjanmaan Ryhmän ilmakomentajana.

6.1.4 Johtosuhteet 2. Divisioonan laatimassa operaatiokäskey nro 1:ssä

2. Divisioonan ”Valpurin” perusteella laatimaa puolustussuunnitelmaa ei ole saatavilla, joten saadakseen kuvan miten johtosuhteet oli 2. Divisioonan asiakirjojen mukaan järjestetty tarkastellaan operatiivista käskey nro 1. Kansallisarkistossa tutkituista kansioista operatiivinen käskey nro 1 on ainoa löytynyt 2.D:n operatiivinen suunnitelma, joka julkaistiin ”Valpurin” jälkeen. Käskey laadittiin 2. Divisioonan esikunnan toimesta vuonna 1960. Siinä käsiteltiin johtosuhteita

¹⁸⁴ PvPE asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal./17.12.1957, T 26862/D 3 OT-SAL, KA.

¹⁸⁵ Sama.

yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisessä Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella. Operaatiokäskey nro 1:tä tutkimalla saa kuitenkin käsityksen siitä, kuinka vastuualueet komentajineen oli jaettu Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella.

Käskyn mukaan Etelä-Suomen Maanpuolustusalue jaettiin viiteen vastuualueeseen. Alueista kolme aluetta olivat muutamien poikkeuksien sotilasläänien rajojen mukaisia vastuualueita ja kaksi erillistä vastuualuetta. Vastuualueita olivat Uudenmaan sotilasläänin-, Lounais-Suomen sotilasläänin-, Hämeen sotilasläänin- sekä Länsi-Uudenmaan- ja Ahvenanmaan vastuualueet.

2. Divisioonan komentaja johtaisi Etelä-Suomen Maanpuolustusaluetta. Uudenmaan-, Lounais-Suomen- ja Hämeen sotilasläänien komentajina toimivat sotilasläänien komentajat. Erillisten vastuualueiden komentajina toimivat Länsi-Uudenmaan vastuualueella Uudenmaan prikaatin komentaja ja Ahvenanmaan vastuualueen komentaja olisi käskyn mukaan tarkoitus määrätä erikseen.

Sotilasläänien vastuualueet oli jaettu sotilaspiirijakoa noudattaen ala-alueisiin. Poikkeuksen muodosti Turun eteläinen sotilaspiiri, josta Ahvenanmaan ja Länsi-Uudenmaan vastuualueiden lisäksi erotettiin Korppoon–Nauvon nimismiespiiri Lounais-Suomen sotilasläänin komentajan alaiseksi ja Turun Rannikkotykistörykmentin johdossa olleeksi Saaristomeren vastuualueeksi.

Toisen poikkeuksen muodosti Uudenmaan sotilasläänin vastuualue. Vastuualue oli suoraan Puolustusvoimain komentajan alaisena niin kauan kunnes toisin käskettäisiin.¹⁸⁶ Tämä poikkeus selittynee sillä, että Uudenmaan sotilasläänin alueella sijaitsi maan taloudellinen, poliittinen ja väestöllinen keskus, joka oli turvattava kaikissa olosuhteissa. Kuvassa 11 on alueelliset johdosuhteet Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella vuonna 1960.

---

¹⁸⁶ 2.DE asiak nro 26/Optsto/OT 13 a sal/2.4.1960, T 20521/12 F 20 OT-SAL, KA.

Etelä-Suomen maanpuolustusalue	Sotilasläänit / erilliset vastualueet	Sotilaspiirit / erilliset alueet	Sotilaspiirien vastualueet
ESMA KOM	LOUNSL KOM	PORSP PÄÄL	PORI
		RAUMSP PÄÄLL	RAUMA
		TURPSP PÄÄLL	TURKU
		TURTR KOM	SAARISTOMERI
		TURESP PÄÄLL	TURKU
	UUDSL KOM*	EUUDSL PÄÄL	E UUSIMAA
		PUUDSL PÄÄLL	P UUSIMAA
		HELSP PÄÄLL	HELSINKI
	UUDPR KOM	L UUSIMAA	TURKU E KEMIÖ, VÄSTANFJÄRD, DRAGSFJÄRD, HIITTINEN
	HÄMSL KOM	HÄMLSP PÄÄLL	HÄMEENLINNA
		TAMISP PÄÄLL	TAMPERE ITÄ
		TAMLSP PÄÄLL	TAMPERE LÄNSI
	AHVENANMAA	KOM MÄÄRÄTÄÄN ERIKSEEN	

* Puolustusvoimain
komentajan käskyn
alainen, kunnes toisin
käsketään

Kuva 11. Alueelliset johtosuhteet Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella vuonna 1960.¹⁸⁷

6.2 Rauhanajan johtosuhteet vaikeuttavat operatiivista valmistelutyötä

2. Divisioonan komentajana toiminut kenraaliluutnantti Ekman lähetti vuonna 1957 Puolustusvoimain komentajalle 14 sivua sisältävän asiakirjan, jossa hän toi esille näkemyksensä sen hetkistä johtosuhteista vastualueellaan. Ekmanin mukaan johtosuhteet kaipasivat Pääesikunnan tarkistuksen. Ekmanin asiakirjan perusajatuksena oli se, että johtosuhteiden tuli olla rauhan aikana samat kuin sodanaikanakin.

Ekman käsitteli johtosuhteita perustaen mietintönsä alueellisen maanpuolustuksen periaatteisiin. Alueellisen maanpuolustuksen periaatteista olennaisimpana hän piti sitä, että vastuu kunkin maanpuolustusalueen puolustamisesta kuului joka suhteessa yhdelle ja samalle johtoportaalille. Vastuun tuli olla selvä ja jakamaton. Vastuun kantaminen oikeutti sen, että johtoporras perehtyisi jo rauhanaikana alueensa kaikkiin maanpuolustuksellisia asioita koskeviin tai niitä si-

¹⁸⁷ Sama.

vuaviin tekijöihin. Periaatteiden tietäminen ei yksistään riittänyt, asiat oli ennen kaikkea hallittava.

Ekman oli myös sitä mieltä, että alajohtoportaille oli alusta alkaen annettava mahdollisuus hoitaa kaikki asiat, joiden kanssa ne joutuisivat sodan aikana tekemisiin. Asiakirjassa pidettiin erittäin kohtalokkaana sitä, että johtosuhteiden osalta tapahtuisi muutoksia sodanuhkan aikana tai sodan jo syttyä. Tällöin tehtävien hoitaminen ja niiden onnistuminen asetettaisiin vaaraan muuttamalla rauhanajan johtosuhteita sodanajalle soveltuviksi. Asiakirjassa käsiteltiin toimintavalmiuskoulutuksen-, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden- sekä operatiivisia johtosuhteita rauhanajan valmistelutehtävissä.

Toimintavalmiuskoulutuksen osalta 2.DE:n ja aluejärjestön välinen yhteistoiminta koettiin haasteelliseksi. Ongelmaksi yhteistoiminnassa nähtiin erityisesti joukkojen perustamisvastuisiin liittyvät asiat. Perustamisvastuita oli sekä rauhanajan koulutusta antavilla joukko-osastoilla että aluejärjestöllä. 2.DE johti joukko-osastoissa tapahtuvan perustamisen, ja aluejärjestö vastasi vastuualueella toimivien muiden joukkojen perustamisesta. Tämä järjestely aiheutti muun muassa vastuualueella sijaitsevien joukko-osastojen toimintavalmiuskoulutukseen liittyen sen, että 2.DE:n upseerit joutuivat olemaan jatkuvasti virkamatkoilla järjestelläkseen toimintavalmiuteen liittyviä asioita joukko-osastoissa. Lisäksi 2.DE joutui toimittamaan tuomarin osaa ratkaistessaan joukko-osastojen ja aluejärjestön välisiä pikkuasioita.

Ekman oli sitä mieltä, että käytännössä joukot ja laitokset nojautuivat perustamisessaan tiivisti omiin sotilaslääneihinsä ja -piireihinsä. Hän esittikin, että joukko-osastot ja laitokset tulisi pikaisesti alistaa toimintavalmiuskoulutuksen osalta sen sotilasläänin komentajalle, jonka alueella joukko on. Tämä toimenpide palvelisi hyvin alueellisen maanpuolustusjärjestelmän periaatteita. Näin ollen johtosuhteet 2. Divisioonan osalta selkeytyisivät, ja 2.DE käskisi vain sotilasläänejä sekä Panssariprikaatia.

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden johtosuhteiden osalta asiakirjassa käsiteltiin olennaisempaa asiana sitä, että Uudenmaan lääni (pois lukien Orimattilan ja Artjärven kunnat) oli rauhan aikana ja niin kauan kunnes toisin käskettäisiin suoraan Puolustusvoimain komentajan alainen. Tämä aiheutti selvän ristiriidan, koska Uudenmaan lääni kuului 2. Divisioonan vastuualueeseen ja sodan aikana johtosuhteet muuttuisivat. Hallinnollisen läänin rajamäärittelyn ottaminen vaikuttavaksi tekijäksi ei siten tuntunut suositeltavalta vaihtoehdolta. Lisäksi se rikkoi alueellisesti sotilaalliset johtosuhteet Porkkalan länsirajan–Hangon–Bromarvin–Kosken alueella. Tästä seu-

rasi se, että Uudenmaan läänin alueella sijaitsevat Uudenmaan sotilasläänin komentajan alaiset Uudenmaan prikaati ja Hangon rannikkopatteristo joutuisivat sodan uhatessa asioimaan suoraan Helsinkiin. Tätä seikkaa pidettiin jo salaamissyistä huonona. Lisäksi alueelle sijoitettava vartiopataljoona oli käsketty muodostaa Lounais-Suomen sotilasläänin alaisena. Kyseisellä alueella toimivan vartiopataljoonan kokoonpano selviäisi vasta tarpeen ilmentyessä. Tämän puolestaan nähtiin heikentävän 2.DE:n tilannetietoisuutta niin suojeltavasta alueesta kuin sinne muodostettavasta vartiopataljoonan käytöstä.

Asiakirjassa tuodaan esille myös yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidon vastuu puolueettomuuden vartiontiin liittyen. Pääesikunnan operatiivinen osasto oli antanut suullisen tiedon mukaan vastuun 2. Divisioonan komentajalle myös Uudenmaan sotilasläänin osalta. Ekman totesi, että puolueettomuutta koskevien loukkaustapausten sattuessa oli vastatoimenpiteiden oltava nopeita. Hänen mukaansa vastatoimenpiteiden suorittaminen hidastuisi huomattavasti edellä mainitulla Uudenmaan sotilasläänin alueella. Hidastamisen aiheuttaisi viestinvälitysrumba 2.DE:n ja Pääesikunnan välillä, jonka tarkoituksena oli saada aluevastuussa oleva joukko reagoimaan loukkaustapaukseen. Ekman esittikin ratkaisuksi samaa kuin aikaisemminkin; sotilasläänien komentajat vastaavat alueistaan ja 2.D:n komentaja johtaa koko vastuualuettaan myös rauhanaikana. Sotilasläänien komentajille olisi pitänyt siis alistaa sotilaslääni silloisine rajoineen sekä niiden alueilla toimivat rajajoukot. Yleisen järjestyksen ylläpidon ja puolueettomuusvartiointivaiheen aikana 2.D:n komentaja olisi varannut omat reservit, jolloin vastatoimenpiteet olisi saatu nopeasti toteutettua.

Operatiiviset johtosuhteet rauhanajan valmistelutöissä saivat nekin kritiikkiä ja kehitysajatuksia. Lähtökohtana oli aikaisempaa enemmän ottaa sotilasläänien esikuntia mukaan operatiivisiin valmistelutöihin (muun muassa suunnitelmat ja puolustusrakentaminen). Valmistelutöihin liittyen olisi huomattavasti järkevämpää ja tarkoituksenmukaisempaa, jos sotilasläänien komentajat vastaisivat alueistaan. 2. Divisioonan osalta asia koski erityisesti Hankoniemiä ja sitä ympäröivää aluetta. Porkkalan alue oli palautettu Suomelle ja sen vuokraamiseen liittyvät velvoitteet, kuten liikenteen suojele, olivat poistuneet. Ekman totesi näin Hankoniemen merkityksen liittymisessä Porkkalan suuntaan vähentyneen. Muuttuneen tilanteen johdosta hän ajatteli Hankoniemen kuuluvan pikemminkin Saaristomeren alueeseen. Ekmanin mielestä koko Saaristomeren alue tulisi joka tapauksessa voida käsitellä rauhanajan operatiivisissa valmistelutöissä yhden ja saman johdon alaisena. Lounais-Suomen sotilasalueen esikunta vastaisi Saaristomeren alueesta.

Niin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidon kuin myös puolueettomuusvartiointivaiheen sekä suojajoukkovaiheen aikana katsottiin yhden johdon alaisuudesta koituvan etuja. Erityisesti rannikon aluetta tarkasteltaessa johtosuhteet olisi pitänyt järjestää siten, että jo rauhanaikana rannikkojoukot alistettaisiin operatiivisesti sotilasläänien komentajille. Näin ollen rannikkojoukkojen esikunnat pääsisivät heti alusta alkaen osallistumaan alueensa operatiivisen arvon kehittämiseen (esimerkiksi tiestö) ja operatiivisten suunnitelmien laatimiseen. Muussa tapauksessa joukot pääsisivät perehtymään alueillaan tehtyihin suunnitelmiin vasta sodan syttyessä.¹⁸⁸

Johtamistoiminnan tehostaminen ja johtosuhteet tulivat jälleen esille kesäkuussa 1963. Tuolloin Pääesikunta lähetti alajohtoportailleen Puolustusvoimain komentajan allekirjoittaman käskyn, jossa Pääesikunta tiedusteli oliko Puolustusvoimien johtamistoiminnassa tehostamisen varaa. Käskyllä oli liittymäpinta puolustusministeriössä samaan aikaan suoritettuun tutkimukseen, jonka tavoitteena oli esikuntatyön rationalisointi. Käsky lähetettiin laajalla jakelulla. Siinä käskettiin muun muassa yhtymien ja puolustushaarojen komentajien, aselajitarkastajien, Sotakorkeakoulun johtajan ja itsenäisten osastojen päälliköiden ilmoittaa Puolustusvoimain komentajalle ehdotuksensa mahdollisten epäkohtien korjaamiseksi.

Pääesikunnassa oli tiedostettu, että sotilasasioissa päätäntävällän kehityskulku oli lähtenyt väärään suuntaan. Kehitys oli johtanut siihen, että toisarvoisten asioiden ratkaisuvälillä oli siirtynyt yhä enemmän ylimpiin johtoportaisiin. Ylimmissä johtoportaisissa johtavilla virkapaikoilla oli vähemmän tärkeimpien asioiden käsittely moninkertaistunut, jolloin aikaa todella tärkeisiin ja laajakantoisten asioiden työstämiseen ei jäänyt riittävästi. Tästä syystä jakeluissa mainittujen tulikin tutkia oliko päätäntävällän siirtäminen alempiin johtoportaisiin tarpeellista. Tämän lisäksi tuli tarkistaa organisaatorakenteen toimivuutta ja työjärjestystä eri johtoportaisissa. Tavoitteena oli sotilaallisen johtamis- ja hallintotoiminnan saattaminen tehokkaammaksi ja nopeammaksi.

2. Divisioonan silloinen komentaja, kenraaliluutnantti Ehrnrooth, lähetti vastauksensa saman vuoden syyskuussa Puolustusvoimain komentajalle. Hän piti johtamistoiminnan lähtökohtana sitä, että rauhanajan johtaminen tähtäsi aina sodanajan toimintaan vaikeissa ja yllättävissä johtamistoiminnaltaan suurta valmiutta vaativissa tilanteissa. Hänen mielestään alueellisen maanpuolustuksen onnistumisen perusedellytyksiä olivat eri johtoportaiden tehtävien, vastuun ja valtuuksien selvä määrittely sekä alueellisten sotilas- ja siviiliviranomaisten yhteistoimintalinjojen ja -muotojen määrittely. Pääesikunnan osalta oli aselajitarkastajien ja vastaavassa asemassa

¹⁸⁸ 2.DE:n asiak nro 73/Järjsto/OT 10 a sal./15.2.1957, T22003A/5, F 3 OT-SAL, KA.

olevien henkilöiden sekä osastojen ja erillisten toimistojen tehtävät määritelty puolustuslaitosasetuksessa. Tässä asetuksessa ei ollut kuitenkaan määritetty divisioonan komentajan ja hänen esikuntansa eikä myöskään aluejärjestön esikunnan tehtäviä. Tämä seikka aiheutti epäselvyyttä tehtäväjaossa ja tarkastusvastuussa. Lisäksi se aiheutti myös virkatien ohituksia. Tehtävien määrittelyn puuttumisen vuoksi myös yhteistoiminta siviilihallinnon johtoportaiden kanssa oli vaikeaa, koska heillä ei ole ollut oikeaa käsitystä maanpuolustuksen toimintaa johtavista tai koordinoivista johtoportaista.

Ehrnrooth korosti vastauksessaan Etelä-Suomen Maanpuolustusalueen vastuualuejaon muodostamaa haastetta johtosuhteiden osalta. Sotilasläänijako vastasi tosin pääpiirteittäin operatiivista vastuualuejakoa, mutta murheenkryyniksi muodostui Inkoon–Karjaan–Hankoniemen alue. Alue kuului hallinnollisesti Uudenmaan lääniin, operatiivisesti Uudenmaan sotilaslääniin, mutta aluejärjestöllisesti Lounais-Suomen sotilaslääniin. Tällainen järjestely aiheutti merkittävää kitkaa aluejärjestön työskentelylle, toimintavalmiuskoulutukselle ja sodanajan suunnitelmien kehittämislle.

Asiakirjassa ilmeni myös johtosuhteiden kirjavuus. Johtosuhteita lueteltiin asiakirjassa olevan ainakin kuusi erilaista: toimintavalmiuskoulutuksen-, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen sekä väestönsuojelun-, huollon moninaiset ja huoltolajeittain erilaiset-, operatiivisia valmisteluja koskevat-, varuskunnalliset- ja kasarminhoidolliset johtosuhteet. Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella olleiden johtosuhteiden kirjavuuden arveltiin poikkeavan muista maanpuolustusalueista, koska sen alueella oli lukuisia yhtymään kuulumattomia joukkoja ja laitoksia, joiden alistussuhde 2.D:lle oli erilainen.

Eri johtosuhteet olivat usein keskenään ristiriitaisia. Asiakirjassa käytettiin esimerkkinä Porin, Tampereen ja Porkkalan varuskuntia. Porin ja Tampereen varuskuntien päälliköt olivat alistettu Ilmavoimien komentajalle, mutta 2. Divisioonan komentajalla oli vastuu muun muassa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidosta varuskunnissa. Porkkalan varuskunta oli puolestaan Merivoimien komentajan alainen, vaikka vastuu yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidosta oli Uudenmaan sotilasläänin komentajalla. Uudenmaan sotilasläänin komentaja oli edellä mainitun asian suhteen suoraan Pääesikunnan alainen, vaikka muuten oli alistettu 2.D:lle.

Ratkaisuksi johtosuhteiden sekavuuteen esitettiin johtosuhteiden yksinkertaistamista ja mahdollisemman pitkälle vietyä yhdenmukaistamista, jonka uskottiin tehostavan johtamistoimintaa. Lähtökohtana pidettiin jälleen alueellista puolustusta, jolloin johtamistoiminta olisi tapahtunut

linjalla Pääesikunta–Divisioonan esikunta–Sotilasläänin esikunta. Sotilasläänin alueella olevat paikallista puolustusta suorittavat joukot nähtiin tarpeelliseksi alistaa kaikissa suhteissa sotilasläänin komentajalle. Maanpuolustusalueen reservit ja yhtymäjoukot pidettäisiin edelleen divisioonan johdossa. Maanpuolustusalueelle sijoitetut Pääesikunnan alaiset joukot ja laitokset ehdotettiin eräiden johtosuhteiden osalta, muun muassa toimintavalmiuskoulutus ja huolto, alistettavaksi suoraan aluevastuussa oleville sotilaslääneille.

Vastuun jakamista alemmille johtoportaille pidettiin hyvänä ratkaisuna. Vastuun jakamisen katsottiin toisaalta lisäävän esikuntien työmäärää, mutta toisaalta sen todettiin tuovan helpotusta ylemmälle johtoportaalte sinne suuntautuvan asiainhoidon vähentyessä. Kantahenkilökunnan koulutustason todettiin nousseen sille tasolle, että vastuuta kyettäisiin jakamaan entistä enemmän varsinaiselle suorittajaportaalte, joukko-osastolle.

Johtamistoiminnan tehostamisen oli tähdättävä sodanajan johtamiseen. Tämän ajatuksen johdattelemana rauhanajan johtaminen jaettiin asiakirjassa kahteen eri kategoriaan. Ensimmäiseen kuului kaikki se toiminta, joka liittyi sodanajan toimintaan. Toiseen puolestaan niin kutsuttu ”puhdas rauhanajan toiminta”, joka käsitti rauhanajan huollon ja koulutustoiminnan. Alueellisen puolustuksen osalta ensimmäiseen kategoriaan kuuluva toiminta muodostui tärkeimmäksi, jossa vastuun ja tehtävien jako olisi pitänyt määritellä selvästi eri johtoportaiden välillä. Ratkaisuksi esitettiin, että alueellisista esikunnista olisi muodostettu mitä suuremmassa määrin operatiivisia esikuntia. ”Puhtaan rauhan ajan toiminnan” osalta ehdotettiin tehtävä- ja vastuuporrasluomista siten, ettei kaikkia esikuntia olisi kuormitettu puhtaasti rutiiniluonteisilla tehtävillä. Rutiiniluontoisiksi tehtäviksi lueteltiin muun muassa rauhanajan huoltotehtävät ja tarkastusvelvollisuudet.¹⁸⁹

Merivalvonnan osalta johtosuhteet oli selvitetty vuonna 1963 julkaistussa 2. Divisioonan esikunnan merivalvontaohjeessa. Merivalvontaohjeen mukaan 2. Divisioonan komentaja johti merivalvontaa, sen kehittämistä ja koulutustoimintaa Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella. Lisäksi 2.D:n komentaja johti Hangon rannikkopatteristossa merivalvontaelimelle annettavaa koulutusta. Pääesikunta puolestaan johti merivalvontaa huolehtimalla sen valtakunnallisesta yhtenäistämisestä rajavartiostojen esikunnan ja Merenkulkuhallituksen kanssa. Merivoimien komentaja vastasi merivalvonnan toimintavalmiudesta ja materiaalisesta kehittämisestä sekä

¹⁸⁹ 2.DE:n asiak nro 556/Järjsto/OT 10 a sal./25.9.1963, T22003/9, F 9 SAL, KA.

koulutuksesta Puolustusvoimain komentajan välittömässä johdossa.

Merivalvontaan osallistuvien ilmavalvontaelimien ja lentoyksiköiden toimintaa johti Ilmavoimien komentaja. Hän vastasi niiden valmiudesta ja valmiuden kohottamisesta eri vaiheissa. Rajavartiostojen päällikkö johti merivalvontatoimintaa sekä huolehti sen järjestelyistä niin, että tarpeelliset merivalvontatiedot annettiin puolustuslaitoksen merivalvonnan johto- ja suorituselimille. Merenkulkuhallitus ohjasi merivalvontaan erikseen määrättyjen elimiensä toimintaa.

Merivalvonnan suorittamista varten Etelä-Suomen Maanpuolustusalueen rannikko oli jaettu Suomenlahden rannikkotykistörykmentin, Hangon rannikkotykistörykmentin ja Turun rannikkotykistörykmentin merivalvonta-alueisiin. Kunkin joukko-osaston komentaja johti alueellaan merivalvonnan järjestelyjä ja suorittamista sekä vastasi yhteistoiminnasta asianomaisten merivartiostojen ja luotsipiirien kanssa.¹⁹⁰

6.3 Tutkimustulokset

Valtakunnan puolustussuunnitelmissa käskettiin kuinka johtosuhteet tuli vastuualueella sodanaikana järjestää. ”Polttoainehankinnan” mukaan 2.D:n komentaja toimisi sodanaikana Etelä-Suomen Armeijan komentajana. Etelä-Suomen Armeijan esikunta muodostettaisiin 2. Divisioonan esikunnasta. Etelä-Suomen Armeijan alaisuuteen kuului Uudenmaan Ryhmä ja Lounais-Suomen Ryhmä. Ryhmien komentajina toimisivat sotilasläänien komentajat, ja ryhmien esikunnat muodostettaisiin rauhanajan sotilasläänien esikunnista. Vastuualueella toimivia Lento- ja Laivastovoimia johtaisivat puolustushaarojen komentajat ylipäällikön käskemien tehtävien mukaisesti. Laivastovoimien osalta Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueen rannikko ja merialue jaettaisiin kahteen meripiiriin. Meripiirien komentajat johtaisivat yhteistoimintaa Etelä-Suomen Armeijan kanssa.

2. Divisioonan esikunnan laatimassa puolustussuunnitelmassa ryhmien alueet oli jaettu vielä kaistoihin. Kaistojen komentajina toimivat pääsääntöisesti alueella toimivat sotilaspiirien päälliköt. Poikkeuksena olivat Porkkalan, Hangon ja Ahvenanmaan kaistat. Porkkalassa komentajana toimi Porkkalan alueesta vastannut Porkkalan rajavartioston komentaja. Hangon ja Ahvenanmaan kaistojen komentajat vaihtelivat kokoonpanovaiheen mukaan. T-vaiheessa 4.PR:n komentaja toimisi sekä Hangon ja Ahvenanmaan kaistojen komentajana. Su- ja tsa-vaiheessa

¹⁹⁰ 2.DE:n asiak nro 125/Optsto/13 b sal./1.7.1963, T23919/5, F SAL, KA.

Hangon kaistan komentajana olisi Hämeen sotilasläänin komentaja. Ahvenanmaan kaistalla su-vaiheessa joukkoja komentaisi 14.PR:n komentaja ja tsa-vaiheessa Turun pohjoisen sotilaspiirin komentaja.

”Valpurissa” johtosuhteet määritettiin lähes identtisellä tavalla. Lisäyksenä aikaisempaan oli se, että Etelä-Suomen Armeijan Vastuualue jaettiin Uudenmaan Ryhmän, Lounais-Suomen Ryhmän ja Ahvenanmaan alueisiin sekä Hämeen sotilasläänin muodostamaan armeijan selusta-alueeseen. Lisäksi Etelä-Suomen Armeijan Vastuualueella toimivien Ilmavoimien johtosuhteita täsmennettiin. 2. Lennoston komentaja johtaisi Ilmavoimien toimintaa vastuualueella, ja toimisi samalla Etelä-Suomen Armeijan ja Pohjanmaan Ryhmän ilmakomentajana.

”Valpurin” julkaisun jälkeen 2.DE:n esikunnan operatiivinen käsky nro 1 määritteli tarkemmin johtosuhteet täysimittaista sotaa edeltävässä vaiheessa, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisessä. 2.D:n komentaja toimisi nimensä muuttaneen Etelä-Suomen Maanpuolustusalueen komentajana. Alaisena hänellä olisi sotilasläänien komentajat ja Ahvenanmaan sekä Länsi-Uudenmaan komentajat. Sotilasläänien ja sotilaspiirien osalta johtosuhteet olivat mutkattomat; niitä johtaisivat kyseessä olevien organisaation rauhanaikana johtajana toimivat henkilöt. Ahvenanmaan alueen komentaja määrättäisiin erikseen, ja uudeksi alueeksi nimetyn Länsi-Uudenmaan komentajana olisi Uudenmaan prikaatin komentaja.

Kaikki sotilasläänit eivät kuitenkaan olleet koko ajan Etelä-Suomen Maanpuolustusalueen komentajan käskynalaisuudessa. Poikkeuksen muodosti pääkaupunkiseudun puolustamisesta vastannut Uudenmaan sotilaslääni. Se oli kunnes toisin käskettäisiin Puolustusvoimain komentajan alainen.

Vaikka sodanajan johtosuhteet vaikuttivat paperilla olleen mutkattomat, 2. Divisioonan komentajien ja ylimmän johdon välillä tapahtuneen asiakirjaliikenteen perusteella rauhanajan johtosuhteet vaikeuttivat operatiivisen valmistelutyön tekemistä. 2.D:n komentajien mukaan rauhanajan johtamisen tuli aina tähdätä sodanajan toimintaan. Johtosuhteissa sodan kynnyksellä tapahtuvia muutoksia pidettiin siten erittäin kohtalokkaina. 1950-luvun lopulla erityisinä ongelmina nähtiin joukkojen perustamisvastuut ja operatiiviset johtosuhteet rauhanajan valmistelutöissä. Perustamisvastuita oli sekä rauhanajan joukko-osastoilla että aluejärjestöllä. Tämä järjestely aiheutti sen, että perustamisvastuuasioiden hoitaminen vei suhteettoman paljon aikaa. Asian ratkaisuksi esitettiin joukko-osastojen ja laitoksien alistamista sotilasläänien komentajille. Operatiivisiin valmistelutöihin liittyen esitettiin, että sotilasläänien esikunnat osallistuisivat jat-

kossa suunnittelutöihin. Näin ollen he tunsivat alueillensa tehdyt sodanajan operatiiviset suunnitelmat ja muut käytännön valmistelut.

1960-luvun puolivälin lähestyessä johtosuhteet olivat edelleen kirjavat ja usein keskenään ristiriitaiset. Johtosuhteita oli myös useita erilaisia. Ristiriitaisuuksia johtosuhteissa aiheutti erityisesti se, että osaan 2.D:n komentajan alaisuuteen kuuluvista joukoista oli käskyvalta muilla tahoilla. Ratkaisuksi ehdotettiin, että johtamistoiminta tapahtuisi alueellisen puolustuksen hengessä linjalla Pääesikunta–Divisioonan esikunta–Sotilasläänin esikunta. Näin vahvistui jo aiemmin esiin noussut ajatus: sotilasläänien komentajat johtavat alueillansa olevia joukkoja ja vastaavat alueidensa operatiivisista valmistelutöistä.

7 YHTEISTOIMINTA – VÄHÄN JA VÄKINÄISTÄ

7.1 Käsketty yhteistoiminta puolustushaarojen välillä

”Polttoainehankinnassa” ja ”Valpurissa” käskettiin vastuualueiden ja niiden sotatoimia tukevien puolustushaarojen yhteistoiminnan järjestelyt. ”Polttoainehankinnan” mukaan Laivastovoimista muodostettaisiin kolme meripiiriä. Näistä kolmesta meripiiristä kaksi, Saaristomeren- ja Suomenlahden meripiirit, toimisivat yhteistyössä 2. Divisioonan kanssa. Meripiirien komentajien vastuulla oli koordinoita yhteen Laivastovoimien toiminta vastuualueiden suunnitelmien sekä sotatoimien kanssa. Meripiirien komentajien tuli olla jatkuvassa yhteydessä toimipiirinsä vastuualueiden komentajiin.

Meripiirien komentajia ohjeistettiin tarpeen vaatiessa asettamaan vastuualueiden esikuntiin ja eri kaistojen johtoportaisiin yhteysupseerit tai -elimet. Heidän tehtävänä oli pysyä selvillä vallitsevasta tilanteesta ja mahdollisista tukitarpeista. Siinä tapauksessa, jos Laivastovoimien komentaja komentoportaineen siirtyisi painopistealueelle (esimerkiksi suuren maihinnoususota-toimen torjuminen) hän pitäisi yhteyttä kyseisen vastuualueen komentajaan tämän esikunnassa olevan Laivastovoimien yhteyselimen avulla.

Ilmavoimista muodostettaisiin koko maahan neljä lentopiiriä, joita kutakin johtaisi lentoprikaatien komentajat. 2. Divisioonan vastuualueella toimisi Etelä-Suomen lentopiiri. Lentoprikaatien komentajat vastaisivat Maa- ja Ilmavoimien yhteistoiminnan sovittamisesta vastuualueilla. Samalla he toimisivat myös vastuualueiden ilma-asekomentajina. Tarpeen ilmaantuessa yhteistoiminta Ilma- ja Laivastovoimien kesken toteutettaisiin yhteysupseerien tai -elimien avulla.¹⁹¹

”Valpurissa” käsketyt yhteistoiminnan sovittamiseen liittyvät asiat noudattivat pitkälti ”Polttoainehankinnan” mukaisia linjoja. Joitain tarkennuksia yhteistoimintaan liittyen käskyssä kuitenkin oli. ”Valpurissa” tehtyjen Ilmavoimien kokoonpanomuutoksien johdosta neljä sodan aikana perustettavaa lentoprikaatia muutettiin kolmeksi lennostoksi.¹⁹² Lennoston komentajat toimisivat armeijoiden ilmakomentajina.¹⁹³ Etelä-Suomen Armeijan ilmakomentaja vastaisi Ilmavoimien taholta yhteistoiminnan järjestämisestä Etelä-Suomen Armeijan kanssa. Tarvittaessa hän

¹⁹¹ PvPE asiak nro 80/Optsto 1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

¹⁹² PvPE asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal./17.12.1957, T 26862/D 3 OT-SAL, KA.

¹⁹³ Syrjö, Karjalainen ja Elfvengren (2006), s. 448–449, 458.

asettaisi yhteysupseerit ryhmien ja armeijakuntien sekä tarpeen ilmaantuessa muidenkin yhtymien esikuntaan.

Merivoimien osalta meripiirien komentajat vastaisivat edelleen yhteistoiminnasta Etelä-Suomen Armeijan kanssa. Muutoksena ”Polttoainehankintaan” nähden oli se, että Merivoimat varautuivat tilanteesta riippuen asettamaan Etelä-Suomen Armeijan esikuntaan merikomentajan.¹⁹⁴

7.2 Yhteistoiminta 2. Divisioonan asiakirjaliikenteen mukaan

2. Divisioonan esikunnan kansioista ilmenneestä asiakirjaliikenteestä löytyy esimerkkejä siitä, miten yhteistoiminta eri puolustushaarojen välillä toteutui käytännössä. Vuonna 1956 meripuolustuksen tarkastaja, kenraalimajuri Miettinen, oli suorittanut tarkastuskäynnin 2.D:n vastuualueella. Tarkastuskäynnillään hän oli tarkastanut rannikkotykistöjoukko-osastojen sodanajan suunnitelmia sekä tutustunut vastaaviin suunnittelu- ja valmistelutöihin 2. Divisioonan esikunnassa.

Tarkastuskäynnistään laatimassa kertomuksessa hän kritisoi tarkastamissaan sodanajan suunnitelmissa Laivastovoimien käyttöä osana divisioonan puolustustaistelua. Divisioonan esikunta oli suunnitellut laivasto-osien miinoittamisen meritarkastajan näkemyksen mukaan epäedullisella tavalla. Tältä olisi välttytty, jos divisioonan esikunta olisi ollut alusta lähtien läheisessä yhteistoiminnassa Laivastovoimien kanssa, jolloin muun muassa jo pelkkien miinoitteiden itsensä asettamat vaatimukset olisi osattu ottaa paremmin huomioon operatiivisissa suunnitelmissa. Lisäksi meripuolustuksen tarkastaja toi vahvasti esille ajatuksensa siitä, kuinka rannikon puolustusjärjestelyt olisi pitänyt vastuualueella suunnitella. Hänen mielestä rannikkojääkäreiden käyttö muussa kuin rannikkotykistön suojana oli väärin.¹⁹⁵

Meripuolustuksen tarkastajan laatima kertomus aiheutti pienen vastareaktion 2. Divisioonan esikunnassa. 2. Divisioonan esikunnan puuvärikynällä tekemät sivuhuomautukset osoittavat erimielisyyden meripuolustuksen tarkastajan kertomuksessa esittämiin asioihin. Muun muassa rannikon puolustusjärjestelyissä mainittujen rannikkojääkäreiden käyttöä perusteltiin huomautuksilla: ”ei voida olla vahvoja kaikkialla” ja ”joukkoja ei ole varaa makuuttaa toimeettomana”.¹⁹⁶

¹⁹⁴ PvPE asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal./17.12.1957, T 26862/D 3 OT-SAL, KA.

¹⁹⁵ PvPE:n asiak nro 125/Meriptsto/11 sal/9.7.1956, T 23919/3 F 1 SAL, KA.

¹⁹⁶ Sama.

2. Divisioonan esikunta lähetti Pääesikuntaan virallisen ja omaa toimintaa puolustelevalaunnon meripuolustuksen tarkastajan kertomuksesta. Siinä yhdyttiin pitkälti meripuolustuksen tarkastajan kertomukseen. Laivastovoimien suorittamasta miinoittamisesta osana puolustustaitelua todettiin lyhyesti asiaa koskevien suunnitelmien täydentämisen ja yhteensovittamisen taapahtuvan kuukauden sisällä. Sen sijaan rannikon puolustusjärjestelyjen osalta perusteltiin varsin monipuolisesti miksi joukkojen käyttö oli suunniteltu niin kuin se suunnitelmista ilmeni.¹⁹⁷

2. Divisioonan ja Ilmavoimien välisestä yhteistoiminnasta operatiivisia suunnitelmia laadittaessa löytyi vain vähän taltioituja asiakirjoja. Konkreettisin esimerkki toteutuneesta yhteistyöstä oli Maavoimien lentokuljetuksia käsitellyt asiakirja. Vuonna 1960 Ilmavoimien esikunnan laatimassa asiakirjassa oli tehty lyhyt tutkielma joukkojen siirtokuljetuksista lentoteitse 2. Divisioonan esikunnan käytettäväksi sen suunnitellessaan ”Valpurissa” mainittujen joukkojen lentokuljetuksia. Asiakirjassa pyydettiin vastavuoroisesti 2. Divisioonan esikuntaa ilmoittamaan kuljetuspyyntöihin liittyen alustavia tietoja joukkojen ja tarvikkeiden määrästä. Tiedon saatuaan Ilmavoimat pystyisivät suunnittelemaan joukkojen kuljetukset entistä tehokkaammin.¹⁹⁸

7.3 Yhteistoimintaa Rajavartiolaitoksen, muiden vastualueiden ja sotakoulujen kanssa

Rajavartiolaitos muodostui vuonna 1947 viidestä rajavartiostosta ja kolmesta merivartiostosta. 2. Divisioonan vastualueella näistä toimi Porkkalan rajavartiosto sekä Suomenlahden ja Saaristomeren merivartiostot.¹⁹⁹ Neuvostoliiton palauttaessa Porkkalan vuokra-alueen Suomelle tammikuussa 1956, Porkkalan rajavartiosto organisaationa lakkautettiin saman vuoden viimeisenä päivänä.²⁰⁰ Näin ollen Suomenlahden ja Saaristomeren merivartiostot olivat vuodesta 1957 eteenpäin yhteistoimintaa suorittavat Rajavartiolaitoksen elimet 2. Divisioonan alueella. Sodan uhatessa merivartiostot olisivat siirtyneet toteuttamaan puolueettomuusvartiointia. Liikemallanlepanon tapahduttua osa merivartiostojen aluksista oli tarkoitus luovuttaa laivastolle. Lisäksi osa kalustosta ja miehistä olisi muodostanut erillisiä merivalvontayksiköjä, jotka olisivat toimineet Maavoimien alaisuudessa.²⁰¹

¹⁹⁷ 2.DE:n asiak nro 111/Optsto/11 sal/30.8.1956, T 23919/3 F 1 SAL, KA.

¹⁹⁸ IlmaVE:n asiak nro 118/Optsto/10 sal/20.12.1960, T 23919/4, F 2 SAL, KA.

¹⁹⁹ Kirjavainen, Ilmari: Rajavartiolaitos 1919–1969, Länsi-Savon Kirjapaino OY, Mikkeli 1969, s. 344.

²⁰⁰ Sama, s. 368–373.

²⁰¹ Sundbäck, Esa: Merivartiointia 75 vuotta, Kajaanin Offsetpaino OY, Kajaani 2005, s. 287.

”Polttoainehankinnassa” ja ”Valpurissa” käskettiin lyhyesti rajavartiostojen tehtävistä sekä yhteistoiminnan toteuttamisesta vastuualueiden ja rajavartiostojen välillä. ”Polttoainehankinnassa” todettiin, että vastuualueiden komentajat yhteistoimin alueella olevien rajavartiostojen komentajien kanssa laativat suunnitelman siirtymisestä tehostettuun rajanvartiointiin. Maa-alueella tapahtuvalla tehostetulla rajanvartiointilla tarkoitettiin vartioiden määrän ja vahvuuden lisäämistä ensisijassa rajavartiostojen omalla ja tarpeen mukaan Puolustuslaitoksen henkilöstöllä. Edellä mainituilla toimenpiteillä pyrittiin estämään luvaton rajanylitys. Merirajojen tehostetulla vartiointilla tarkoitettiin puolestaan siirtymistä t-kokoonpanoon. Rajavartiolaitos tai sen osia valmistauduttiin alistamaan Puolustusvoimille tarpeen mukaan.²⁰²

”Valpurissa” mainittujen rajavartiostojen tehtävät linkittyivät vahvasti suojajoukkojen tehtäviin. Rajavartiostojen perustamat joukot kuuluisivat suojajoukkoihin ja ne osallistuisivat suojajoukkotehtäviin niillä raja-alueilla, missä sotatoimia tapahtuisi. Rannikolla suojajoukkojen tehtävänä olisi ollut tärkeiden satamien, maihinnousuun soveltuvien rannikko- ja saaristoalueiden sekä erityisesti linnakesaarien hallussa pitäminen. Operatiivisiin suunnitelmiin liittyen ”Valpurissa” mainittiin, että valtakunnan puolustamiseen liittyviä suunnitelmia laadittaessa Rajavartiolaitosta käsiteltäisiin Puolustusvoimien osana Sille suunnitellut tehtävät valmisteltaisiin yhteistoiminnassa Rajavartiolaitoksen kanssa.²⁰³

Vaikkakin valtakunnan puolustussuunnitelmissa käskettiin selkeästi yhteistoiminnasta rajavartiostojen ja vastuualueiden välillä, 2. Divisioonan esikunnan kansioista ei juuri löydy viitteitä yhteistoiminnan toteutumisesta niin käytännössä kuin operatiivisissakaan suunnittelussa. ”Polttoainehankinnan” perusteella laaditussa 2.D:n puolustussuunnitelmasta on havaittavissa kuitenkin merkkejä siitä, että yhteistoimintaa oli suunniteltu rajavartiostojen kanssa tai sen merkitys oli ainakin tiedostettu. Uudenmaan- ja Lounais-Suomen Ryhmien komentajat velvoitettiin suunnittelemaan kaistansa merivalvonnan ja tehostetun rajanvartiointin järjestelyt yhdessä rajavartioston ja Laivastovoimien eri elimien kanssa. Suunnitelmat oli tarkoitus liittää aikanaan 2.D:n puolustussuunnitelman liitteeksi.²⁰⁴ Tällaisia suunnitelmia ei kuitenkaan 2.D:n asiakirjoista löytynyt.

2. Divisioonan puolustussuunnitelmassa esiintyvistä kaistoista Porkkalan kaista oli Porkkalan rajavartioston vastuulla. Sen tehtävänä oli Porkkalan rajan vartiointi. Näin ollen pääkaupungin

²⁰² PvPE asiak nro 80/Optsto 1/11 b/OT/sal./13.6.1952, T 26862/F 3 OT-SAL, KA.

²⁰³ PvPE asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal./17.12.1957, T 26862/D 3 OT-SAL, KA.

²⁰⁴ 2.DE asiak nro 123/Järj./OT 11sal/12.9.1952, T 22003A/3 F 1 OT-SAL, KA.

ja siihen liittyvän rannikkovyöhykkeen puolustamiseksi Helsingin linnoitusalue ja Porkkalan kaistan vieressä olevan Hangon kaistan käskettiin vielä erikseen toimia kiinteässä yhteistoiminnassa Porkkalan rajavartioston kanssa. Yhteistoimintaa käskettiin myös suunnitella merivartiostoista su-vaiheessa muodostettavien merivalvontakomppanioiden kanssa siten, että jokaisella rannikkoalueen sisältävällä kaistalla oli merivartiokomppania, jonka tehtävänä oli suorittaa rajan vartiointia.²⁰⁵

Mitään muita viitteitä yhteistoiminnan suunnittelusta Rajavartiolaitoksen ja 2. Divisioonan esikunnan tai sen alajohtoportaiden välillä ei löytynyt tutkituista Kansallisarkiston kansioista. Edes 2. Divisioonan maastontiedusteluihin osallistuvien henkilöiden joukossa ei tutkittujen asiakirjojen mukaan ollut Rajavartiolaitoksen henkilöstöä eikä Rajavartiolaitos ollut maastontiedusteluista laadittujen kertomuksien jakelulistoilla. Samansuuntainen havainto on myös 2. Divisioonan esikunnan järjestämien koulutustilaisuuksien osalta. Tilaisuuksiin pyydettyjen henkilöiden joukossa ei ollut Rajavartiolaitoksen edustajia. Näiden edellä mainittujen havaintojen perusteella voidaan todeta Rajavartiolaitoksen ja 2. Divisioonan välisen yhteistoiminnan olleen todella vähäistä ja sen perustuneen pääosin vain käskyissä esiintyvien tehtävien kirjaamiseen.

Operatiivisiin suunnitelmiin liittyen yhteistoiminta muiden Divisioonien ja Pohjanmaan Ryhmän kanssa ilmeni pääosin 2. Divisioonan vastuualueella muille perustettavien joukkojen keskitysvalmiutta käsittelevistä asiakirjoista. Esimerkiksi vuonna 1961 2.DE:n operatiivinen osasto lähetti 1. Divisioonan esikuntaan Ouluun ja 3. Divisioonan esikuntaan Kouvolaan asiakirjat, joissa se ilmoitti vastaanottajalle muun muassa alueellansa perustettavien joukkojen perustajan, keskitysvalmiuden ja kuormauspaikan.²⁰⁶ Lisäksi vastavuoroisesti 3. Divisioonaa pyydettiin huomioimaan 2. Divisioonalle perustamiensa joukkojen keskittämisreitit, jos joukot jouduttaiisiin siirtämään maanteitse. 2.DE oli asiakirjassa jo valmiiksi ehdottanut joukkojen keskittämisreitit.

Divisioonien välisestä yhteistyöstä vastuualueiden operatiivisiin valmisteluihin liittyen ”Valpuri”-käskystä löytyi mielenkiintoinen sivun toiselle puolelle mustekynälle tehty huomautus. Huomautuksessa todettiin, että 3.DE:lle oli talvella 1959 annettu suullinen ohje siitä, että valmistelut Uudenmaan Ryhmän itäisellä alueella suoritti käytännössä 3.DE yhteistyössä 2.DE:n kanssa.²⁰⁷ 3. Divisioonan kansioista löytyykin tarkempia tietoja yhteistyön laadusta. Vuoden

---

²⁰⁵ Sama.

²⁰⁶ 2.DE:n asiak:t nro 63/Optsto/10 sal/15.3.1961 ja nro 104/Optsto/21 sal/12.4.1961, T 23919/4 F 2 SAL, KA.

²⁰⁷ PvPE asiak nro 180/Optsto/OT/11 b sal./17.12.1957, T 26862/D 3 OT-SAL, KA.

1959 toukokuussa 3. Divisioonan esikunta pyysi 2. Divisioonan esikuntaa lähettämään tiedot alueelle suunnitelluista joukoista ja alueen sen hetkisistä valmisteluista. 2.DE vastasi pyyntöön lähettämällä edellä mainitut tiedot heti kesäkuun alussa.²⁰⁸

2. Divisioonan esikunnassa tiedostettiin mahdollisuus hyödyntää operatiivisten suunnitelmien laatimisessa Sotakorkeakoulun oppilailleen järjestämiä johtamis- ja siihen rinnastettavia harjoituksia. Vuonna 1960 kenraaliluutnantti Ehrnrooth lähetti Puolustusvoimain komentajalle asiakirjan, jossa hän ehdotti, että sotakoulut velvoitettaisiin Etelä-Suomen Maanpuolustusalueella pidettävien harjoitusten valmisteluvaiheessa kääntymään hänen puoleensa. Ehrnroothin mukaan sotakoulujen harjoitusten tuottama aineisto oli operatiiviselta käyttöarvoltaan korkeatasoista, jolloin sen saaminen 2. Divisioonan käyttöön toisi lisäarvoa sen omiin suunnitelmiin. Sotakoulujen harjoitusten valmisteluvaiheessa tapahtuvalla yhteydenotolla voitaisiin ennalta sopia ja koordinoida tulevat harjoitukset, jolloin niissä laaditut suunnitelmat hyödyntäisivät mahdollisemman paljon 2. Divisioonan operatiivista suunnittelua. Lisäksi yhteydenoton tapahtuessa valmisteluvaiheessa varmistuttaisiin siitä, etteivät harjoitusten järjestäjät tietämättään toisi esille salassa pidettäviä tietoja harjoitustilanteissaan.²⁰⁹ Jälkeenpäin on vaikea todeta, onko yhteistoimintaa käytännössä ollut. Tutkituista kansioista ei löydy tästä yhteistoiminnasta muita asiakirjoja.

7.4 Yhteistoiminnan harjoittelu

2. Divisioonan esikunnan asiakirjaliikenteessä alkoi 1960-luvun alkupuolella näkyä ensimmäisiä viitteitä rauhanaikana suoritetusta yhteistoiminnan harjoittelusta. 2. Divisioonan komentaja ilmoitti vuonna 1961 suunnitelleensa alaisille toteutettavan päällystön jatkokoulutuksen. Jatkokoulutukseen osallistuisivat ylin päällystö, komentaja ja vastaavassa asemassa olevat upseerit. Divisioonan komentaja johtaisi henkilökohtaisesti osallistujista muodostettua koulutusryhmää.

Koulutusryhmän oli tarkoitus tutustua harjoitustehtävien kautta Etelä-Suomen Maanpuolustusalueen sodanajan tehtäviin ja operaatiomahdollisuuksiin vastualueella. Pääopetuskohteeksi muodostui yhteistoiminta ja sen johtotoiminnan järjestelyt eri puolustushaarojen välillä. 2. Divisioonan esikunnassa ei ollut kuitenkaan yhtään Ilmavoimissa koulutuksensa saanutta ylempää

²⁰⁸ 3.DE:n asiak nro 38/Optsto/OT/11 ay sal/30.5.1959 ja 3.DE:n asiak nro 40/Optsto/OT/11 ay sal/8.6.1959, T28355 F 6 OT-SAL, KA.

²⁰⁹ 2.DE:n asiak nro 25/Optsto/5 sal/16.3.1960, T 23919/4, F 2 SAL, KA.

upseeria ja Merivoimien ylemmän upseerikoulutuksen oli saanut vain yksi henkilö, joten yhteistoiminnan kouluttamisen ja tarkastelun onnistumiseksi divisioonan komentaja pyysi Ilma- ja Merivoimien komentajilta pätevää asiantuntijavoimaa koulutusryhmän tueksi. Ilmavoimilta koulutukseen osallistuvan upseerin tehtäviin kuului toimiminen asiantuntijana pohdittaessa Ilmavoimien tukemismahdollisuuksia yhteistoimintakehyksessä. Merivoimien upseerin tuli puolestaan toimia jatkokoulutuksessa meripiirin komentajana ja koko harjoituksessa asiantuntijana yhteistoimintakysymyksiä selvitettäessä Merivoimien osalta.²¹⁰

7.5 Tutkimustulokset

1950- ja 1960-luvun alkupuoliskon 2. Divisioonan arkistokansioita tutkittaessa voidaan todeta puolustushaarojen, Rajavartiolaitoksen ja muiden vastuualueiden kanssa toteutetun yhteistoiminnan olleen 2. Divisioonan vastuualueella varsin vähäistä. Yhteistoiminta tuli esiin parhaiten valtakunnan puolustussuunnitelmista, ”Polttoainehankinta” ja ”Valpuri”. Niissä käskettiin yhteistoiminnan periaatteet vastuualueilla.

Yhteistoiminnan periaate 2. Divisioonan vastuualueella oli se, että puolustushaarat vastaisivat oman puolustushaaransa joukkojen ja toimintojen yhteensovittamisesta vastuualueen esikunnan kanssa. Tarpeen ilmaantuessa puolustushaarat asettaisivat yhteysupseerit ryhmien ja armeijakuntien esikuntiin sekä muihin käskettyihin yhtymiin.

Asiakirjoista havaittuja käytännön esimerkkejä puolustushaarojen kanssa tehdystä yhteistyöstä laadittaessa operatiivisia suunnitelmia oli vähän. 2.DE teki yhteistyötä Merivoimien kanssa laivaston miinoittamissuunnitelmiin liittyen. Merkittävin yhteistyö Ilmavoimien kanssa liittyi joukkojen siirtämiseen lentokuljetuksella Ahvenanmaalle.

Rajavartiolaitoksen kanssa tehtävästä yhteistoiminnasta käskettiin valtakunnan puolustussuunnitelmissa. Yhteistoiminta painottui suojajoukkovaiheen aikana toteutettavan yhteistoiminnan suunnitteluun. Valtakunnan puolustussuunnitelmien mukaan Rajavartiolaitosta käsiteltiin Puolustusvoimien osana, jolloin sen suunnitelmien laatimiseen osallistui 2.DE alajohtoportaineen. Suunnitelmia ei kuitenkaan arkistoista löytynyt eikä mitään muitakaan konkreettisia viitteitä yhteistoiminnasta rajavartiostojen kanssa.

²¹⁰ 2.DE:n asiak:t nro 28 ja 29/Optsto/5 sal/1.2.1961, T 23919/4, F 2 SAL, KA.

Yhteistoimintaa muiden divisioonien kanssa tehtiin pääsääntöisesti 2. Divisioonan vastuualueella muille perustettavien joukkojen osalta. Runsaan asiakirjaliikenteen mukaan joukkojen perustajista, keskitysvalmiudesta ja kuormauspaikoista ilmoitettiin muille divisioonille useasti. Vastavuoroisesti haluttiin myös 2. Divisioonalle tulevien muiden perustamien joukkojen vastaavia tietoja.

Yhteistoiminnan merkitys operatiivista suunnittelua edistävänä seikkana havaittiin 1960-luvulla. Tuolloin sotakoulut nähtiin operatiivista suunnittelua hyödyttävinä yhteistoimintaeliminä. Yhteistoiminnasta arveltiin saavutettavan synergiaetuja: harjoituksissa laaditut suunnitelmat hyödyntäisivät 2.D:n operatiivista suunnittelua ja yhteydenotto valmisteluvaiheessa ennaltaehkäisisi salassa pidettävän tiedon tahatonta paljastamista harjoitustilanteissa.

Yhteistoimintaa ryhdyttiin myös harjoittelemaan. Ylimmälle päällystölle järjestettiin jatkokoulusta. Jatkokoulutuksen pääopetusaiheena olivat yhteistoiminta ja sen johtotoiminnan järjestelyt puolustushaarojen kesken. Jatkokoulutuksen laadun varmistamiseksi Ilma- ja Merivoimilta pyydettiin erikoisosaamista vaativaa henkilöstötukea, jota 2.DE:ssa ei ollut.

Yhteistoiminnan vähyys muiden puolustushaarojen kanssa voi johtua siitä yksinkertaisesta syystä, että Ilma- ja Merivoimat olivat Pariisin rauhansopimuksen myötä joutuneet luopumaan tärkeimmistä suorituskyvyistään.²¹¹ Tällä seikalla on saattanut olla vaikutusta kyseisten puolustushaarojen toimintaan niin halukkuudessa osallistua operatiiviseen suunnittelutyöhön kuin yhteistoiminnan toteuttamiseen ja kehittämiseen. Toisena seikkana voidaan spekuloida sitä, että millaista oli puolustushaarojen välinen yhteistoiminta sotien aikana. Jos yhteistoiminta sotien aikana oli ollut tiukasti Päämajan käskemää ja johtamaa, voidaan ajatella toimintamallin heijastuneen edelleen myös tutkittavana olleeseen ajanjaksoon. Toisin sanoin puolustushaarat eivät osanneet tehdä yhteistyötä keskenään, koska siitä ei ollut aiempaa kokemusta.²¹²

Puolustushaarojen välistä yhteistoimintaa käsiteltiin jo vuonna 1954 julkaistussa kenttäohjesäännön I osassa (KO I).²¹³ Ohjeistuksesta huolimatta yhteistoiminnan käytännön toteutus 2.

²¹¹ Ks. esim. Syrjö, Karjalainen ja Elfvingren (2006), s. 30, 205–206: ”Ilmavoimissa siirryttiin vuonna 1953 suihkukonekauteen ostamalla Englannista kuusi De Havilland Vampire FB Mk 52 -konetta. Vampire oli varsinaiseen taistelukäyttöön jo vanhentunut, mutta se oli suuri edistysaskel verrattuna entiseen pääkalustoon...loppuun kuluneisiin Messerschmitt 109-hävittäjiin... Vuonna 1945 Sukellusveneet oli riisuttava aseista, ja Pariisin rauhansopimuksessa Suomelta kiellettiin sukellusveneet ja moottoritorpedoveneet.”

²¹² Karjalainen, Mikko: Ajatuksista operaatioiksi, Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa, Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 12, Edita Prima Oy, Helsinki 2009, esim. s. 205 ja 208.

²¹³ Kenttäohjesääntö, I osa (KO I), Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki 1954, s. 180–205.

Divisioonan ja Meri- ja Ilmavoimien välillä jäi asiakirjojen perusteella vähäiseksi. Johtuiko yhteistoiminnan puute siitä, ettei oppaissa ja ohjesäännöissä esitettyä toimintakulttuuria ehditty vuoteen 1966 mennessä sisäistää tai sitä ei vain haluttu toteuttaa? Yhteistoiminnan tekemiseen on voinut heikentävästi vaikuttaa myös taustalla ollut salailukulttuuri, jossa tieto oli vain muutamien avainhenkilöiden keskuudessa. Näin ollen voi myös olla mahdollista, että yhteistoimintaa kuitenkin suunniteltiin suljettujen ovien takana, muttei siitä laadittu virallisia asiakirjoja.

8 SYNTEESI

Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata ja arvioida 2. Divisioonan operatiivista suunnittelua Etelä- ja Lounais-Suomen alueella vuosina 1945–1966. Tutkimuksessa analysoitiin 2. Divisioonan suunnitteluun vaikuttanutta toimintaympäristöä, tehtyjä arvioita vihollisesta ja sen toimintamahdollisuuksista, suunniteltua joukkojen perustamista sekä niiden keskittämistä ja käyttöä. Näiden lisäksi tarkasteltiin 2. Divisioonan operatiiviseen suunnitteluun vaikuttaneita johtosuhteita ja yhteistoiminnan ilmenemistä suunnitelmia laadittaessa.

2. Divisioonan vastuualue jaettiin kolmeen sotilasläänin: Hämeen sotilaslääni, Uudenmaan sotilaslääni ja Lounais-Suomen sotilaslääni. Hämeen sotilasläänin oli määrä toimia huolto- ja selusta-alueena. Uudenmaan- ja Lounais-Suomen sotilasläänien alueilla torjuttaisiin vihollisen hyökkäykset.

2. Divisioonan vastuualueella sijaisi valtakunnallisesti tärkeä infrastruktuuri sekä kaupan ja hallinnon keskittymät. Lähestulkoon puolet maan kansalaisista asui vastuualueella. Vastuualueeseen kuului myös strategisesti tärkeä Ahvenanmaan alue. Vastuualueen maantieteellinen sijainti rannikkoon rajoittuvana ja vastuualueella sijainneet Suomen avainalueet loivat pohjan niin joukkojen perustamiselle kuin niiden käytön painopisteen muodostamiselle.

Vastuualueen sijainnin lisäksi maassa vallinnut poliittisesti jännittynyt ilmapiiri ja valtakunnan puolustussuunnitelmat, ”Polttoainehankinta” ja ”Valpuri”, sanelivat tarkat askelmerkit 2. Divisioonan esikunnan laatimille operatiivisille suunnitelmille. Vallinnut poliittinen ilmapiiri toi mukanaan vahvan salailukulttuurin ja kasvottoman vihollisen. Salailukulttuurin taustalla oli YYA-sopimus ja pelko sen rikkomisesta, jos sodanajan suunnitelmat muuta kuin lännen asettamaa uhkaa vastaan paljastuisivat. Salailukulttuuri ilmeni laadittujen valtakunnallisten ja 2. Divisioonan puolustussuunnitelman vähäisinä jakelumäärinä sekä niiden vihollista käsittelevissä osioissa. Salailukulttuurista osoituksena on myös se, että tutkittujen asiakirjojen perusteella 2. Divisioonan alajohtoportaat eivät joko laatineet omia suunnitelmia tai laaditut suunnitelmat hävitettiin systemaattisesti polttamalla niiden vanhentuessa. Puolustussuunnitelmista ja alajohtoportaiden laatimista vihollisen toimintamahdollisuuksien arvioinneista ei voida selkeästi tunnistaa niissä mainittua vihollista. Vihollinen esiteltiin niissä esille suuren sotilaallisen keinovalikoiman omaavana suurvaltana.

Vastuualueelle laaditut suunnitelmat olisivat olleet yhtä toimivia ketä tahansa suurvaltavihollista vastaan. Eräänä merkinä siitä, ettei länttä todellisuudessa pidetty vihollisena on suunnitelmissa esiintuotu 2. Divisioonan vastuualueen länsirannikon puolustaminen. Länsirannikolle Pohjanlahden rantaan ryhmitettävien joukkojen määrä olisi ollut laadittujen operatiivisten suunnitelmien mukaan huomattavasti muuta vastuualuetta pienempi. Sitä pidettiin selvästi sivusuunta-alueena, jossa sotatoimia ei oletettu käytävän.

Kaikki tutkitut operatiiviset suunnitelmat oli laadittu toteutettavaksi sulan veden aikana. Ottaen huomioon talven pituuden ja vastuualueen rannikon läheisyyden tämä on merkille pantavaa. Uskottiinko Puolustusvoimien ylintä johtoa myöten, ettei seuraavassa sodassa joukkoja keskitettäisi jäitä pitkin vai pidettiinkö jään yli tapahtuvaa hyökkäystä uhkarohkeana, tehottomana ja vanhanaikaisena. Jos länsivaltoja olisi pidetty vihollisena, Pohjanlahden ylitys jään poikki olisi ollut erittäin nopea tapa toteuttaa hyökkäys Suomen alueelle.

Liikekannallepanosuunnitelmien laatiminen käynnistyi valtakunnassa vuonna 1948. Työ oli aikaa vievä prosessi, jonka edistyminen heijastui 2. Divisioonaan laatimiin operatiivisiin suunnitelmiin epätietoisuutena käytettävissä olevien joukkojen määrän ja niiden numeroinnin suhteen. Liikekannallepanotyö eteni kuitenkin siten, että jo ”Valpurin” ilmestymisen aikaan vuonna 1957 vastuualueelle alistettavat joukot olivat 2. Divisioonan esikunnan tiedossa. Liikekannallepanosuunnitelmien mukaisten joukkojen perustaminen nähtiin kuitenkin 1950-luvun loppupuolelle asti monimutkaisena prosessina, koska joukkoja perustaisi niin rauhanajan joukko-osastot kuin aluejärjestökin. Lisäksi perustamiselle asetettuja aikamääreitä pidettiin epärealistisina. Valtakunnallisen varastointijärjestelyn kehittymisen sekä perustamisen ja sen henkilöstön harjoittamisen myötä liikekannallepanon suorittaminen kehittyi huomattavasti saavuttaen hyvän tason 1960-luvun alussa.

2. Divisioonalle kuuluvat joukot oli tarkoitus perustaa alajohtoportaille määritettyjen kaistojen läheisyydessä. Joukkojen perustaminen kaistojen läheisyydessä olisi ollut nopein ja vaivattomin tapa saada joukot heti toiminta-alueille, koska suurin osa palvelukseen kutsuttavasta reservistä asui jo valmiiksi kaistojen alueella tai niiden läheisyydessä. Perustettavista joukoista pääosa oli suunniteltu keskitettävän maanteitse toiminta-alueille. Maantiekuljetukset olisivat entisestään nopeuttaneet joukkojen siirtämistä toiminta-alueille ja mahdollistaneet paremmin niiden joustavan käytön.

Valtakunnalliset puolustussuunnitelmat, ”Polttoainehankinta” ja ”Valpuri” käskivät pikkutar-kasti ja 2. Divisioonan komentajan kädet sitoen 2. Divisioonan tehtävän, sen joukkojen käytön ja niiden tehtävät. 2. Divisioonan tehtävänä oli torjua vihollisen hyökkäykset vastuualueellaan. Vihollisen hyökkäykset suunniteltiin torjuttavan ryhmittämällä joukot kolmelle puolustus-
vyöhykkeelle painopisteen ollessa Helsinki-Ahvenanmaa välisellä alueella. Valtakunnallisissa puolustussuunnitelmissa joukkojen käyttö oli suunniteltu niin tarkasti, että 2. Divisioonan joukot olisi voitu lähettää suoraan tehtäviinsä ilman 2. Divisioonan esikunnan laatimaa erillistä puolustussuunnitelmaa.

2. Divisioonan esikunnan laatima suunnitelma täsmensi valtakunnan puolustussuunnitelmaa, ”Polttoainehankinta”. 2.DE:n suunnitelmassa joukot suunniteltiin kaistoittain käsketyille avain-alueille tiiviiseen puolustusryhmytykseen, ja erityisesti Ahvenanmaan miehittämisen asettamat vaatimukset huomioitiin. Tiivis puolustusryhmitys aiheutti sen, etteivät joukot kyenneet olemaan vahvoja kaikilla 2. Divisioonan vastuualueen kaistoilla. Painopistealueen ulkopuolisia joukkojen määrältään ja laadultaan heikoksi muodostuneita kaistoja, kuten Porin- ja Rauman kaistat, suunniteltiin vahvennettavan reservijoukoilla.

Reservijoukot määritettiin lähestulkoon jokaiselle kaistalle, vastuualueen Ryhmille ja 2. Divisi-oonan esikunnasta muodostettavalle Etelä-Suomen Armeijan esikunnalle. Reservijoukoilla oli tarkoitus kaistojen vahventamistehtävän lisäksi varautua pikatilanteisiin kuten maahanlaskun- ja maihinnousuntorjuntaan. Ahvenanmaan miehittämisen epäonnistumisen varalta Ahvenanmaalla käytettäville joukoille suunniteltiin vaihtoehtoihin liittyvät tehtävät. Ahvenanmaalle suunniteltu- ja joukkoja olisi käytetty saariston ja rannikon puolustuksen vahventamiseen, jos ne eivät olisi päässeet tai kyenneet toimimaan Ahvenanmaalla. Pääsääntöisesti Ahvenanmaalle käytettävät joukot eivät sotatoimien alkuvaiheessa olisi sitoutuneet mantereelle suoritettaviin tehtäviin, vaan niiden tehtävät liittyivät Ahvenanmaan puolustamiseen.

Tulevaa sodankulkua on ennalta mahdoton ennustaa ja sodan alkuvaiheen tapahtumat voivat muuttaa täysin vihreän veran äärellä laaditut täydelliset suunnitelmat. Tämä seikka otettiin huomioon niin valtakunnan kuin 2. Divisioonan esikunnan laatimissa puolustussuunnitelmissa. Ne olivat laadittu siten, että joukkojen tehtävät olivat lyhyitä, ytimekkäitä ja yksiselitteisiä. Suunnitelmissa painotettiin jatkuvasti alkuvaiheen merkitystä. Suunnitelmat käsittelivät vain so-
tatoimien alkuvaihetta eikä esimerkiksi joukkojen jatkotehtäviä enää alkuvaiheen jälkeen käs-
ketty. Tämä viittaa siihen, että tilanteen kehittymisen oletettiin ohjaavan sotatoimien aikana ta-
pahtuvaa jatkosuunnittelua.

2. Divisioonan ja Pääesikunnan asiakirjoja tutkimalla selviää johtosuhteiden olleen varsin sekavat. Sodanajan johtosuhteet oli ilmaistu puolustussuunnitelmissa yksinkertaisesti ja ne vaikuttavat asiakirjoja tutkimalla toimivilta. Rauhanaikainen asiakirjaliikenne osoittaa asian kuitenkin olleen toisin. Rauhanajan monimutkaisilla johtosuhteilla yhdistettynä salaamiskulttuurin mukanaan tuomiin lisähaasteisiin tiedon välittämisessä oli vaikutusta operatiivisten suunnitelmien laatimisvastuisiin ja muuhun operatiivisen valmistelutyöhön. Pahimmassa tapauksessa sodanajan joukkojen johtaja sai tietoonsa rauhanaikana laaditut suunnitelmat vasta sodan syttyessä. 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa johtosuhdeongelmaan esitettiin ratkaisuksi sitä, että rauhanajan suunnitelmien laatijat toimisivat myös sodanajan suunnitelmien toimeenpanijoina.

2. Divisioonan esikunnan ja sen vastuualueella toimivien puolustushaarojen välinen yhteistoiminta oli asiakirjaliikenteen mukaan varsin väkinäistä ja vähäistä. Yhteistoimintaa suoritettiin Meri- ja Ilmavoimien sekä 1.- ja 3. Divisioonan kanssa. Yhteistoimintaa toteutettiin pääosin vain puolustussuunnitelmissa käskettyjen asioiden osalta. Yhteistoiminnan puutteeseen on voinut vaikuttaa muun muassa se, että sotien aikana Päämaja koordinoi yhteistoiminnan eri puolustushaarojen välillä. Näin ollen dynaamista yhteistoimintakulttuuria ei ehtinyt tutkittavana ajanjaksona vielä muodostua.

Tutkimuskritiikki

Tutkimus on tehty Kansallisarkistosta löytyvistä virallisista 2. Divisioonan ja Pääesikunnan asiakirjoista. Tutkimuksen kokonaisuus on rakennettu sirpaloituneesta aineistosta, joten absoluuttista totuutta tutkitun aineiston perusteella ei voida tuoda esille. Tutkijan aineiston perusteelle tekemät johtopäätökset voivat osoittautua virheelliseksi tai täydentyä uuden aineiston löydyttyä. Tutkittavana ajanjaksona vallinneen poliittisen ilmapiirin synnyttämän salailukulttuurin takia virallisiin asiakirjoihin ei todennäköisesti ole kirjattu kaikkia arkaluonteisia operatiiviseen suunnitteluun liittyviä asioita. Tutkimuksessa esitettyjä tutkimustuloksia voitaisiin täydentää ja varmentaa tutkimalla vielä 2. Divisioonan operatiiviseen suunnitteluun osallistuneiden avainhenkilöiden yksityiskokoelmia ja päiväkirjoja.

Jatkotutkimustarve

2. Divisioonan lakkauttaminen organisaationa vuonna 1966 asetti tälle tutkimuksella perustelun aikarajauksen. Vuodesta 1966 eteenpäin operatiivista suunnittelua vastuualueella kuitenkin jatkettiin Länsi- ja Etelä-Suomen sotilasläänien toimesta. Näitä suunnitelmia tutkimalla voitai-

siin selvittää aiheuttiko alueellisen maanpuolustusjärjestelmän käyttöönotto muutoksia operatiivisten suunnitelmien sisältöön. Lisäksi kyseisten suunnitelmien tutkiminen jatkaisi luonnollisesti sodanjälkeen operatiivisella vastuualueella laadittujen suunnitelmien tarkastelua.

1960-luvun alusta alkaen salailukulttuuri lieventyi ja suunnitteluun osallistuvien avainhenkilöiden piiriä laajennettiin. Tämä on saattanut avata operatiivisen suunnittelun myös alajohtoportaille. Alajohtoportaiden suunnitelmien tutkiminen yhdistettynä Länsi- ja Etelä-Suomen sotilaskomandojen operatiivisten suunnitelmien tutkimiseen antaisi kattavan kuvan alueelle laadituista operatiivisista suunnitelmista ja niiden kehitymisestä.

Muita jatkotutkimustarpeita aihealueeseen liittyen voisi olla Pohjanmaan Ryhmän operatiivisten suunnitelmien tutkiminen, ilmatorjuntajoukkojen suunniteltu käyttö 1950–60 -luvulla ja maan sisältä päin tulevaan uhkaan varautuminen sodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Pohjanmaan Ryhmän operatiivisten suunnitelmien tutkiminen saattaisi entisestään selventää ketä vihollista vastaan operatiivisia suunnitelmia Suomessa laadittiin. Lisäksi suunnitelmien tutkiminen täydentäisi sodan jälkeisten operatiivisten vastuualueiden laatimien suunnitelmien tarkastelun kattamaan koko maan.

Ilmatorjuntajoukkojen suunnitelmia löytyy Kansallisarkistosta runsaasti. Niiden tutkiminen antaisi kuvan aselajijoukon operatiivisesta suunnittelusta toisen maailmansodan jälkeen. Ilmatorjuntajoukkojen suunnitelmien tutkiminen antaisi myös mielenkiintoisen käsityksen siitä, kuinka kylmän sodan suurvaltioiden ilmavoimien lentoreittien kulkeminen Suomen yllä vaikutti ilmatorjuntajoukkojen suunnitelmiin.

Maan sisältä päin tulevaan uhkaan varauduttiin ensimmäisissä toisen maailmansodan jälkeen laadituissa operatiivisissa suunnitelmissa. Tutkimalla kyseistä aihetta saataisiin selville muuttivatko suunnitelmat ajan saatossa. Aiheen tutkimiseen voisi linkittää poliittisen ilmapiirin ja sen muutokset, jolloin sisäisen järjestyksen ja ylläpitämisen suunnitelmia voisi vertailla niihin.

LÄHTEET

1. ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), arkistonmuodostajittain

PÄÄESIKUNTA

T 26862/D 1 OT-SAL.

T 26862/D 3 OT-SAL.

T26862/5 D 3.1 OT-SAL.

T 26862/F 3 OT-SAL.

T26842/8 Bb 5 SAL–7 SAL.

T 26842/67 Hh 13 SAL.

T 28333/F 16 SAL.

2. DIVISIOONAN ESIKUNTA

T 22003/5 F 5 SAL.

T22003/6 F 6 SAL.

T22003/8 F 8 SAL.

T22003/9 F 9 SAL.

T 22003A/F 1 OT-SAL.

T 22003A/3 F 1 OT-SAL.

T22003A/4 F 2 OT-SAL.

T 22003A/5 F 3 OT-SAL.

T23919/3 F 1 SAL.

T23919/4 F 2 SAL.

T23919/5 F 3 SAL.

3. DIVISIOONAN ESIKUNTA

T28355 F 6 OT-SAL.

HÄMEEN SOTILASLÄÄNIN ESIKUNTA

T21360/23 F 31 SAL.

UUDENMAAN SOTILASLÄÄNIN ESIKUNTA

T 20521/12 F 20 OT-SAL.

2. MUUT JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

2.1 Opinnäytetyöt

Halonen, K.: Suomen sotilasmaantieteen fyysisten tekijäin vaikutus maamme puolustukseen, Sotakorkeakoulu, Maasotalinja 26, Diplomityö nro 777, 23.7.1962.

Komsi, V.: Valtakunnallinen tienrakennustoiminta maassamme itsenäisyytemme aikana sotilasmaantieteelliseltä kannalta tarkasteltuna, Sotakorkeakoulu, Maasotalinja 18, Diplomityö nro tuntematon, 1950.

Pajula, J.: Maamme eri osien sotilaallinen merkitys nykyisin voimassa olevien ja Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten valossa. Sotakorkeakoulu, Maasotalinja 19, Diplomityö nro 524, 3.11.1952.

Ratinen, Juha: Suomen Puolustusvoimien liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina, kadettikurssin pro gradu -tutkielma, Sotahistorian laitos, MPKK 2009.

2.2 Internet-lähteet

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/tyo/1940-60/tehtaat.htm>. 4.5.2016.

<http://www.arkisto.fi/uploads/Aineistot/Puolustusvoimat%20valtiokalentereissa%201929-1939%20ja%201946-2000.pdf>, 30.12.2016.

<http://www.kokemaenjoki.fi/etusivu/kokemaenjoki>, 27.6.2016.

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/porkkalan-palautus-tuli-yllatyksena>, 13.6.2016.

Suomen matkailijayhdistys: Suomen kulkuneuvojen kartta vuosi 1958, Maanmittaushallituksen kivipaino, Helsinki 1958. Julkaisun pysyvä osoite on <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209138031>.

Suomen yleiskartta 1:2 000 000, vuosi 1960, Maanmittaushallituksen kivipaino, Helsinki 1960. Julkaisun pysyvä osoite on <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/79269/-1201013755.jpg?sequence=1>.

2.3 Muut

Sauramo, L.: Sotilasmaantieteen luentorunko, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1949.

3. JULKAISTUT LÄHTEET

3.1 Tutkimukset ja opinnäytteet

Gardberg, Anders: Åland Islands, National Defence College, Painatuskeskus Oy, Pasilan pikapaino, Helsinki 1995.

Karjalainen, Mikko: Ajatuksista operaatioiksi, Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa, Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 12, Edita Prima Oy, Helsinki 2009.

Koskimies, Tapio: Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrategiinen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 14, Edita Prima Oy, Helsinki, 2010.

Palokangas, Marko: Räjähävää tyhjyyttä, Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014.

Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen. – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1 – 1/1996, Nettopaino Oy, Joutsa, 1996.

Tynkkynen Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen, taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, Nro. 1/2014.

Tynkkynen, Vesa ja Jouko, Petteri: Towards East West? Defence Planning in Finland 1944–1966, National Defence University, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Visuri, Pekka: Evolution of the Finnish military doctrine 1945–1985, War College, Helsinki, 1990.

3.2 Kirjallisuus

Adaridi, K.: Suomi sotänäyttämönä, Sotilasmaantieteellinen yleiskatsaus, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1923.

Hirsjärvi S., Remes P. ja Sajavaara P.: Tutki ja kirjoita, 15.–17. painos, Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna 2012.

Jouko, Petteri: Puolustus suunnittelun käynnistyminen maailmansodan jälkeen, Piirteitä Puolustusvoimien kehityksestä 1945–1964, Ekenäs Tryckeri Ab 2005.

Karhu, Ilmari: Suomen sotilasmaantieto, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1932.

Kirjavainen, Ilmari: Rajavartiolaitos 1919–1969, Länsi-Savon Kirjapaino OY, Mikkeli 1969.

Lappalainen, Jussi T.: Haluatko historiankirjoittajaksi? Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2002.

Mikola, K.J., Tervasmäki, V. ja Salokangas, V.S.: Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt, Werner Söderström OY kirja- ja syväpaino, Porvoo 1959.

Nieminen, Jarmo: Porkkalan moni-ilmeinen historia, Porkkala – Tapahtumien keskellä, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja, kirja n:o 13, 2. uudistettu painos. Edita Prima Oy, Helsinki, 2009.

Silvast, Pekka: Hanko ja Porkkala, Neuvostoliiton meritukikohdat, 1. painos, Print Best, Viljandi, Viro, 2015.

Sundbäck, Esa: Merivartiointia 75 vuotta, Kajaanin Offsetpaino OY, Kajaani 2005.

Syrjö, Veli-Matti; Karjalainen, Mikko; Elfvengren, Eero: Puolustusvoimien rauhan ajan historia Osa 2, Suomen puolustusvoimat 1944–1974, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, Helsinki 2006.

Tilastolaitos: Suomen tilastollinen vuosikirja 1952, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1953.

Tilastolaitos: Suomen tilastollinen vuosikirja 1964, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1965.

Visuri, Pekka: Suomi kylmässä sodassa, Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2006.

Visuri, Pekka: Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan, Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1989.

3.3 Ohjesäännöt ja oppaat

Kenttäohjesääntö, I osa (KO I), Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö, I osa (KO I), Yhtymän taistelu, Länsi-Savon Kirjapaino, Mikkeli 1963.

Kenttäohjesääntö, II osa (KO II), Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö, yleinen osa (KO yl), Pääesikunta, Helsinki 1958.

Kenttäohjesääntö, yleinen osa, Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet, 2008, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Upseerin käsikirja III osa, Joukkoja varten, Pääesikunta, Helsinki 1953.

Upseerin käsikirja, III osa, Joukkoja varten, 2.painos, Pääesikunta, Helsinki 1955.

3.4 Artikkelit

Jouko, Petteri: Suunnitelmat Ahvenanmaan puolustamiseksi kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä, Tiede ja ase, nro 63/2005.

Kenraalimajuri Juhani Ruudun haastattelu Kylkirauta n:o 232, 3/2006.

Kiviranta, T.: Maihinnousun mahdollisuuksista Suomen rannikolla talviolosuhteissa, Sotilasikakauslehti nro 8, 1957.

Lauerma, Matti; Sotahistorian tutkimuksen problematiikka ja metodiikkaa, Tiede ja ase, nro 35, 1977.

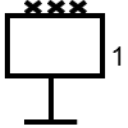
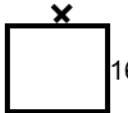
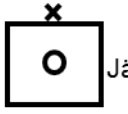
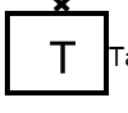

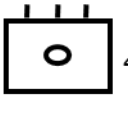
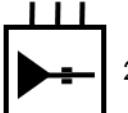
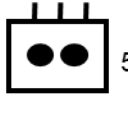

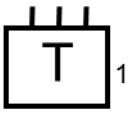

Tuomi, Osmo: Itämeren alue geopoliittisen ja regionalistisen näkemyksen valossa, Tiede ja ase, nro 49, 1991.

LIITTEET

Liite 1

Joukkojen taktisten merkkien selitteet.

Joukkojen taktisten merkkien selitteet.²¹⁴

1. Armeijakunnan esikunta		1
16. Prikaati		16
Jääkäriprikaati		JääkPr
Täydennysprikaati		TäydPr
Erillinen panssari- Vaunuosasto 1		Er.psv.os 1
Jääkäripataljoona 4		4
Panssaritorjuntapataljoona 2		2
Sissipataljoona 5		5
Rannikkopataljoona 4		RP 4
Jalkaväen täydennys- pataljoona 1		1
14. Prikaati (katkoviivalla kuvataan joukon käyttöä kahdella eri kaistalla)		14

²¹⁴ Upseerin käsikirjan III osa (1955), s. 48–49.